SOLIDARITA

www.socsol.cz
cena 40 Kč | solidární cena 60 Kč
25/132

KYBERSOCIALISMUS

4
MIRO KUČERA:
KYBERSOCIALISMUS

16
PAVEL ŠNAJDR
HISTORIE A PRÁVO VE SPÁRECH
PRAVICOVÉ IDEOLOGIE

28
JOSEPH CHOONARA:
KÁDRY - BUDOVÁNÍ STRANY
ORGANICKÝCH INTELEKTUÁLŮ

14
MARKÉTA JUŘICOVÁ:
ODBORY V ČR

20
ERIC TOUSSAINT:
UKRAJINSKÝ DLUH - NÁSTROJ
NÁTLAKU A OKRÁDÁNÍ V RUKOU
VĚŘITELŮ

40
HEINRICH HEINE - POLITICKÁ ZÁVĚŤ

SOCSOL.CZ
SOCIALISTICKÁ SOLIDARITA

SOLIDARITA
WWW.SOCSOL.CZ

„Soustavně číst – a tedy nejlépe i předplácet – časopis Solidarita má hned tři podstatné významy. Předně jde o normální okysličení mozku jiným pohledem na stejný svět, jenž takřka ve všech ostatních zdrojích zůstává zcela zabalen do totality cíleně selektovaných – většinou bezvýznamných – faktů a jednostranných výkladů. Solidarita do ničeho takového neupadá, naopak, je jedním z mála kroků vpřed mezi Skyllou manipulátorů shora a Charybdou neuspořádaných tlachů v digitálním vesmíru. Za druhé, se Solidaritou vstupujeme do světa určité levicové tradice, kterou kdysi charakterizovalo heslo „Ani Washington, ani Moskva, ale mezinárodní socialismus“, tedy tradice, které jde o „socialismus zdola“, o skutečnou demokracii. A konečně: četba a předplatné Solidarity je solidaritou s ní, s jejím přetrváním na „trhu“ tištěného slova. Solidaritou s těmi, kteří usilují o reálnou a přijatelnou změnu poměrů. A ovšem solidaritou jako takovou, solidaritou vůbec, tím, co dnes společnost nejvíc potřebuje.“
Martin Hekrdla, novinář

Milé čtenářky, milí čtenáři,

číslo Solidarity, které právě držíte v rukou, má jako dominantní téma samotnou podmínku lidské existence v civilizaci – ekonomiku. Diskuzní příspěvek o tom, jak by mohla vypadat ta socialistická, s využitím nejmodernějších technologií, přináší obsáhlý článek Mira Kučery o kybersocialismu. Ekonomické téma rozvíjí také překlad článku Erica Toussainta o tom, jak stoupl dluh Ukrajiny.

Dále se můžete dočíst o limitech odborářství v Česku v textu Markéty Juřicové nebo o tom, jak se vládnoucí v Česku bojí, takže vydávají zákony, kteří se vymezují vůči těm, kdo nechtějí kapitalismus. Jak vzdělat ty, které proti systému založeném na produkci zisku bojují, organické intelektuály, nastiňuje teoretický článek Josepha Choonary. Mezi antikapitalisty můžeme zařadit i básníka a publicistu Heinricha Heineho, jehož politickou závěť otiskujeme závěrem.

Podnětné čtení přeje redakce Solidarity.

KYBER SOCIALISMUS

MIROSLAV KUČERA

Cieľom tohto článku je sumarizovať a popularizovať koncept kybernetického komunizmu ako ekonomického modelu. Článok vychádza primárne z práce britských ekonómov Paula Cockshotta a Allina Cottrella, pre detailnejšie uvedenie do kyberkomunizmu odporúčame ich dielo Towards a New Socialism.

ŽIADNA ALTERNATÍVA

Kapitalistická propaganda v dnešnej dobe sa zriedka snaží vykresliť kapitalizmus ako ideálny systém. Existuje známy slogan použitý Margaret Thatcherovou na ospravedlnenie svojej pro-trhovej politiky úsporných opatrení, „neexistuje žiadna alternatíva". V kontexte kapitalistickej ekonomiky tento slogan ale nie je nesprávny. Je možné udržať vysokú úroveň vládnych výdajov, vysoké dane a nízku nezamestnanosť donekonečna? Skúsenosť 20. storočia ukazuje, že Keyneziánske úsilie stabilizovať hospodársky cyklus zlyhalo. Pre to, aby štátne výdaje mohli dopomôcť k expanzii súkromnej produkcie, nemôžu konkurovať so súkromnými nákupmi – ak štát nakúpi konzumný tovar pre to aby ho rozdal občanom, alebo ho vyrobí v štátnych podnikoch, zníži dopyt po tovare súkromných podnikov. Preto sa štátne výdaje typicky týkajú vecí spadajúcich mimo trh (infraštruktúra, armáda, sociálne služby, etc.) Štát získava svoj rozpočet z daní, braním peňazí konzumentom ktorí by ich inak využili na kúpu tovaru, takže skrz štátne dotácie a verejné objednávky dochádza len k prenosu peňazí do rúk uprednostňovaných podnikov ktoré sú príjemcovia verejných peňazí. Ďalšia metóda financovanie štátnych nákupov, deficitné financovanie, vedie k zvýšeniu súčasnej spotreby na úkor budúcej. Aj samotné pôžičky sú požičiavané od súkromných subjektov, štát opäť berie peniaze zo súkromných rúk pre pokrytie svojich nákladov. Na to aby štát splatil dlh musí odniekiaľ zobrať peniaze, buď z daní alebo ďalších pôžičiek. Štátom vyvolaná produkcia negeneruje profit pre súkromnú sféru, keďže všetky nákupy sú financované braním peňazí od súkromnej sféry, i napriek tomu že môže viesť k rastu produktivity, zveľaďovanie výrobných prostriedkov. Teda štát nemôže fungovať ako nástroj pre expanziu súkromnej ekonomiky, zásahy do súkromnej ekonomiky predstavujú štátnu kontrolu nad produkciou, ale nie jej navýšenie v kapitalistickom zmysle slova, keďže ziskovosť je počítaná v peniazoch, nie produkcii vo fyzických jednotkách. Hnacím motorom kapitalizmu je produkcia profitu ako akumulácie kapitálu, v dobách ekonomickej krízy problém neleží v neschopnosti produkovať, ale produkovať ziskovo. Ľudia môžu mať svoje potreby, alebo pokiaľ nie je dostatočný efektívny dopyt, teda dopyt pokrytý peniazmi, produkcia zastane. Ekonomická kríza je nevyhnutným predpokladom pre rast kapitálu, neziskové podniky sú počas nej zničené a ich podiel trhu je prebraný ziskovými.

KALKULAČNÁ DEBATA

Hlavným ekonomickým argumentom proti socialistickému plánovaniu, formulovaným Rakúskou ekonomickou školou, bolo že trh funguje ako decentralizovaný informačný systém, bez ktorého nie je možná koordinácia medzi miliónmi producentov, dodávateľov, predajcov a zákazníkov, a bez využitia peňazí nie je možné robiť racionálne ekonomické rozhodnutia. Trh agreguje informácie do formy ceny. V kapitalistickej trhovej ekonomike ceny odrážajú vzťahy dopytu, ponuky, vzácnosti a náklady obetovanej príležitosti. Bez mechanizmu profitu nie je možné určiť, či sa daná investícia oplatí alebo nie (napríklad ak sa rozhodujeme či nakúpiť nové stroje do továrne, ako zistiť či vyššia produktivita dosiahnutá vďaka modernizácii pokryje jej náklady?). Bez súkromného vlastníctva chýba motivácia k inovácii. Bez mechanizmu ponuky a dopytu nie je možné vedieť potreby konzumentov, čo vedie k nedostatkom chceného tovaru a zbytočnej nadprodukcii nechceného.

Problém informácií je v súčasnosti do značnej miery vyriešený vďaka informačným technológiám, takmer všetky aktivity všetkých firiem v modernej ekonomike, presné informácie o predaji, nákupe, pohybe tovaru a pracovnej sily, jej využitia, sú digitalizované, každý produkt má svoj unikátny čiarový kód, a vďaka internetu je možný ich okamžitý prenos. Druhou otázkou ktorú ostáva zodpovedať je, ako prevádzať racionálne ekonomické kalkulácie bez využitia peňazí?

Jednou z hlavných postáv v kalkulačnej debate na strane socialistického plánovania bol Otto Neurath, ktorý na základe skúseností získaných prácou pre vojnové ministerstvo Rakúsko-Uhorska počas prvej svetovej vojny obhajoval názor, že ekonomické plánovanie by sa malo úplne zbaviť peňazí alebo akejkoľvek inej spoločnej jednotky, a namiesto toho by mali byť kalkulácie robené v naturalistických jednotkách – počas vojny bolo nutné naplniť dopyt jedla, munície, zbraní v reálnych fyzických číslach, nie monetárne. Princípy vojnovej ekonomiky môžu byť aplikované do doby mieru, plánovanie produkcie pre naplnenie ľudských potrieb, nie pre generáciu profitu. Rola peňazí je tu redukovaná prinajlepšom na výmenný žetón, ktorý dáva konzumentovi nárok na určitú časť celkovej sociálnej produkcie. Toto ekonomické plánovanie vyžaduje štatistické informácie

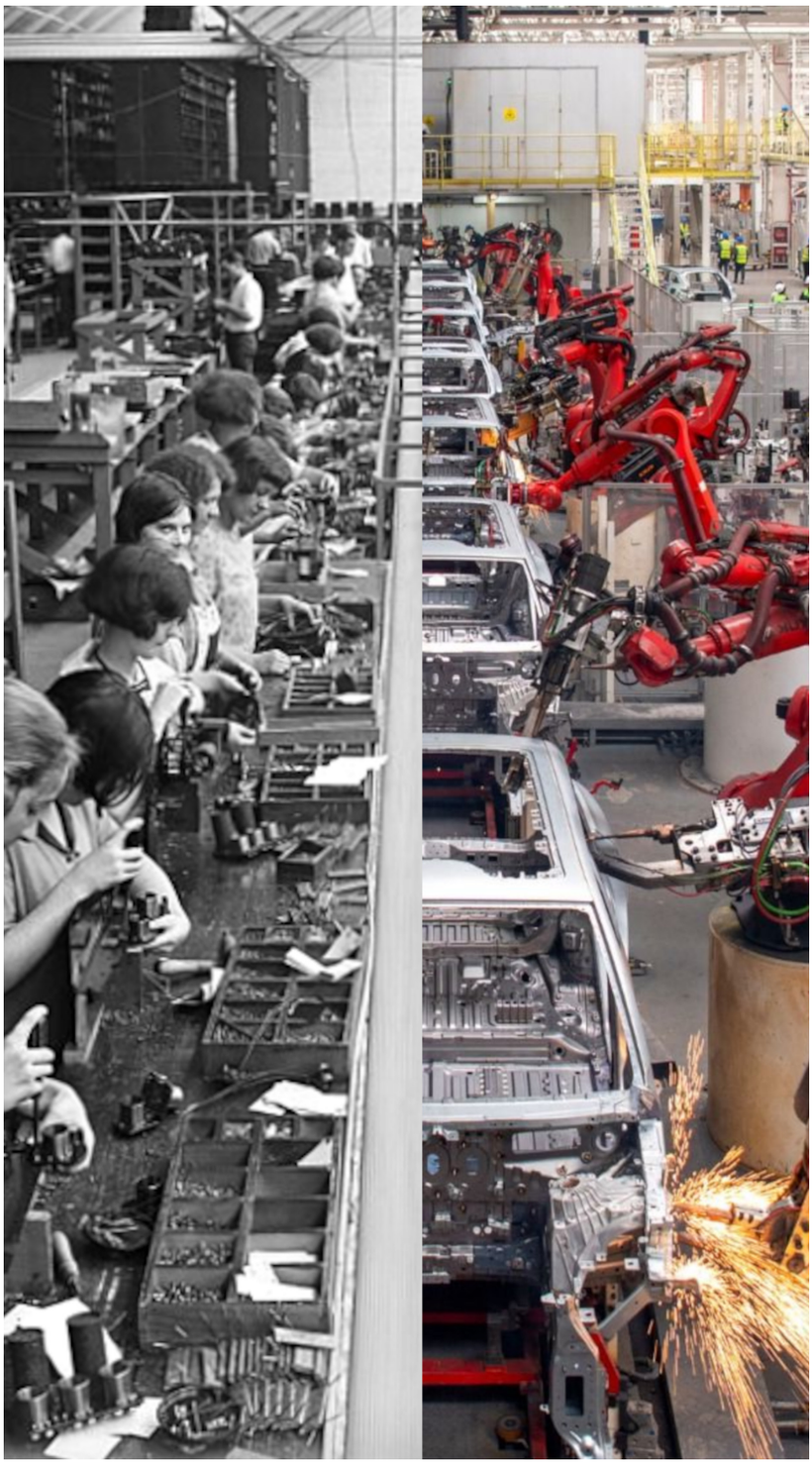

o špecifických potrebách (množstvo jedla, oblečenia, škôl, nemocníc, atď.), a o produkčných možnostiach spoločnosti (pracovná sila, suroviny, stroje). Pri nedostatku je na populácii aby demokraticky rozhodla, pre naplnenie ktorých potrieb budú produkčné schopnosti spoločnosti využité, a ktoré ostatnú nenaplnené. Protiargument formulovaný Ludvigom von Mises na Neurathovu víziu ekonomického plánovania bolo, že zatiaľ čo porovnanie úžitky a nákladov navzájom, bez využitia spoločnej jednotky (peňazí), u produktov nižšieho rádu – to jest konzumných produktov – je možné, moderná ekonomika je príliš komplexná na to, aby bol ekonomický úžitok produktov vyššieho rádu – využitých v produkčnom procese – porovnávaný s úžitkovou hodnotou konzumných produktov. Ako zabezpečiť ekonomicky efektívne využitie výrobných prostriedkov a tým maximalizáciu bohatstva spoločnosti, bez možnosti peňažnej kalkulácie efektívnosti? Na túto otázku Neurath nedokázal formulovať uspokojivú odpoveď.

Debata o tom, či je socialistické ekonomické plánovanie možné, skončila eventuálne v prospech socialistov, keďže Sovietsky zväz bol jasne schopný úspešne manažovať svoje hospodárstvo, a západné kapitalistické krajiny taktiež opustili laissez-faire prístup v prospech zmiešanej ekonomiky. Kyvadlo sa začalo pohybovať opačným smerom od 70. rokov s nástupom neoliberalizmu na západe, a finálne pád Sovietskeho zväzu bol braný ako dôkaz zlyhania pokusov o prekonanie trhu.

ALTERNATÍVA

Po páde Sovietskeho zväzu medzinárodná ľavica, teda aspoň v západnom svete, ustúpila od revolučných cieľov, svoju snahu preorientovala k zmierňovaniu najhorších krutostí kapitalizmu. Byť proti kapitalizmu samo o sebe nie je dostatočné, je potrebné formulovať konkrétnu víziu ako by moderná nekapitalistická ekonomika mohla byť organizovaná. Existuje tendencia odmietať snahu plánovať budúcu spoločnosť s argumentom, že nemôžeme vedieť ako bude vyzerať budúcnosť, pod akými podmienkami bude revolúcia a transformácia spoločnosti prebiehať, alebo aké politické voľby ľudia v nej urobia. Samotný Marx sa zdráhal opisovať detaily o tom ako by mal komunizmus vyzerať. Jeden súdobý Francúzsky kritik v recenzii Kapitálu povedal, že Marx v ňom nenapísal „recept pre kuchyne budúcnosti“, obvinenie ktoré Marx prijal. Predikcie o budúcnosti ktoré robil, boli založené na tom čoho vznik sa už dal pozorovať. V Komunistickom manifeste Marx a Engels píšu o „dvoch veľkých triedach“, buržoázii a proletariáte, i napriek tomu že v roku 1848 spoločnosť nebola jasne delená do týchto skupín, politická moc bola stále zväčša v rukách aristokracie, a najpočetnejšou triedou boli sedliaci. Avšak urobili predpoveď o budúcnosti na základe prebiehajúceho procesu dobývjania politickej moci buržoáziou a rastu a politickej organizovanosti proletariátu. Predpoveď že po kapitalizme nastúpi systém bez súkromného vlastníctva, kde je ekonomika plánovaná, je založený na pozorovaní že kapitál má tendenciu koncentrovať sa, následkom čoho urobí z väčšiny členov spoločnosti bezmajetných pracovníkov.

V tomto článku prezentujeme ako alternatívu ku kapitalizmu kyberkomunizmus, systém založený na demokratickom ekonomickom plánovaní, kolektívnom vlastníctve výrobných prostriedkov, a účtovníctve robenom v pracovnom čase, za využitia informačných a počítačových technológií. Implicitným priznaním výhod ekonomického plánovania nad trhom je organizácia veľkých korporácií. Hovoríme tu o podnikoch ako je Amazon alebo Walmart, s množstvom zamest-

nancov v miliónoch a ekonomickou aktivitou presahujúcou mnohé štáty. Množstvo produktov uvedených na Amazone je v akomkoľvek okamihu v stovkách miliónov, od miliónov rôznych dodávateľov, takže rozsiahle ekonomické plánovanie je očividne možné. Spravidla korporácie nesimulujú vnútorný trh, jednotlivé obchody, sklady, pobočky alebo oddelenie firmy sa nesprávajú ako nezávislé podniky súťažiace medzi sebou, nakupujúce a predávajúce tovar od ostatných oddelení v rámci korporácie. Namiesto toho je tok zdrojov riadený centrálne a vo fyzických jednotkách – ak obchod potrebuje doplniť sortiment, korporátna centrála mu nepridelí rozpočet za ktorý si nakupuje tovar zo skladu, ale tovar je alokovaný centrálou priamo. Vízia kyberkomunizmu ako je v tomto článku opisovaná nemá byť akousi „finálnou" podobou komunizmu, a mnohými čitateľmi môže byť považovaná za príliš konzervatívnu. Zmyslom je načrtnúť organizáciu ekonomiky približujúcu sa ideálom komunizmu, ktorú by bolo možné implementovať v rámci súčasne existujúcich technologických a kultúrnych obmedzení.

KYBERNETIKA

Kybernetika je odbor študujúci systémy ktoré získavajú informácie zo svojho prostredia, spracovávajú ich a na ich základe robia rozhodnutia ktoré ovplyvňujú ich prostredie, vytvárajúc slučku vstupov-výstupov. Výstup systému je zároveň faktorom vstupu v budúcich kalkuláciách a výstupoch. Jednoduchým príkladom slučky vstupov-výstupov je termostat snažiaci sa regulovať teplotu prostredia. Pokiaľ zaznamená že teplota prostredia je nízka, zapne kúrenie. Keď zaznamená že teplota prostredia dosiahla požadovanú hodnotu, kúrenie vypne, tým pádom teplota klesá, termostat opäť zapne kúrenie. Tento príklad ukazuje „hlúpi" termostat, keďže reaguje len na súčasnú situáciu, dochádza k neustálym fluktuáciám teploty okolo chceného bodu ako následok zapínania a vypínania kúrenia. „Chytrý" termostat ktorý má schopnosť predvídať budúcnosť, teda vedieť aká je rýchlosť vyhrievania prostredia, by bol schopný pri zaznamenaní nízkej teploty zapnúť kúrenie, a postupne znižovať jeho intenzitu ako sa teplota blíži k cieľovému bodu, až nakoniec sa na ňom ustáli. V kybernetike systém je čímkoľvek čo spĺňa regulačnú funkciu, môže sa jednať o systémy mechanické, biologické, spoločenské, ekonomické, alebo akúkoľvek kombináciu. Kybernetika vznikla z práce matematika Norberta Wienera na automatizovaní mierenia protilietadlových zbraní, biologicko-mechanickým systémom pozostávajúceho z radaru, strelca a zbrane, za využitia algoritmu pre predvídanie pozície lietadla na základe predošlých netrafených striel.

CYBERSYN

Cybersyn bol Chilský projekt kybernetického riadenia ekonomiky prevádzaný za vlády socialistického prezidenta Salvadora Allende. Jeho dizajnérom bol Britský kybernetik Stafford Beer. Úlohou projektu bola tvorba počítačovej siete ktorá by dovolila manažovanie Chilskej ekonomiky za využitia spätnej väzby v reálnom čase, kombinujúc centrálne manažovanie s účasťou pracovníkov.

Beerovou víziou bolo že v podnikoch, regionálnych centrách, a hlavnom meste budú postavené kontrolné miestnosti. V miestnosti sedí 7 manažérov, obklopených obrazovkami vizualizujúcimi ekonomické informácie. Dizajn miestnosti a vizualizácia dát mala slúžiť k intuitívnemu porozumeniu a čitateľnosti prezentovaných informácií, dovoľujúc rýchle rozhodovanie. Kontrolné miestnosti v podnikoch monitorujú dáta zo svojho podniku, regionálne centrá pre región, a hlavné mesto pre celú krajinu. V prípade že dochádza k nejakému problému pri výrobe (napríklad továreň nevyrobila dostatočné množstvo produktu), je o tom upovedomená jej kontrolná miestnosť. Manažéri v nej sa snažia situáciu vyriešiť, ak ju ale nie sú schopný dostatočne rýchlo napraviť na tejto úrovni, je upovedomená kontrolná miestnosť nad nimi, regionálne centrum, a ak k náprave problému nedôjde ani na tejto úrovni, je upovedomená najvyššia kontrolná miestnosť v Santiagu. Pred prevratom v 1973 a ukončením projektu bola avšak postavená iba kontrolná miestnosť v Santiagu. Tento systém dovoľoval reagovať na produkčné problémy alebo zmeny v dopyte v reálnom čase, a bol vybavený štatistickým ekonomickým softvérom pre predvídanie možných následkov rozhodnutí. Element participácie pracovníkov ležal v tom, že robotnícky koncil spravoval továreň a cez Cybersyn bol schopný zasielať návrhy do vyšších úrovní systému. Cybersyn sa osvedčil počas štrajku kamionistov, kde bola jeho informačná sieť využitá na monitorovanie nedostatkov a dirigovanie distribúcie tovaru tam kde bol najviac potrebný. Ironicky pri tejto situácii došlo k odstránenie časti elementu spätnej väzby a robotníckej participácie. Cybersyn mal zabezpečiť dialóg medzi rôznymi časťami produkčného systému (robotníkmi a plánovacou autoritou), avšak počas štrajku bol využitý čisto ako systém velenia a riadenia zhora.

OGAS

Kybernetika kvôli svojmu západnému pôvodu čelila v prvej polovici 50. rokov v Sovietskom zväze opozícii, bola radenou medzi buržoázne pseudovedy. Po Stalinovej smrti ako následok uvolnenia ideologického tlaku došlo k jej rehabilitácii a našla si svojich priaznivcov v Sovietskej vedeckej komunite. Najambicióznejším projektom sovietskej kybernetiky bol plán matematika Victora Glushkova pre konštrukciu Celoštátneho Automatizovaného Systému pre Zhromaždenie a Spracovanie Informácií pre Účtovníctvo, Plánovanie, a Správu Národnej Ekonomiky, ZSSR (OGAS). OGAS bol navrhnutý ako troj-úrovňová počítačová sieť, na ktoré najnižšej úrovni sa nachádzali individuálne výrobné podniky, na strednej regionálne centrá, a na najvyššej hlavné riadiace centrum v Moskve. Sieť bola prepojené vertikálne aj horizontálne, podniky by mali možnosť sa priamo dostať sa k informáciám a komunikovať s ostatnými podnikmi. Avšak nešlo iba o nástroj jednoduchej výmeny informácií, OGAS bol navrhnutý ako „chytrá" sieť schopná modelovať, automatizovať a optimalizovať Sovietsku ekonomiku. Jeden z cieľov bolo zahrnutie spätnej väzby do ekonomického plánovania, dovoľujúc Sovietskym plánovačom vidieť dopady ich rozhodnutí v reálnom čase. Produkčné ciele by boli z Moskvy zaslané regionálnym centrám ktoré zasielajú ciele individuálnym podnikom, podniky zasielajú informácie o svojej produkcii regionálnym centrám ktoré ich spracuje, na ich základe prepočíta plány pre podniky pod sebou, a zároveň zasiela do Moskvy pre úpravu celoštátneho plánu. Ak je potrebné zvýšiť produkované množstvo nejakého výrobku, počítač vypočíta potrebné vstupy, informácia je zaslaná dole sieťou k výrobným podnikom na zvýšenie produkčných kvót, a zároveň k ich dodávateľom na zvýšenie ich výroby a dodanie vstupov výrobným podnikom. Ak výrobný podnik nie je schopný svoju kvótu splniť, iný podnik v sieti s voľnou výrobnou kapacitou je upovedomený o potrebe zvýšiť ich produkcie pre kompenzáciu. Očividnou výhodou tohto systému v porovnaní s tržnou ekonomikou je rýchlosť a detailnosť predávanej informácie a robenia rozhodnutí. Zatiaľ čo tržným signálom trvá týždne až mesiace pokiaľ sa dostanú celou ekonomikou, a aj to iba

v hrubých číslach a odhadoch, OGAS by bol schopný informáciu predávať v rámci hodín až dní, a potenciálne na ňu reagovať okamžite na základe algoritmu, bez potreby ľudského zásahu. Práca na OGASe začala v roku 1962, avšak projekt sa nikdy nematerializoval. Glushkov ho prezentoval pri stretnutí politbura v 1970tom, pri ktorom avšak chýbali jeho dvaja najdôležitejší členovia – predseda strany Brežnev a predseda vlády Kosygin, a projektu nebol udelený rozpočet. Dôvodov pre to bolo množstvo. Prvým bola masívna investícia, podľa Glushkova by bol plne dokončený až o 20 rokov, vyžadoval by 300 000 vedeckých pracovníkov a jeho celková cena bola odhadovaná na 20 miliárd rubľov, niekoľkonásobne presahujúc cenu Sovietskeho nukleárneho a vesmírneho programu dokopy. Avšak ak si zoberieme náklady ktoré boli vynaložené na tvorbu internetu od doby svojich počiatkov, nie je to neprimeraná investícia. Potom tu boli politické prekážky, armáda mala monopol na počítačovú technológiou v Sovietskom zväze, ktorú sa zdráhala zdielať s civilným sektorom. Rôzne ministerstvá a agentúry sa báli straty relevancie ktoré by zo sebou takáto reorganizácia Sovietskej ekonomiky priniesla, ale zároveň mali záujem o implementáciu pod svojou záštitou. Napriek stereotypu sovietskeho štátu ako totalitného monolitu, OGAS umrel na pravom opaku, na neochote rôznych sekcií štátu kooperovať a namiesto toho súťažiť o zdroje a politickú moc. V rovnakom čase v Spojených štátoch začalo pod záštitou ministerstva obrany budovanie vlastného decentralizovaného informačného systému, ARPANET, s ktorého sa eventuálne vyvinul dnešný internet.

PREČO PRÁCA?

Problémy trhovej ekonomiky vychádzajú z dvoch zdrojov: súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, kvôli ktorému je rozhodovanie nad produkciou a distribúciou robené pre prospech malej hŕstky jedincov, a využívanie peniaze ako jediného ukazovateľa a motivátora ekonomickej aktivity, ktorý zakrýva sociálne vzťahy medzi producentmi a priamo nehovorí nič o reálnom dopade ekonomiky na svet – aký je stav produkcie vo fyzických jednotkách, o úžitkovej hodnote produktov a služieb, dopadom na životné prostredie, fyzické a psychologické zdravie spoločnosti, etc., teda aký je dopad na život človeka. Produkcia pre profit fundamentálne iracionálna, produkuje sa pre generáciu profitu aby sa mohol znovu investovať pre získanie väčšieho množstva profitu ktorý sa následne investuje aby bola tvorené ešte väčšie množstvo profitu, a tak ďalej. Trhu chýba mechanizmus pre dlhodobé plánovanie a investovanie, aj keď kapitalistické krajiny podporujú primárny výskum a dlhodobý technologický vývoj, robia to neochotne, pod tlakom medzinárodnej súťaže.

Pre robenie zmysluplných ekonomických rozhodnutí je potrebné mať nejakú jednotku na základe ktorej sú rôzne druhy ekonomickej aktivity možné kvantifikovať a porovnávať. Ak sa rozhodujeme medzi dvoma rôznymi metódami produkcie nejakého tovaru, ako si vybrať najefektívnejšiu? V kapitalistickej ekonomike sú tieto rozhodnutia robené jednotlivými podnikmi na základe ziskovosti, porovnávania finančných nákladov a príjmov. V komunizme ich bude nutné robiť na úrovni celej spoločnosti. Výber tejto účtovnej jednotky je do istej miery arbitrárny, dôležité je aby bola prakticky použiteľná a viedla ekonomickú aktivity k spoločensky chceným výsledkom. Kyberkomunizmus navrhuje že by ňou mal byť pracovný čas. Čo peniaze predstavujú je nárok na prácu ostatných. Každý produkt, každá služba je produktom práce, jej kúpa de-facto predstavuje kúpu určitej frakcie celkovej spoločenskej práce vynaloženej na ich produkciu. Napriek pokroku v mechanizácii a automatizácii je náhrada všetkej ľudskej práce strojom stále sci-fi scenár. Spolu s prírodou tvorí zdroj všetkého bohatstva. Rast produktivity ekonomiky znamená rast produktivity práce, pracovníci sú schopný vyprodukovať rovnaké množstvo produktov v kratšej dobe. Akýkoľvek produkt alebo služba vyžaduje aby na ich tvorbu niekto vynaložil nejaký čas, nejakú porciu svojho limitovaného života. Pokiaľ je cieľom komunizmu maximalizácia pozitívnej slobody jednotlivca, znamená to maximalizácia voľného času s ktorým môže narábať podľa svojho rozhodnutia, a minimalizácia pracovného času potrebného na naplnenie jeho potrieb. Zatiaľ čo kapitalistické podniky sa snažia maximalizovať peňažný zisk, komunistická ekonomika by sa mala snažiť minimalizovať vynaložený pracovný čas. Mechanizmom tlačiaci kapitalistov ku kapitálovým investíciám je snaha znížiť cenu práce ktorú najímajú skrz zvýšenie produktivity zamestnancov, čo im dovoľuje produkovať za využitia nižšieho množstva pracovníkov. Následná nezamestnanosť tlačí dole cenu pracovnej sily, čo vedie k opačnému efektu – kapitalisti pre ďalšiu expanziu produkcie nebudú investovať do kapitálu, ak je najatie lacnej pracovnej sily ekonomickejšou alternatívou, čo vedie k stagnácii produktivity. Podobné plytvanie pracovnou silou bolo jedným z dôvodom neefektívnosti Sovietskych podnikov. Mzdy v Sovietskom zväze boli pomerne nízke, dotované nízkou cenou bývania a verejnými službami, čo ale nevstupovalo do kalkulácií jednotlivých podnikov. Nízka cena práce nemotivovala podnik k investícii do výrobných prostriedkov, a podniky boli udržiavané pri živote štátom bez ohľadu na ich ekonomický prínos, čo viedlo k mrhaniu pracovnou silou, ktorá ostala pracovať v nízko produktívnych podnikoch namiesto toho, aby bola alokovaná niekde, kde by bola produktívnejšia.

Komplexné rozhodovanie robené na základe jediného faktoru je nevyhnutne neracionálne. To, aké sú ciele ekonomickej aktivity, je nutné rozhodnúť na politickej úrovni. Samotné ekonomické kalkulácie taktiež nie je možné sploštiť do jednej jednotky. Okrem pracovného času sú tu environmentálne dopady, obmedzené množstvo nerastných surovín, psychologické a fyzické zdravie, kultúrne a morálne ciele, všetky ktoré je nutné zohľadniť. Pracovný čas je vybraný ako hlavná účtovná jednotka kvôli jeho všadeprítomnosti a kvantifikovateľnosti, čo nám dovoľuje vyjadriť „cenu“ ostatných faktorov a optimalizovať produkciu pre ich naplnenie. Napríklad ak sa spoločnosť rozhodne naplniť ciel uhlíkovej neutrálnosti, je nutné vedieť ako ho naplniť čo najekonomickejšie, s čo najnižším dopadom na bohatstvo spoločnosti.

V zvyšku článku sa budeme snažiť odpovedať na to, ako by táto kybersocialistická ekonomika vyzerala, a ako by sa vysporiadala s niektorými ekonomickými fenoménmi a problémami, ktoré sú v súčasnosti pod záštitou trhu.

EKONOMICKÉ PLÁNOVANIE

Na to, aby bolo možné ekonomiku plánovať, je nutné aby výrobné prostriedky spoločnosti boli (de facto) pod kontrolou jednej entity ktorá plánovanie prevádza. V záujme jasnej komunikácie budeme v tomto článku tento plánovací orgán nazývať jednoducho „štát“, čo ale neznamená, že jeho presná forma musí byť rovnaká ako súčasné štáty. Jeho základnou charakteristikou je, že ide o orgán organizujúci ekonomickú aktivitu spoločnosti.

V ekonomickom plánovaní môžeme rozlíšiť tri úrovne: makroekonomickú, strategickú, a detailné plánovanie. Makroekonomická úroveň vyjadruje ciele ekonomickej aktivity, a deľbu celkovej práce spoločnosti do všeobecných

kategórií. Aká proporcia práce by mala byť alokovaná na produkciu spotrebného tovaru? Aká na zdravotníctvo, vzdelanie, sociálne služby, armádu, investíciu do výrobných prostriedkov? Aké by malo byť množstvo celkovej spoločenskej práce, teda dĺžka pracovného času? Aké environmentálne ciele chceme naplniť? Aké politické ciele? Jednoducho rozhodnutie aký svet chcem tvoriť. Makroekonomická úroveň dovoľuje byť nastavená demokraticky celou spoločnosťou skrz priamu voľbu, občania hlasujúci o tom, ako by mala byť alokovaná celková práca spoločnosti, a implicitne koľko hodín vlastnej práce chcú (skrz zdanenie) vynaložiť do zmienených všeobecných kategórií. Demokratická kontrola nad ekonomikou na najvyššej úrovni je dôležitá pretože predstavuje spätnú väzbu k tomu, či systém funguje. V kapitalizme je týmto mechanizmom profit, individuálny podnik aj ekonomika ako celok funguje tak ako má (z kapitalistického hľadiska), ak je schopná zabezpečiť expanziu kapitálu. Ekonomika, ktorej úspech už nie je meraný v ekonomických jednotkách, ale naplnení politických cieľov a ľudských potrieb, potrebuje demokratické mechanizmy cez ktoré je schopná predať informáciu o vážnom zlyhaní riadiacim orgánom spoločnosti. Bez toho bude chýbať systému schopnosť adaptácie a sebareprodukcie. Pre trochu konkrétnejšiu ilustráciu, ekonomické zlyhanie vedie k zníženiu životnej úrovne a nespokojnosti ľudí. V prípade že existujú mechanizmy, skrz ktoré je nespokojnosť vyjadrená, a dôjde k rýchlej modifikácii ekonomiky, jej zlyhanie by malo byť napravené a systém uvedený do novej rovnováhy. Ak tieto mechanizmy neexistujú, alebo sú príliš pomalé, zlyhanie sa akumuluje, jeho následky rastú a nespokojnosť môže prerásť do bodu kde dochádza k prevratu a zničeniu systému. Základným princípom kyberkomunizmu je všadeprítomnosť rýchlej spätnej väzby, každý článok ekonomiky by mal byť schopný predávať informáciu a byť modifikovaný na jej základe, a tento princíp by mal byť plne aplikovaný taktiež na politickú sféru.

Strategická úroveň rozhoduje o tom, ako naplniť maroekonomický plán. Ako by mala vyzerať štruktúra ekonomiky? Do akých sektorov ekonomiky je nutné investovať? Čo by sa malo vyrábať lokálne a čo nakupovať zo zahraničia? Na strategickej úrovni sa rieši otázka inovácií. Expertíza vedcov a technických inžinierov je nutná na predvídanie budúceho technologického vývoja, na rozhodnutie o tom do akých technológií sa oplatí investovať, a naopak z akých deinvestovať, čo zo sebou nevyhnutne nesie spoločenské a politické dopady, ako je nutnosť pretrénovania zamestnancov pre prácu v inom odbore. Na tejto úrovni je možnosť celospoločenskej priamej demokratickej participácie obmedzená, keďže vyžaduje konkrétnu expertízu. Strategický plán je tvorený vedcami, špecialistami, produkčnými inžiniermi a manažérmi.

Detailný ekonomický plán určuje konkrétnu alokáciu zdrojov a práce. Aké presné množstvo akého priemyselného a konzumného tovaru potrebujeme vyrobiť, transportovať, a akým čo najefektívnejším spôsobom? Napríklad pokiaľ je dopyt po X množstva tričiek červenej farby, aké množstvo pracovných hodín robotníkov v továrni je nutné na jeho vyrobenie, koľko ton farbiva, textilu, materiálov, šicích strojov, koľko elektriny spotrebujú, koľko nákladných aut na prepravu, koľko paliva spotrebujú, a tak ďalej. Je to práve táto úroveň ktorá sa snaží dať odpoveď na kritiku oponentov socializmu hovoriacich, že toto masívne množstvo detailných rozhodnutí nie je možné robiť na centrálnej úrovni, a že trh je nevyhnutným pre koordináciu ekonomiky. Zatiaľ čo kapitalistické krajiny pracujú v rôznych mierach s makroekonomickým a strategickým plánovaním, skrz monetárnu politiku, verejné objednávky, daňový systém, dotácie, detailné ekonomické plánovanie je robené iba minimálne a z nevyhnutnosti, ako je napríklad v prípade vojny.

Dôležité je zdôrazniť že plán o akom tu hovoríme nie je päťročnicou, nejedná sa o statický súbor výrobných cieľov zadaný zhora byrokraciou, ale neustále sa meniaci, prepočítavajúci a optimalizujúci systém na základe spätnej väzby od všetkých článkov produkcie a spotreby.

DETAILNÉ PLÁNOVANIE

Celkový pracovný obsah produktu vyjadruje všetok pracovný čas ktorý je vynaložený za celý jeho životný cyklus, od ťažby surových materiálov, cez manufaktúru, transport, až po konečné spotrebovanie. Zahŕňa stroje, energiu, prácu zamestnancov spotrebovanú počas neho. Na vypočítanie pracovného obsahu jedného produktu je teda nutné poznať obsah práce všetkých ostatných produktov ktoré do jeho tvorby vstupujú, a pre pracovný obsah tých všetky vstupy do nich, a tak ďalej, zahŕňajúc celú sieť vzťahov produkčného reťazca. Ako sme už rozoberali, oponenti komunizmu argumentujú, že moderná produkcia je príliš komplexná na to, aby bolo možné získať všetky potrebné informácie a previesť potrebné kalkulácie pre jej centrálne plánovanie. To mohla byť pravda v prvej polovici 20. storočia, keď kalkulačná debata prebiehala. Jeden z problémov, ktorým čelila Sovietska ekonomika, bola neschopnosť tvorby detailného produkčného plánu. Plánovacia autorita Gosplan robila kalkulácie ručne, s perom a papierom, a v neskoršom období s limitovaným využitím počítačov, pričom Sovietska ekonomika zahŕňala milióny rôznych druhov produktov. Kvôli tomu bola plánovaná detailne iba hŕstka kľúčových industriálnych produktov, zvyšok plánu bol udávaný v hrubých agregátnych kategóriách, čo viedlo k nepresnej alokácii zdrojov a práce, výsledkom čoho bol nesúlad medzi dopytom a výrobou. V súčasnosti moderné ekonomiky disponujú informačnými technológiami a počítačovým vybavením, ktoré umožňuje tvorbu detailného výrobného plánu na globálnej úrovni.

KALKULÁCIA PRACOVNÉHO OBSAHU

Ako vypočítať množstvo práce ktoré je nutné vynaložiť na produkciu jedného kusu tovaru? Princíp týchto kalkulácii je založený na metóde vstupov-výstupov Sovietsko-Amerického ekonóma Wassily Leontiefa. Predstavme si nasledujúcu modelovú ekonomiku pozostávajúcu z dvoch priemyslov, paliva a chleba:

Táto tabuľka ukazuje že v ekonomike je vyprodukovaných 40 000 bochníkov chleba a 3000 sudov paliva. Ako vstup potrebný pre produkciu 40 000 bochníkov je nutné spotrebovať 2000 sudov paliva (ako zdroj energie pre pekárne) a 2000 pracovných hodín

		Vstup		Výstup
		Pracovníci	Palivo	
Priemysel	Chlieb	2000	2000	40 000
	Palivo	1000	500	3000
	Dokopy	3000	2500	

zamestnancov v tomto priemysle, a pre produkciu 3000 sudov paliva sa spotrebuje 500 sudov paliva (ako energia pre stroje využité pri ťažbe) a 1000 pracovných hodín zamestnancov. Chlieb nie je vstupom pre ani jeden priemysel, takže v tabuľke nie je uvedený. Množstvo priameho pracovného času potrebného pre produkciu jednej jednotky produktu vypočítame jednoducho, počet hodín odpracovaných pracovníkmi v priemysle delené počtom výstupov.

2000/40 000 = 0.05 hodiny na 1 bochník chleba
1000/3000 = 0.3333 hodiny na 1 sud paliva

Priame vstupy môžeme zapísať vo forme vektoru
L = [0.05
0.3333]

ktorý je jednoducho zoznamom priamych vstupov pracovného času pre všetky produkty v ekonomike. Avšak pre produkciu chleba aj paliva je spotrebované určité množstvo paliva, na výrobu ktorého je potrebné taktiež vynaložiť prácu. Pre zistenia celkového pracovného obsahu produktu je teda nutné dať dokopy priame aj nepriame vstupy pracovného času. Vypočítať nepriamy vstup sme schopný za využitia technického koeficientu, vyjadrujúceho aké množstvo nejakého špecifického produktu je spotrebované ako priamy vstup pri produkcii jednej jednotky iného produktu. Z našej modelovej ekonomiky to opäť vieme jednoducho vypočítať vydelením množstva paliva vo vstupe s množstvom výstupov priemyslu.

2000/40 000 = 0.05 sudu paliva na 1 bochník chleba
500/3000 = 0.1666 sudu paliva na 1 sud paliva

Keďže chlieb nie je pri týchto priemysloch využívaný ako vstup, jeho technický koeficient je v oboch prípadoch 0.

Technické koeficienty môžeme zapísať maticou
A = [0 0
0,05 0,1666]
ktorá je na rozdiel od vektoru L dvojrozmerná, vyjadruje množstvo vstupu každého produktu v ekonomike potrebného na produkciu 1 jednotky každého produktu v ekonomike. Prvý stĺpec hovorí, že na výrobu 1 jednotky chleba je potrebných 0 jednotiek chleba a 0.05 jednotiek paliva, a druhý stĺpec že na výrobu 1 jednotky paliva je potrebných 0 jednotiek chleba a 0.1666 jednotiek paliva.

Množstvo nepriameho vstupu práce vypočítame vynásobením technického koeficientu (množstva nepriameho vstupu vo fyzických jednotkách) s celkovým pracovným obsahom produktu (množstva práce vynaloženej na produkciu 1 jednotky vstupu), ktorý označíme vektorom v, ktorý obsahuje zoznam čísel vyjadrujúcich celkový pracovný obsah pre každý produkt v ekonomike. Keďže celkový pracovný obsah sa rovná nepriamy plus priamy vstup práce, a nepriamy vstup je technický koeficient krát celkový pracovný obsah, vznikne rovnica
v = L+ A×v
ktorej výsledkom je
v = [0,07
0,4]
celkové množstvo práce vynaloženej na produkciu 1 bochníka chleba je 0.07 hodín, a na produkciu 1 sudu paliva 0.4 hodín.

KALKULÁCIE PRODUKCIE

Pri predošlom príklade sme ukázali, ako vypočítať množstvo práce obsiahnuté pri produkcii výrobku. Druhou otázkou je výpočet množstva tovaru ktorý potrebujeme vyrobiť. Pracujeme s tromi premennými, konečným výstupom vyjadrujúci náš cieľ, teda množstvo tovaru ktorý chceme dostať do rúk, medziproduktom ktorý vyjadruje množstvo tovaru spotrebovaného v samotnom produkčnom procese, a celkovým výstupom ktorý je súčtom týchto dvoch čísel, teda celkovým množstvom produktu ktorý je treba vyrobiť pre naplnenie cieľa (konečného výstupu).

Predstavme si opäť modelovú ekonomiku pozostávajúcu z troch priemyslov – uhlia, ocele a ropy. Toto je tabuľka technických koeficientov pre túto ekonomiku:

Čo znamená že pre produkciu 1 jednotky uhlia je potrebných 0.2 jednotiek uhlia, 0.3 jednotiek ocele, 0.1 jednotiek ropy, pre produkciu 1 jednotky ocele 0.1 jednotiek uhlia, 0.2 jednotiek ocele, a tak ďalej. Povedzme že náš cieľ, náš konečný produkt f, je vyprodukovať pre potreby exportu 100 jednotiek uhlia, 80 jednotiek ocele a 60 jednotiek ropy. Vzhľadom na to, že každý s týchto druhov tovaru je taktiež vstupom pre produkciu ostatných, aké celkové množstvo tovaru, celkový výstup g, je nutné, aby bolo ekonomikou produkované? Kalkulácia je podobná ako pri výpočte celkového pracovného obsahu (keďže čo sme počítali bola práca ako vstup). Medziprodukt sa rovná technický koeficient A krát celkový výstup g, čiže rovnica pre výpočet je

Celkový výstup = medziprodukt + konečný výstup
g = A×g + f

Alternatívne si ju môžeme rozpísať do sústavy troch rovníc s tromi neznámymi:

Uhlie = 0.2×uhlie + 0.3×oceľ + 0.1×ropa + 100
Oceľ = 0.1×uhlie + 0.2×oceľ + 0.2×ropa + 80
Ropa = 0.05×uhlie + 0.1×oceľ + 0.1×ropa + 60

Výsledkom týchto výpočtov je
g = [192,0
147,4
93,7]

na naplnenie cieľa získať 100 jednotiek uhlia, 80 jednotiek ocele a 60 jednotiek ropy je nutné vyprodukovať 192 / 147.4 / 93.7 jednotiek uhlia / ocele / ropy.

Výpočty robené týmto spôsobom predstavujú problém rádu n^3, pričom n reprezentuje počet produktov pre ktoré plánujeme. Čo znamená že pre vypočítanie matice s 10 produktami je potrebné urobiť zhruba 103 = 1000 matematických operácií, pri 1000 produktoch to stúpa na miliardu, a pri číslach s ktorými by sme pracovali pri reálnej ekonomike, dajme tomu obsahujúcu 10 miliónov rôznych druhov produktov, potrebných by bolo 1021 operácií. Čo ilustruje prečo bez využitia počítačov

	Vstup		
	Uhlie	Ocel	Ropa
Uhlie	0.2	0.3	0.1
Ocel	0.1	0.2	0.2
Ropa	0.05	0.1	0.1

tento spôsob plánovania nebol možný. Reálne avšak existujú efektívnejšie spôsoby výpočtu, vychádzajúce z toho že skutočná matica vstupu-výstupu pre celú ekonomiku by bola zväčša prázdna, každý produkt nie je vstupom pre každý iný produkt. Väčšina produktov nie je vstupom pre nič, sú to konečné výrobky ktoré sa nevyužívajú v produkčnom procese, počet vstupov pre jednotlivé produkty je v ráde stoviek, maximálne tisícov položiek, nie miliónov. Na druhej strane reálna komplexnosť ekonomiky je omnoho vyššia, vstupuje do nej množstvo faktorov ako je logistika, geografické rozloženie produkcie a konzumpcie, rôznorodosť výrobných metód a vybavenie, potreba optimalizácie produkcie, nedostatky zdrojov, nepracovného času a tak ďalej. Úlohou týchto modelových kalkulácii je len demonštrovať základné princípy plánovania, a nie ani zďaleka odpovedať na všetky problémy spojené s plánovaním ekonomiky.

CENA PRÁCE

Doteraz sme hovorili o práci ako o homogénnej abstrakcii, avšak samozrejme existuje iba konkrétna práca, ktorá sa líši od ostatných druhov práce – práca pekára nie je zameniteľná s prácou elektrikára. Kľúčové je byť schopný vypočítať cenu práce. V kapitalistickej ekonomike je jednoducho daná výškou mzdy určenou pracovným trhom. Kapitalista sa rozhoduje pre najatie pracovnej sily podľa toho či príjem produkovaný prácou zamestnanca presahuje mzdové náklady. Ako sme schopný robiť takéto ekonomické rozhodnutie bez pracovného trhu? Základná cena jednotky pracovného času, ktorá sa rovná 1 (teda 1 hodina práce majúca účtovne cenu 1 hodiny práce), je viazaná na normálnu úroveň vzdelania v spoločnosti. Kvalifikovaný robotník vyžaduje väčšie množstvo vzdelania, tréningu, a tým pádom nákladov s nimi spojenými, teda cena jeho práce je vyššia ako 1. K výpočtu ceny kvalifikovanej práce môžeme pristupovať obdobne ako k opotrebovaniu stroja, skrz náklady potrebné na vyškolenie zamestnanca. Demonštrujeme to na nasledujúcom (očividne mimoriadne zjednodušenom a umelom) príklade:

Pre tréning kvalifikovaných pracovníkov potrebujeme univerzitu a všetko s ňou spojené – teda samotnú budovu, budovy internátov, knižnice, vnútorné vybavenie týchto budov, a prácu zamestnancov univerzity – učiteľov, údržbárov, kuchárov, etc. Dajme tomu že každá s týchto položiek vyžaduje 1 000 000 hodín práce, teda všetky náklady spojené s výučbou dajme tomu 1000 kvalifikovaných pracovníkov za určité časové obdobie robia dokopy 3 000 000 hodín. Takže v priemere tréning 1 pracovníka vyžaduje 3000 hodín práce. Každý s týchto pracovníkov sa zamestná v odbore kde po dobu 30 rokou každoročne odpracuje 1000 hodín, dokopy za svoj celý pracovný život odpracuje 30 000 hodín. 3000 hodín práce v nákladoch deleno 30 000 hodín odpracovaných, výsledkom je že pridaná cena k 1 hodine práce kvalifikovaného pracovníka je 0.1 hodín, teda dokopy je cena 1 hodiny práce tohto kvalifikovaného pracovníka rovná 1.1 hodín práce všeobecnej.

Infraštruktúra = 1 000 000
Vybavenie = 1 000 000
Práca = 1 000 000
1 000 000 + 1 000 000 + 1 000 000 = 3 000 000 = celková investícia pracovného času
Počet školených pracovníkov = 1000
3 000 000/1000 = 3000 = hodín práce na školenie 1 pracovníka

Priemerný počet odpracovaných rokou = 30
Priemerný počet odpracovaných hodín za rok = 1000
3000/(30×1000)= 0.1 = pridaná cena hodiny práce
1 + 0.1 = 1.1 = cena 1 hodiny práce trénovaného pracovníka vyjadrená vo hodinách všeobecnej práce

O čom tu hovoríme je čisto „cena“ práce v jej nákladoch na tvorbu, nie kompenzácia pracovníka. Spoločnosť na tréning kvalifikovaného pracovníka vynaloží väčšie množstvo zdrojov ako na pracovníka zo základným vzdelaním, a to je nutné reflektovať v účtovníctve ekonomickej aktivity ktorá prácu kvalifikovaných pracovníkov vyžaduje. Je zrejmé, že kalkulácia tohto druhu nikdy nebude veľmi presná, koľký s absolventov sa reálne v odbore zamestnajú, koľko rokov v ňom odpracujú, ako dlho im táto expertíza vystačí pred potrebou rekvalifikácie, všetko sú to veci ktoré sme schopný prinajlepšom hrubo odhadnúť (stále zlepšenie v porovnaní so súčasným systémom, kde cena práce nie je napojená na náklady takmer vôbec).

PRACOVNÝ KREDIT

Pokiaľ sa produkčné schopnosti spoločnosti nedostanú do bodu, kde sú schopné naplniť všetky potreby každého jej člena, je nutné mať zavedený nejaký systém, ktorý motivuje k práci a obmedzuje spotrebu jednotlivcov. Marx v Kritike gothajského programu opísal že v „nižšej fázi komunizmu“ sa distribúcia plodov spoločnej práce bude riadiť princípom „každému podľa ich prínosu“. Robotníci budú platený pracovnými poukazmi, v závislosti na množstve odpracovaného času a pracovného výkonu. Pracovné poukazy oprávňujú robotníka nakúpiť tovar z komunálneho obchodu, ktorého ceny sú uvedené taktiež v množstve hodín ktoré boli vynaložené na jeho tvorbu. Čiže ak 1 chlieb v priemere vyžaduje 30 minút práce na upečenie, bolo by ho možné zakúpiť za pracovné poukazy v hodnote 30 minút. Pracovné poukazy necirkulujú ako peniaze, obchod si za ne nekupuje tovar, funguje len ako distribučné centrum komunálne produkovaného tovaru, pracovné poukazy sú len odobrané z rúk robotníka pri nákupe. Ich fungovanie si môžeme predstaviť podobne ako napríklad vlakový lístok, ktorý je pri ceste vlakom označený ako použitý a nie je ho možné využiť opätovne. Kyberkomunizmus naväzuje na Marxove myšlienky zavedením pracovného kreditu. Pracovný kredit je vyjadrený v časových jednotkách, v množstve času ktorý pracovník odpracoval, mínus zdanenie, vyjadruje nárok pracujúceho na prácu ostatných robotníkov (rovnako ako peniaze). Necirkuluje ako peniaze, štát ho vydá zamestnancom (plus osobám žijúcim zo štátnych dávok, ako sú dôchodcovia, nezamestnaný, atď.), a zamestnanec si zaň nakúpi konzumný tovar v obchode. Pracovný kredit sa tu jednoducho vymaže, štát je jeho jediným výdajcom, a taktiež jeho konečným prijímateľom.

TRH PRE SPOTREBNÝ TOVAR

Určité služby by mali byť distribuované podľa potreby, nikomu by nemala byť odobraná zdravotná starostlivosť alebo možnosť vzdelanie kvôli tomu že za ňu nie je schopný zaplatiť, a úžitok iných je kolektívny, ako je to napríklad u infraštruktúry alebo obrany. Avšak distribuovať konzumný tovar na základe prídelového systému nie je žiaduce, tu by sme zrejme všetci chceli, aby sme mali možnosť získať tovar podľa osobných preferencií, a tým pádom existenciu akéhosi trhu ktorý zohľadňuje dopyt. Úlohou pracovného kreditu je fungovať na tomto trhu analogicky k tomu, ako sú v súčasnosti využívané peniaze – vojdeme do obchodu a nakúpime si tovar ktorý chceme. Cena tovaru je rovná množstvu času vynaloženému pre jeho výrobu. Tým sa zabezpečí to, že nedochádza k „parazitizmu“ na práci iných. Pokiaľ spoločnosť vynaloží určité množstvo práce na produkciu výrobku, som ja ako konzument ochotný dať naspäť spoločnosti rovnaké množstvo práce na oplátku? Čiže celkové množstvo

vydaného pracovného kreditu sa rovná celkovému množstvu konzumného tovaru a služieb vytvoreného za rovnaké časové obdobie. V prípade že by táto rovnosť bola narušená, ak sa vydá väčšie množstvo kreditu, dôjde k nedostatkom tovaru – konzumenti disponujú väčším množstvom kreditu ako súčet všetkých cien tovaru, a ostane im prebytok kreditu za ktorý si nemajú čo kúpiť. Naopak, ak je kreditu vydaného menej ako počet hodín ktoré boli vložené do produkcie konzumného tovaru, vzniká nadbytok, konzumenti nemajú dosť peňazí, aby vykúpili všetko čo sa vyprodukovalo.

Keďže podnik nenakupuje svoje vstupy (tie sú alokované plánom) a neplatí svojich zamestnancov (pracovný kredit je zamestnancom dávaný štátom na základe odpracovaných hodín v podniku), generovať „profit", teda skrz predaj získať viac pracovného kreditu ako vynaloženého pracovného času, nemá žiaden význam. Ale zároveň je dôležité neprodukovať v strate, teda netvoriť tovar za ktorý konzumenti nie sú ochotný zaplatiť pracovný kredit v hodnote produkčných nákladov. Rovnováha pracovného času na tvorbu tovaru a pracovných kreditov na jeho nákup by mala byť zachovávaná ideálne, ale situácia na trhu môže vyžadovať, aby bolo dovolené nejakej miere fluktuácie ceny. Pokiaľ nie je dostatočná produkčná kapacita na naplnenie dopytu, zdvihnutie ceny zabezpečí to, aby nedochádzalo k prázdnym policiam v obchodoch, tovar dostanú tí konzumenti ktorý sú zaň ochotný zaplatiť vyššiu cenu (čo sa môže zdať „nekomunistické", ale hovoríme o systéme s egalitárnym rozdelením bohatstva, kde kúpna sila každého člena spoločnosti je rovnaká). Pokiaľ sa tovar vyrobí, ale ukáže sa že dopyt nie je dostatočný, ľudia nie sú ochotný zaplatiť zaň cenu jeho výroby, zníženie ceny je alternatívou k zbytočnému zaberaniu miesta v skladoch. Keďže cieľom je rovnosť cien a produkčných nákladov, oba tieto prípady vysielajú signál pre úpravu plánu – investíciu alebo deinvestíciu z produkcie daného tovaru.

DANE

Hovoríme o zdanení, ale štát nemá z daní „príjem" ako to je v kapitalistickej ekonomike, keďže týmto spôsobom by nebolo ani čo zdaňovať, ako bolo už spomínané, pracovný kredit ktorý je zamestnancovi vyplácaný v podniku vlastnenom štátom je následne využitý na nákup tovaru od štátnych podnikov. V rukách štátu nemá žiadnu hodnotu, neexistuje nič, čo by si zaň mohol kúpiť alebo od koho. Dane vyjadrujú časť pracovného času, ktorý je pracovníkom vynaložený na iné veci ako pokrytie jeho osobnej spotreby konzumného tovaru. Celková práca spoločnosti je na makroekonomickej úrovni delená do hrubých kategórií ako je zdravotníctvo, vzdelanie, obrana, sociálne služby, konzumný tovar, a tak ďalej, čiže ak sa napríklad rozhodne že 40% práce spoločnosti bude alokovaná na produkciu konzumného tovaru, a zvyšných 60% rozdelených medzi štátne výdaje, a polovica konzumného tovaru pripadá nepracujúcim ľuďom (ktorým sú štátom vydané pracovné kredity pre jeho nákup), výška zdanenie je 80%. Robotík pracujúci 30 hodín týždenne by bol zaplatený 6 hodinami pracovného kreditu, ďalších 6 hodín kreditu by bolo vydaných nepracujúcim ľuďom (dôchodcovia, deti, postihnutý, etc.), a zvyšných 18 odpracovaných hodín pripadá na štátne výdaje. Pre týchto 18 hodín žiadny pracovný kredit nie je vydaný, je to len reprezentácia práce ktorú človek odrobil pre štát (respektíve pre produkciu produktov a služieb alokovaných priamo plánom, mimo trh konzumného tovaru).

MZDA

Ceny a mzda vo forme pracovného času jasne ukazujú na sociálne vzťahy medzi producentmi a konzumentmi navzájom, že všetko čo máme je produktom niekoho práce. Peniaze tieto vzťahy naopak zakrývajú, čo z nich robí nástroj triednej nerovnosti – ospravedlniť rozdiely v mzde je ľahšie, ak sú vyjadrené v jednotke peňazí, ktorá nie je priamo napojená na nič konkrétne, ako argumentovať, že hodina práce manažéra má hodnotu dvoj, desať alebo sto násobne vyššiu ako hodina práce bežného zamestnanca. Rôznorodosť mzdy je oprávnená v kapitalistickej spoločnosti rozdielnou produktivitou pracovníkov a vzťahmi ponuky a dopytu na pracovnom trhu. Rozdielna produktivita vychádza z dvoch zdrojov – osobnostných charakteristík a vzdelania. Keďže vzdelávanie pracovníkov je v komunistickej spoločnosti zabezpečené štátom, toto nie je dôvod prečo by určité profesie mali byť platené lepšie ako iné. Osobnostné charakteristiky ako je inteligencia alebo kreativita taktiež nie je nutné kompenzovať vyšším prímom, ak má napríklad niekto záujem a talent na fyziku, nie je potrebné ich podplácať aby tento odbor študovali a eventuálne sa v ňom zamestnali, stačí im zabezpečiť možnosť nasledovať svoje záujmy, teda garancia vzdelania a zamestnania.

Realisticky sa nemôžeme spoliehať na to, že každá pracovná pozícia si nájde entuziastického zamestnanca. V kapitalizme stojí nad každým pracovníkom hrozba prepustenia a chudoby, avšak jedným z cieľov komunizmu je zbaviť sa týchto sociálnych ziel. Namiesto toho je nutné spoliehať sa na iné metódy pre udržanie pracovnej disciplíny. Mierny mzdový diferenciál môže byť využívaný tam, kde je to potrebné pre motiváciu zamestnancov k rýchlejšej a svedomitejšej práci. Zamestnanci ktorý podávajú podpriemerný výkon sú penalizovaný, zamestnanci nad priemerom odmenený. Druhou otázkou je, čo robiť ak nie je dostatok záujemcov o pracovnú pozíciu? Pokiaľ je nedostatok spôsobený tým, že nie je dostatok potenciálnych pracovníkov zo zodpovedajúcim vzdelaním, v dlhodobom horizonte to je napraviteľné tréningom dodatočných pracovníkov. Avšak pre vyriešenie nedostatku medzičasom, zdvihnutie mzdy môže motivovať súčasných pracovníkov k nadčasom. Niektoré pracovné pozície sú tak neatraktívne, že ich nechce robiť nikto, čo je opäť argumentom pre flexibilitu mzdy pre motivovanie ľudí k dobrovoľnej voľbe tejto práce, alternatívou ku ktorej je priradenie zamestnancov štátom. Tieto metódy zo sebou nenesú (alebo nemali by niesť) moralistické konotácie o zásluhe, a nemali by byť aplikované tam, kde to nie je nevyhnutne potrebné, ide o čisto utilitárne nástroje pre udržanie produktivity na adekvátnej úrovni a zabezpečenia fungovania ekonomiky podľa plánu. Mzda nad normu (1 hodina práce = 1 hodina pracovného kreditu) signalizuje plánu potrebu investície do tohto sektoru ekonomiky pre zvýšenie produktivity zamestnancov v ňom (a tým pádom zníženie množstva potrebných zamestnancov) a pre zlepšovanie pracovných podmienok.

Egalitárny mzdový systém by viedol k zvýšeniu životného štandardu väčšiny pracujúcich, avšak niektorý pracovníci, s vysoko žiadanou expertízou, by sa mali finančne lepšie v kapitalistickej krajine kde si môžu diktovať mzdu. Východný blok trpel odlivom mozgov, ktorý sa snažil zastaviť uzatvorenými hranicami a striktnou kontrolou migrácie. Avšak krajiny východného bloku trpeli množstvom problémov, akým bolo neoptimálne ekonomické hospodárenie, korupcia, a politická nesloboda. Vznikol by tento problém v krajine s plne funkčnou ekonomikou, spoločenskou stabilitou a demokratickým politickým systémom? Motivácie k migrácii sú zvyčajne negatívne, ľudia sa rozhodujú migrovať, aby ušli od nežiaducich fenoménov v ich rodnej krajine, nie na základe ekonomickej kalkulácie maximalizujúcej disponibilný

príjem. Ak je vzdelaným robotníkom daná možnosť pracovať v ich odbore, s dostatočnou mzdou pre naplnenie ich materiálnych potrieb, v krajine s robustným sociálnym štátom, absenciou kriminality a podobných sociálnych problémov, ich masový odliv do kapitalistických krajín nie je pravdepodobný.

PRENOSNOSŤ PRACOVNÉHO KREDITU

Cockshott a Cottrell navrhujú, aby bol pracovný kredit neprenosný, naviazaný na osobu ktorá ho zarobila, bez možnosti dať ho niekomu inému. Jeho jedinou funkciou z pohľadu jednotlivca je nákup konzumného tovaru. Dôvody pre to sú dva, na jednej strane aby sa zabránilo znovuobjaveniu sa súkromného podnikania a kapitalizmu, na druhú stranu pre obmedzenie čierneho trhu. Osobne argumenty pre neprenosnosť pracovného kreditu považujem za nedostatočné, vytvárajúce zbytočné obmedzenia a s limitovanou schopnosťou naplniť stanovené ciele. Neprenosný pracovný kredit vyžaduje, aby ku každej transakcii bolo evidované kto ju robí. Informácia o množstve predaných výrobkov je neproblematické, a nevyhnutnou súčasťou funkčného „trhu" pre spotrebný tovar, sledovanie ktorý človek si čo kúpi na druhej strane neoprávneným zásahom do súkromia. Väčšina ľudí sa zhodne, že je nežiaduce aby štát mal presné informácie o aktivitách všetkých svojich občanov. Druhá námietka, v prípade neexistencie štátom vydávaných peňazí sa objavia komoditné peniaze (príkladom sú cigarety vo vojnových zónach), a štát zapojený do globálnej ekonomiky bude má obmedzenú možnosť obmedziť tok zahraničnej meny. Možnosť vzniku čierneho trhu nie je čisto negatívna, pôsobí ako signál, že existuje dopyt po niečom čo nie je v dostatočnej miere naplnené v rámci legálnej ekonomiky. Hrozba obnovy kapitalizmu jeho rastom bok po boku s plánovanou ekonomikou nie je pravdepodobná. Pri plnej zamestnanosti súkromným firmám chýba lacná pracovná sila s ktorej by mali možnosť ťažiť profit, rásť by mohli iba ak ich produktom je niečo, čo verejnými podnikmi nie je vôbec produkované (čo je opäť signálom k tomu, aby verejný sektor naplnil dopyt), alebo ak by to boli súkromné podniky vyrábať efektívnejšie, čo je ťažké si predstaviť s prihliadnutím na množstvo kapitálu ktoré štát je schopný investovať, monopol nad surovinami a vysokú úroveň organizácie a koordinácie verejnej ekonomiky. V okamihu ako moderná plánovaná ekonomika získa dominantnú pozíciu v ekonomike, súkromný sektor je odsúdený na existenciu na okrajoch ekonomiky, v odvetviach ktoré nie sú štátom považované za dostatočne dôležité pre ich zahrnutie do ekonomického plánu.

ČASOVÁ OBMEDZENOSŤ

Ďalšou charakteristikou pracovného kreditu, ktorou sa líši od peňazí, je jeho časová obmedzenosť. Logika za tým je, že pokiaľ je spoločnosťou napríklad daných 20 miliárd hodín práce do produkcie konzumného tovaru, a teda vydá 20 miliárd hodín pracovného kreditu, ak sa občania rozhodnú nevyužiť všetok svoj pracovný kredit na nákup a namiesto toho si ho odložia, úsilie na výrobu tovaru bolo už vynaložené, nie je ho možné retrospektívne realokovať do niečoho produktívneho. Tovar sedí v skladoch a čas ho znehodnocuje. K znehodnoteniu dochádza buď tým že sa kazí a stáva sa úplne nepoužiteľným (ako sú napríklad potraviny), alebo tým že je nahradený novými modelmi (ako napríklad u elektroniky), ale zároveň skrz rast produktivity – pokiaľ vyprodukujeme niečo za 1 pracovnú hodinu, ale tento tovar sa nepredá a ostáva ležať v sklade najbližších 10 rokov, a za toto obdobie došlo k zdvojnásobeniu produktivity, cena tohto tovaru tým pádom klesla z 1 hodiny na ½ hodiny, keďže toto je čas ktorý je po novom potrebný na produkciu jedného kusu. Aj ak sa tento tovar predá po 10 rokoch, došlo k strate ½ hodiny práce.

V súčasnosti ľudia šetria peniaze z mnohých dôvodov, pre prípad núdze, dôchodku, veľkého nákupu, pretože na trhu nie je niečo na čo by ich mali záujem utratiť. Aj keď štát garantuje zamestnanie, zdravotnú starostlivosť, stará sa o ľudí neschopných pracovať, a potreba populácie šetriť sa zníži, stále ostáva odloženie spotreby pre veľký nákup (ako napríklad auto alebo dom) alebo absencia túžby po ďalšej spotrebe. Jednoduché vymazanie pracovného kreditu po jeho dátume spotreby by tvorilo incentívu pre zbytočnú konzumpciu, čiže je v záujme spoločnosti dovoliť členom nejakým spôsobom šetriť. Sporiaci účet je jednoduchým riešením, ľudia do neho môžu vložiť svoje pracovné kredity a tým „zmraziť" ich dátum spotreby. To zasiela signál plánovacím autoritám pre zníženie produkcie spotrebného tovaru – ak máme štatistiku že občania v priemere dlhodobo odložia 10% svojho prímu, môžeme znížiť produkciu konzumného tovaru o 10%. Problémom ktorý sa týmto snažíme vyriešiť je to, že zatiaľ čo vyrobený tovar je časom znehodnotený, hodnota pracovných kreditov relatívne k tovaru rastie kvôli zvyšujúcej sa produktivite – napríklad výroba počítača zaberie dnes desať hodín práce, a teda jeho nákupná cena je 10 hodín pracovného kreditu, a pracovná produktivita sa zdvojnásobí za obdobie 10 rokov, tak o 10 rokov bude nový počítač stáť 5 hodín kreditu, de facto to znamená že kúpna sila 10 hodín pracovného kreditu odloženého po dobu 10 rokov sa zdvojnásobila. Rast produktivity je implicitne úrokom pracovného kreditu. Bez toho aby bol starý pracovný kredit vymazaný by šetrenie viedlo k nedostatku konzumného tovaru – minulý pracovný kredit sa zúročuje a akumuluje, ale pracovný čas ktorý by mal reprezentovať reálne neexistuje.

ENVIRONMENTALIZMUS

Keďže ochrana životného prostredia sa stáva čím ďalej tým dôležitejšou problematikou, otázka je, akú implikáciu preň ekonomické plánovanie nesie. Kapitalistická ekonomika nevyhnutne vedie ku konzumerismu, pretože potrebuje trh pre svoj tovar, a tento trh musí neustále rásť pre zabezpečenie rastu kapitálu. Skrz marketing a sociálne nechcené ale súkromne finančne výhodné politické rozhodnutia (napríklad zanedbanie verejnej dopravy nútiace občanov vlastniť automobily) je umelo tvorený dopyt. Avšak nekapitalizmus neznamená nevyhnutne rešpekt voči prírode. Krajiny východného bloku nemajú práve najlepšou históriu čo sa týka ochrany životného prostredia, a to aj napriek nominálnej absencii tlaku profitu na neustály ekonomický rast. Postoj k prírode samozrejme bude záležať na politickom rozhodnutí spoločnosti, ale čo môžeme analyzovať sú tendencie a incentívy ktoré z ekonomického systému vystávajú. V ekonomickom systéme o akom v tomto článku hovoríme je účtovníctvo robené v pracovnom čase, snaha nie je maximalizovať produkciu, ale produktivitu za cieľom minimalizácie výdajov pracovného času. Produkty sú tvorené pre naplnenie ľudských potrieb, ale nie je tu žiadna incentíva k umelej tvorbe ďalších potrieb za cieľom predaja. Kapitalistické podniky externalizujú náklady spojené s environmentálnou škodou na spoločnosť, napríklad ak sú pri výrobe vypúšťané skleníkové plyny do ovzdušia, škody spôsobené počasím alebo narušenie poľnohospodárstva ako následok klimatických zmien, nevstupujú do finančných kalkulácií podniku. V centrálne plánovanej ekonomike zahŕňajúcej celú spoločnosť externality neexistujú, všetky náklady sú (ideálne) zohľadnené pri tvorbe plánu. Súkromné spoločnosti sa snažia využívať limitované prírodné

bohatstvo čo najviac, jediným obmedzením je že monopoly nechcú zaplaviť trh prílišným množstvom aby nestlačili cenu dole. Plánovaná ekonomika má možnosť dlhodobého plánovania zodpovedného hospodárstva s limitovanými prírodnými zdrojmi, dovoľujúc jej obmedziť rýchlosť ich spotreby dostatočne na to, aby vystačili do doby kedy je ekonomika pripravené na prechod na nejakú alternatívu (napríklad ťažba fosílnych palív popri príprave infraštruktúry a energetického systému na ich postupné vyradenie).

ZÁVER

Verejná diskusia o ekonomike nemusí byť obmedzená na to aká časť sociálneho štátu by mala alebo nemala byť privatizovaná, aké by malo byť zdanenie pre ktorú príjmovú skupinu, alebo aký by mal byť úrok pôžičiek od centrálnej banky. Fundamentálne odlišný ekonomický systém je plne možný a uskutočniteľný s nástrojmi ktoré sú spoločnosti už v súčasnosti k dispozícii, za predpokladu dostatočnej politickej vôle je to niečo čo je možné implementovať v horizonte niekoľkých rokov. V dohľadnej budúcnosti sa dá predpokladať že dôjde k intenzifikácii kríz – ekonomických, environmentálnych, politických, vojenských, vďaka ktorým je možné generovať a využiť politickú energiu, a je dôležité aby existovalo povedomie že existuje alternatíva. Napriek tomu, že subjektívne faktory revolúcie vyzerajú pochmúrne, s masami nedotknutými triednym povedomím, ľavicovými politickými hnutiami vylúčenými z politickej moci, a komunistické ideály nie sú práve populárne relatívne k 100 alebo 50 rokov dozadu, technologické možnosti nikdy neboli lepšie pre ustanovenie komunistického sveta.

ODBORY V ČR

MARKÉTA JUŘICOVÁ

Dubnové číslo odborového magazínu Sondy Revue přineslo jednu zásadní otázku: odbory stárnou, co s tím? Podle šetření Výzkumného institutu práce a sociálních věcí citovaného v článku mezi lety 2003 a 2023 nejen klesl celkový zájem pracujících o odbory, ale klesl také počet odborově organizovaných pracujících do 39 let z 33 procent na pouhých 19,8

Tento úbytek je přičítán zejména nárůstu „nových forem zaměstnávání“, častým změnám zaměstnání a delší době studia u mladých lidí, jako řešení pak autorka článku navrhuje vzdělávání pomocí forem komunikace využívaných mladými lidmi. Pomůže to ale skutečně stárnutí členské základny odborů vyřešit, nebo je problém někde jinde?

PRACUJÍCÍ NEJSOU JEN ČEŠTÍ MUŽI V MONTÉRKÁCH

Struktura pracující třídy se u nás, stejně jako ve většině zemí globálního severu, v posledních několika desetiletích poměrně zásadním způsobem proměnila. S přesunem velké části průmyslové výroby do zemí třetího světa a současným výrazným posílením vlivu sektoru služeb na ekonomiku jistě nikoho nepřekvapí, že pracující ve službách tvoří v současnosti také většinu mezi lidmi v zaměstnaneckém poměru (v ČR je to okolo šedesáti procent), nemluvě o výše zmiňovaných „nových formách zaměstnávání“, jako jsou dohody nebo OSVČ a platformové zaměstnávání. V tomto ohledu také stojí za to zdůraznit, že v posledních letech stoupá rovněž zaměstnanost žen a migrantů, stejně jako studentů, přičemž zmíněné skupiny pracujících jsou právě ty, které nových forem zaměstnávání využívají nejčastěji.

Jak ve článku pro Sondy správně poznamenává jeho autorka, pracující ve službách nebo ženy a migranti jsou skupinami s tradičně nízkou odborovou organizovaností, což dostává odbory do začarovaného kruhu - zastoupení pracujících ve službách, žen, migrantů či mladých lidí je nízké, odbory tedy neznají jejich životní styl, preference a formy komunikace, tím pádem nejsou schopny je dostatečně efektivně oslovovat a organizovat. Celý problém je však ještě mnohem hlubší.

Napříč odborovými svazy totiž zoufale chybí vzdělávání v oblastech, které určitá část levice a odborů považuje za okrajové, přesto však na pracující přímo dopadají, zejména pak na skupiny, které jsou v odborech výrazně podreprezentované. Ať už se bavíme o právech migrantů, LGBT+, ženských právech či nebezpečném nárůstu krajní pravice. Velká část odborových svazů těmto tématům zkrátka nevěnuje pozornost, některé se k řešení těchto témat staví až vyloženě negativně. To pak přirozeně vede k tomu, že pracující, na které tyto problémy dopadají nejvíce, o činnost v odborech zkrátka nemají zájem a hledají zastoupení jinde.

Dalším takovým tématem je klimatická krize. I přesto, že odbory v minulosti (v roce 2019) podpořily studentskou stávku za klima a v roce 2023 s platformou Re-set vydaly zdařilou sérii infolistů o klimatické krizi a spravedlivé transformaci (6), od té doby je v ČMKOS ticho po pěšině. To můžeme pravděpodobně přičítat zejména celospolečenské atmosféře ovlivněné krizí ekonomickou a vyostřováním mezinárodních vztahů, kdy obojí vytlačilo problém změny klimatu ve veřejné debatě (ovládané pravicí a krajní pravicí) kamsi do ústraní. Klimatická krize ale nikam nezmizela.

Z celonárodního výzkumu agentury SYRI (5) také vyplývá, že mladí lidé vnímají jako jeden z nejzávažnějších problémů právě klimatickou krizi, můžeme se tedy mladým pracujícím divit, že v odborech působit nechtějí, když i ony, stejně jako například i tradiční levicové strany, sedly na lep ekonomismu a navzdory poměrně slibně vypadajícímu vývoji v předchozích letech se nyní namísto stávkujících studentů staví na stranu průmyslníků?

SOCIÁLNÍ SMÍR VE VŠÍ PARÁDĚ

ČMKOS spolu s Konfederací zaměstnavatelských a podnikatelských svazů (!) vydala letos na jaře prohlášení proti deindustrializaci Evropy kritizující údajně příliš ambiciózní cíle Dohody pro čistý průmysl (2), která je podle Josefa Středuly „ideologicky motivovaným dokumentem, který nebere v potaz ekonomickou realitu ani globální konkurenci.“ Vyjádření prezidenta KZPS Jiřího Horeckého je ještě o něco šťavnatější: „Místo reálné pomoci průmyslu přichází Evropská komise s další verzí Zelené dohody, která nepřináší nové reálné nástroje pro podporu firem a podniků, ale jen nové povinnosti a regulace.“

Ironií osudu velká část požadavků tohoto poněkud bizarního spojenectví vůbec není v rozporu s návrhy obsaženými v Dohodě pro čistý průmysl (vývoj a využívání nízkoemisních technologií, dostupné energie, průmyslová konkurenceschopnost), společný dopis (1) ČMKOS a KZPS Ursule von der Leyenové je také v naprosto stejném smyslu (ne-li více) problematický než samotná Dohoda pro čistý průmysl. Celá kritika této dohody obsažená v dopise se totiž točí prakticky výhradně kolem možných dopadů na firmy a podnikatele, pracující jsou zmíněni jen okrajově v kontextu slavného „zániku milionů pracovních míst“. Údajně je tak například nutné „místo nesmyslných dotací a dalších a dalších povinností a byrokracie pro podnikatele odstraňovat překážky pro rovný konkurenční boj.“

Třešničkou na dortu je pak celý tento odstavec: „Evropské komisi chybí jasná ekonomicko-průmyslová strategie, která by ji připravila na globální mocenskou soutěž, jež nyní nabírá na intenzitě. Politická snaha o posílení obranyschopnosti a rozšíření zbrojních kapacit EU vyžaduje robustní evropskou průmyslovou základnu a zároveň minimalizaci jednotkových nákladů, aby byl tento projekt co nejefektivnější a sociálně přijatelný.“

Nazývání celosvětových závodů ve zbrojení a neustálé eskalace napětí mezi mocenskými bloky, které může vyústit v globální konflikt, navíc v situaci, kdy v řadě zemí probíhají vojenské invaze, bombardování či dokonce neskrývaná genocida, shovívavě globál-

ní mocenskou soutěží, je přinejmenším naprosto necitlivým ignorováním reality, které je však zcela v souladu s politikou KZPS, do které mimochodem jako nový přírůstek nedávno vstoupila také Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu ČR. [3]Proč ČMKOS nevyužila příležitosti hájit zájmy pracujících, což už koneckonců 155 let může, a pod takové prohlášení se rukou Josefa Středuly vůbec podepsala, je skutečnou záhadou. Ano, Dohoda o čistém průmyslu je nedostatečná, nikoliv však proto, že by byla příliš ambiciózní, ale naopak proto, že spravedlivá zelená tranzice za současné podpory konkurenceschopnosti průmyslu a „udržení atraktivního prostředí pro byznys“, zkrátka fungovat nemůže. Skutečně spravedlivá zelená tranzice je s kapitalismem neslučitelná.

Dohoda je nedostatečná ne proto, že by brala málo ohledů na zbrojní průmysl, ale naopak proto, že se jím nezabývá vůbec a vůbec nereflektuje jeho vliv na klimatickou změnu [viz článek v Solidaritě 128, 4]. Cíl snížit emise o 90 procent najednou nebude tak „nereálný“, když se namísto udržování blokového rozdělení světa a „globální mocenské soutěže“ konečně přestaneme zbrojit a začneme se soustředit na vytváření nového globálního bezpečnostního rámce založeného na míru a solidaritě, nikoliv na imperialistické válce. Zní to jako utopie? V rámci kapitalismu nejspíš ano, proto musíme kapitalismus překonat, než bude pozdě.

Dohoda pro čistý průmysl není žádným ideologicky motivovaným dokumentem, a i kdyby ano, šlo by o přinejmenším velmi podobnou ideologii, jako má KZPS, jen za zeleným nátěrem - zájmy kapitálu na prvním místě. Odbory [zejména ty české] se velmi rády prezentují snahou o tzv. „Sociální smír“, což je pokojné řešení konfliktů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a dosažení jakési rovnováhy mezi jejich zájmy. Jak taková „rovnováha“ ale může vypadat v systému, kde je veškerá ekonomická i politická moc koncentrována v rukou kapitalistů, vidíme názorně právě ve společném dopise ČMKOS a KZPS - žádná rovnováha ve skutečnosti neexistuje, zájmy kapitálu vyhrávají.

DÍKY, ŽE MŮŽEME HÁJIT ZÁJMY PRACUJÍCÍCH

Problém se „sociálním smírem“ také krásně ilustruje obálka dubnových Sond, na které si dělník se šéfem s úsměvem podává ruku. Titulek tohoto čísla zní: „Už 155 let můžeme hájit zájmy pracujících.“ Aby si české odbory udržely tvář mírumilovné síly, která systém vlastně moc nenarušuje a kapitál vlastně moc neohrožuje, zůstávají záměrně apolitické. To vede k některým paradoxním a často až úsměvným situacím, jako v roce 2023, kdy předseda ČMKOS Josef Středula pravděpodobně ve snaze oslovit liberální a antikomunistickou část veřejnosti odstoupil od kandidatury na prezidenta ve prospěch Danuše Nerudové, a jen o necelé 3 měsíce později OS KOVO uspořádal demonstraci, na které vystoupili společně s vrcholnými představiteli odborů šéf poslanců SPD Radim Fiala, Andrej Babiš nebo Kateřina Konečná.

Jako pracující odbory nutně potřebujeme, protože jedině společnou organizací na pracovišti se dokážeme efektivně bránit vykořisťování, bez organizace zdola a jasně deklarovaných politických hodnot to ale nepůjde, stejně jako to nepůjde bez organizace všech skupin pracujících. Nadějným pokusem byla například snaha o založení „akčních odborů“ nebo odborové organizace pracovníků platforem [obojí v roce 2023]. Ani jedno se bohužel nakonec nepodařilo, nicméně právě takovéto iniciativy vycházející z potřeb pracujících a bez obav z propojení s levicovým hnutím, jsou tím, co odbory potřebují, a zároveň mohou být také oním tolik potřebným impulsem pro mladé pracující, kteří by tak v odborech měli konečně slovo.

Odbory z podstaty věci nemůžou být apolitické nebo nestranné, zejména v dnešní době, kdy čelíme prudkému nárůstu krajní pravice, jejímiž čelními představiteli není nikdo jiný než zástupci kapitálu, a která je historicky známá právě potlačováním odborů. Odbory nemohou tvrdit, že nejsou ani pravicové ani levicové, když celá podstata odborového organizování je jasně levicová - pracující společně hájí své zájmy proti zájmům kapitálu. I proto je nesmyslný také celý koncept „sociálního smíru“. Veškerých pokroků v oblasti práv pracujících i v oblasti lidských práv jako takových bylo dosaženo bojem pracujících proti kapitalistické třídě, ne snahou o klidné soužití vykořisťovaných s vykořisťovateli, zatímco kapitalisté hromadí miliardy a miliardy a pracující strádají a jejich práva jsou každým dnem víc a víc pošlapávána. Skutečného sociálního smíru bude dosaženo jedině změnou systému a odstraněním kapitalismu.

1 - https://www.cmkos.cz/hotothur/2025/03/Dopis-EK-14.03.2025-CJ.pdf

2 - https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/clean-industrial-deal_en

3 - https://kzps.cz/pro-media/tiskove-zpravy/

4 - https://solidarita.socsol.cz/2025/analyzy/jak-zbrojeni-nici-klima

5 - https://www.syri.cz/tiskove-zpravy/mladi-lide-ztraceji-jistoty-tizi-je-klima-a-problemy-s-bydlenim

6 - https://klimatickakoalice.cz/images/CMKOS_infolisty.pdf

HISTORIE A PRÁVO VE SPÁRECH PRAVICOVÉ IDEOLOGIE

Poslanecká sněmovna parlamentu ČR schválila novelu trestního zákoníku, která mj. nově kriminalizuje propagaci „komunismu". Nejde jen o další výstřelek dosluhující Fialovy vlády, která se na poslední chvíli snaží využít příznivé sněmovní konstelace k prosazení šílených pravicových idejí, o kterých se mluví již 35 let (dalším příkladem může být nedávná neúspěšná snaha prosadit možnost výpovědi bez udání důvodu do novely zákoníku práce). Zastydlý antikomunismus nabývající čím dál absurdnějších podob je bohužel také výsledkem dlouholetého ideologického působení pravice na výklad historie a politiky i na samotný jazyk, jakým mluvíme. Ve skutečnosti tvoří pevnou ideologickou závoru, kterou se naše společnost uzavírá proti jakýmkoli levicovým trendům a progresivismu.

PAVEL ŠNAJDR

Dovolím si začít formou fejetonu. Před časem jsem navštívil památník v domě Jana Palacha ve Všetatech a přepadlo mě tam silné nutkání na zvracení. Ne, nemluvím teď o nezvyklém dekonstruktivistickém architektonickém řešení přestavby rodinného domu na památník, na které nemám vyhraněný estetický názor. Mluvím o historické expozici připravené předním pravicovým historikem Petrem Blažkem působícím v Ústavu pro studium totalitních režimů a v Muzeu paměti XX. století, kde je též ředitelem. Jeho kurátorský počin ve Všetatech by se dal s trochou nadsázky nazvat památníkem třídních bojů či muzeem kapitalistického hnutí. Důraz, jaký expozice klade na třídní hledisko a potlačuje úlohu jednotlivce (Palacha) je fascinující. Dozvíme se především, že Palachův otec byl živnostník – provozovatel cukrárny, kterou „komunisté" v 50. letech zlikvidovali, což údajně mohlo mít určitý vliv na Palachův čin. Zlatým hřebem a vlastně jediným původním exponátem (Palachovi se později ze Všetat odstěhovali a dům získal nového majitele, takže se zde nic jiného nedochovalo) je pak zmrzlinářský vozík Palacha staršího, se kterým po místních ulicích prodával zmrzlinu. Ten je vystaven na čestném místě ve velké vitríně jako ústřední bod celé expozice. Samotný život a hrdinský čin Jana Palacha jako by byl v porovnání s tím vedlejší.

Dobový kontext je účelově zredukován a proškrtán, expozice se vůbec nesnaží přiblížit revolučního ducha 60. let a roku 1968, kdy došlo k výjimečnému duchovnímu sjednocení protestních hnutí v západním i východním bloku na společném odporu proti americkému i ruskému imperialismu, jakož i proti západnímu kapitalismu a východnímu byrokratismu[1] s cílem vytvoření kvalitativně vyšší společnosti, „lepšího světa". Nedozvíme se tak nic o sérii sebeupálení buddhistických mnichů v Jižním Vietnamu v 60. letech na protest proti místnímu brutálnímu pravicovému a pro-americkému režimu, ani o následných případech sebeupálení v USA na protest proti americké imperialistické válce ve Vietnamu (jako byl například čin feministky Alice Herz či křesťanského aktivisty Normana Morrisona, který se upálil před budovou Pentagonu),

1 Tento jednotný odpor vystihuje jedno z radikálních hesel Května 1968 ve Francii: „Svět nebude svobodný, dokud poslední kapitalista nebude viset na střevech posledního byrokrata." (jde o parafrázi starého hesla o králi a knězi)

které ve své době získaly celosvětový ohlas a Palacha k jeho činu zjevně inspirovaly. Nedozvíme se toho moc ani o studentské okupační stávce v Československu na podzim 1968, které se Palach účastnil, ani o tom, že se k ní připojilo i dělnictvo včetně odborového svazu pracujících v kovoprůmyslu (zastupujícího 900 tisíc dělníků), který se svazem studentů uzavřel dohodu se společnými požadavky včetně radikálně ekonomických. Stejně jako za minulého režimu je totiž výklad dějin podřízen ideologii a je stále uplatňováno třídní hledisko, byť s opačným znaménkem.

BOJ O DĚJINY

Takzvané „paměťové instituce" jako jsou Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), Muzeum paměti XX. století či Kroupův projekt Post Bellum/Paměť národa jsou ve skutečnosti nástroje pravicové ideologie k výkladu moderních dějin. Za hlásaným objektivním přístupem se v reálu skrývá zcela selektivní přístup k dějinám, který vyhovuje narativu dnešní vládnoucí třídy; s hlásaným požadavkem očištění historie od zakořeněných dobových mýtů se bezostyšně vytváří mýty nové. Nevědecký a tendenční je například již samotný název Ústavu pro studium totalitních režimů, protože z historického i politologického hlediska byl minulý režim skutečně totalitním pouze v období stalinismu do roku 1953 či 1956, poté již jeho kontrola nad společností nikdy nedosahovala stupně totality – je vidět, že ústav režimy moc nestuduje. Za účasti některých politiků je tu opět snaha normativně vykládat dějiny, jak můžeme vidět i v sérii nově instalovaných vysvětlovacích tabulí k různým památníkům (například současná snaha doplnit sochu Edvarda Beneše doplňkovou tabulí prohlašující jej za odpovědného za nástup komunistického režimu). Akademická obec dlouhodobě poukazuje na problém politizace ÚSTR a snah o normativní výklad historie ze strany jeho představitelů (např. kritika badatelské učebnice dějin pro 9. třídu ZŠ ze strany ÚSTRu nebo někdejší útok jeho současného radního Michala Klímy na děkana FF UK Pullmanna za způsob výuky historie na fakultě). Není na tom ale nic zas až tak záhadného, každá vládnoucí třída se snaží podřídit oficiální vědu svým potřebám. Z této premisy pramení onen nehezký marxistický pojem „buržoazní věda", který zde přiléhavě sedí. Tato současná buržoazní historická „věda" tak například většinou úspěšně opomíjí existenci levicové opozice vůči minulému režimu v Československu a v zemích východního bloku. Příliš se nezdůrazňuje, že ve vykonstruovaném procesu s (národní socialistkou) Miladou Horákovou byl odsouzen a popraven i Záviš Kalandra, vůdčí osobnost československé trockistické opozice[2]. Podobně je dlouhodobě přehlížen i levicový proud disentu za normalizace. První opoziční skupinou, která se stala obětí nové vlny politických procesů na začátku 70. let, přitom bylo levicové Hnutí revoluční mládeže (HRM) zaměřené převážně trockisticky (i když v jeho řadách byli též maoisté či anarchisté), jehož členové byli již v roce 1971 odsouzeni k tvrdým trestům vězení; většina z nich se později podílela i na Chartě 77. Jakkoli pak byla Charta 77 v porovnání s ostatními opozičními skupinami východního bloku unikátní svým převažujícím intelektuálním zaměřením (i když mezi jejími signatáři byli samozřejmě i dělníci), v jejích řadách existoval i silný radikálně levicový proud, který představoval například bývalý člen HRM Petr Uhl, mj. autor Programu společenské samosprávy, který za své opoziční aktivity strávil celkem 9 let ve vězení, což je zřejmě nejvíce ze všech normalizačních disidentů. V ostatních zemích východního bloku pak hlavní opozici vůči režimu představovalo dělnictvo – ať už jde o dělnické povstání v NDR v roce 1953, protesty v Polsku v letech 1956 a 1970, hornické stávky v Rumunsku či o polské opoziční hnutí Solidarita založené v roce 1980 jako nezávislé samosprávné odbory.

JAZYK A MYŠLENÍ

Kdo ovládá jazyk, ovládá i lidské myšlení – to je základní krok ke každé nové totalitě. Pravicovým ideologům se takto podařilo ovládnout už pouhý způsob, jak je minulý režim označován. Veřejnoprávní média i seriózní vědci jsou občas schopni zcela vážně označit minulý režim za komunismus, bez ohledu na to, že jej tak nikdy neoznačovali ani jeho představitelé – ti naopak po počátečním budovatelském nadšení normalizační tezí o „reálném socialismu" otevřeně přiznali, že ke komunismu je ještě dlouhá cesta; trockismus byl dokonce režimem kritizován z pravicových pozic jako „ultralevicová odchylka" či „infantilismus". Minulý režim se od nové ústavy v roce 1960 sice sám hrdě deklaroval jako socialistický (socialismus je obecně chápán jako přechodná fáze ke komunismu[3]), to však neznamená, že socialismem opravdu byl. Ve skutečnosti měl totiž se socialismem jen pramálo společného – pracující byli předmětem stále stejného vykořisťování jako za kapitalismu, neovládali produkty své práce ani neměli kontrolu nad výrobou, protože soukromé vlastnictví nebylo fakticky odstraněno, pouze na něj měl monopol stát[4] (který tak plnil úlohu jediného velkého kapitalisty a vykořisťovatele) ovládaný vrstvou stranické byrokracie, jejíž příslušníci

2 Kalandra nesouhlasil s označením trockismus, příležitostně se však hlásil ke IV. Internacionále (přestože jí též často kritizoval). Podobně i Socialistická solidarita chápe označení trockismus za určitou zkratku pro antistalinistický revoluční marxismus, ke kterému se hlásí.

3 Sám Marx však například pojem socialismus prakticky nepoužíval a hovořil o nižší a vyšší fázi komunismu.

4 Státní vlastnictví automaticky neznamená veřejné či kolektivní vlastnictví, stát ve skutečnosti často vystupuje jako soukromý vlastník, tj. spravuje majetek podnikatelským způsobem za účelem zisku (viz např. dnes ČEZ)

představovali novou vládnoucí třídu. Mnohem přiléhavější je proto označení státní kapitalismus, který v tomto smyslu zavedl britský trockista Tony Cliff.[5]

Většina obyvatel bohužel režimní lži o socialismu uvěřila a věří jí vlastně i 35 let po pádu režimu. Současní pravicoví ideologové ji totiž po představitelích minulého režimu ochotně opakují - proti pokusům o jakoukoli alternativu ke kapitalismu jim stačí ztotožnit ideologii socialismu se zločinným minulým režimem a veškeré oponenty tím automaticky řadí na stranu jeho zastánců.

Socialismus a někdy i veškerá levice jsou tak pro velkou část lidí ztělesněním zla; většina tuzemské inteligence zastává postoje primitivního antikomunismu, což se bohužel týká i řady osobností s jinak širokým rozhledem a kritickým myšlením. Tento diskurz pramenící ze zásadního nepochopení podle mě krásně vystihuje porevoluční kritika básnického díla Egona Bondyho uveřejněná roku 1993 v revue Proglas: „Ač to zní neuvěřitelně, i tehdy existovalo pár lidí, kteří neměli rádi komunistický režim ze zvláštního důvodu – byl jim ještě málo komunistický."[6]

Režim před rokem 1989 je u nás oficiálně označován za „komunistický režim", což je zakotveno i v zákoně[7]. Pojem má údajně odrážet fakt, že šlo o autoritářský režim jedné strany – Komunistické strany Československa, je však silně zavádějící, protože název strany či státu je vždy pouze politickým marketingem, který nemusí vystihovat podstatu režimu (podobně bychom mohli režim v NDR nazývat podle názvu „demokratickým"). Opakuje se bohužel i v zákonné pietě – 27. červen, tj. výročí dne kdy byla popravena národní socialistka Milada Horáková či trockista Záviš Kalandra, je dnes ze zákona Dnem památky obětí komunistického režimu[8], což je minimálně vůči Kalandrovi krajně neuctivé. Ve skutečnosti totiž bylo označení communist state zavedeno za studené války pravicovou propagandou na západě, která touto projekcí ztotožňovala režimy ve východním bloku s veškerou marxistickou ideovou tradicí. Představitelé minulého režimu jsou pak v běžné hovorové řeči označováni za komunisty (dokonce i ve veřejnoprávních médiích navíc často slyšíme v 1. pádu neuctivé „komunisti" namísto „komunisté"), takže tento pojem nabývá rozměrů až jakési neurčité mýtické entity, na kterou i po 35 letech stále alibisticky svalujeme veškeré společenské problémy od zničeného životního prostředí, přes zbídačené školství až po morální rozklad naší společnosti.

STRAŠIDLO KOMUNISMU

To, že komunismus je v důsledku historického vývoje u nás nelegitimní ideologií jsme si za léta již zvykli, dnes však jako by legitimitu ztratila veškerá levice. Premiér Fiala se po prohraných krajských a senátních volbách v loňském roce až pateticky vyjádřil, že „neodevzdá zemi levici", jako by snad levice byla nějakou nelegitimní silou, kterou je třeba vyloučit z demokratického politického boje. K tomuto étosu se bohužel nečekaně připojili i Piráti, jejichž dnes již bývalý člen Jan Lipavský obvinil z volební porážky „komouše a ultralevičáky" ve straně a jiní představitelé zase na sociálních sítích hořekovali nad tím, že jsou „levicovým paskvilem", aby se následně nepokrytě radovali z odchodu Janky Michailidu a dalších levicově orientovaných členů. Michailidu se již dříve dostala do popředí zájmu, když se otevřeně přihlásila ke svému komunistickému přesvědčení a v roce 2023 navštívila festival Dny antikapitalismu pořádaný každoročně Socialistickou solidaritou – to vyvolalo politický skandál a Michailidu se stala terčem silné kritiky, mimo jiné i ze strany jejího tehdejšího stranického předsedy Ivana Bartoše, který prohlásil, že „komunismus a fašismus jsou stejně zhoubné ideologie". Michailidu byla následně odvolána z vedení strany a pod mediálním tlakem byla nucena odvolat své přihlášení se ke komunismu, takže v rozhovoru pro DVTV raději použila pro svůj světonázor pojem „startrekismus"[9] (podle sci-fi seriálu Star Trek, kde v daleké budoucnosti existuje utopická beztřídní společnost bez peněz a chudoby). To myslím dostatečně vystihuje tuzemské politické poměry – Star Trek je v našich končinách zkrátka stravitelnější sci-fi než komunismus.

Poslankyně za ODS Renáta Zajíčková prohlásila nedávno v jedné televizní debatě, že jako společnost čelíme „strašáku komunismu, který nás opět začíná ohrožovat"[10]. Sám bych to nevyjádřil lépe, i když v případě paní poslankyně jde jen o kouzlo nechtěného. Opět u nás obchází strašidlo komunismu a ke svaté štvanici proti němu se spojily všechny parlamentní strany. Tento antikomunismus pět minut po dvanácté, jak jej kdysi trefně nazýval Petr Uhl, nabývá 35 let od pádu minulého režimu čím dál groteskněji podoby – vypadá to, že čím je levice na české politické scéně marginálnější, tím je o to více démonizována. V době klimatické krize, válek, genocid a enormního nárůstu krajní pravice je podle všeho hrozba komunismu u nás tím nejpalčivějším problémem.

Hon na komunisty dnes bohužel začíná nabývat až rozměru kulturní války smutně připomínající 50. léta. Jedním z nejkřiklavějších příkladů je současná debata o názvu stanic na nové pražské lince metra D, kde se ze strany radnice Prahy 4 vzedmula iniciativa o přejmenování plánované stanice Olbrachtova (pojmenované dle přilehlé ulice), protože spisovatel Ivan Olbracht byl komunista. K tomu lze dodat snad jen to, že pokud bychom měli vedle tohoto autora klasických děl jako Nikola Šuhaj loupežník či Golet v údolí vymazat z kolektivní paměti všechny prvorepublikové spisovatele, kteří se hlásili ke komunismu, moc by nám jich nezbylo.

KRIMINALIZACE

Vrcholem všech těchto nově probuzených antikomunistických snah je pak současná novela trestního zákoníku, která mimo jiné nově kriminalizuje propagaci komunismu – při projednání v poslanecké sněmovně se na tomto bodě vzácně shodly všechny posla-

5 Cliff, Tony: Státní kapitalismus v Rusku (původně Stalinist Russia. A Marxists Analysis, 1955; v pozdější verzi State Capitalism in Russia, 1974). Nakladatelství Solidarita připravuje vydání českého překladu.

6 Jiří Suchánek: Puberta jako světový názor in Proglas 1/1993; citováno v Egon Bondy: Ve všední den i v neděli... Výbor z básnického díla 1950 – 1994, 2009, str. 460. Název zmíněného článku mimochodem působí jako by vypadl ze stránek Rudého práva a pozoruhodně připomíná stalinistické fráze o „infantilismu" trockismu.

7 Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu č. 198/1993 sb.

8 Zákon č. 101/2004 sb., kterým se mění zákon č. 245/200 sb. o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu

9 Michailidu: Chtěla bych zřízení jako ve Star Treku. Totalita mi vadí, k mladým komunistům nechci, DVTV (volně dostupná část videa na youtube, 27.5. 2023)

10 Pořad 360° na CNN Prima News vysílaný 13. 5. 2025

necké kluby[11]. Trestný čin založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 403 trestního zákoníku) se bude po novele nově výslovně vztahovat na „nacistická, komunistická a jiná“ hnutí, která prokazatelně směřují k potlačení práv a svobod nebo hlásají zášť vůči různým skupinám osob (tolik skloňovaná třídní zášť je ve skutečnosti v paragrafu výslovně zmíněna již od původního znění zákona z roku 2009[12], připraveného za ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila). Na ten pak navazují i trestné činy šíření děl k propagaci takových hnutí (§403a) a projevu sympatií k nim (§404). Je zřejmé, že předkladatelé návrhu netuší vůbec nic o tom, co vlastně znamená pojem komunistické hnutí. Postavením komunismu na roveň nacismu vyslyšeli volání ideologů z výše zmíněných „paměťových institucí“, kteří již dlouhá léta tvrdí, že by neměl být dělán rozdíl mezi těmito dvěma „zločinnými ideologiemi“. Rozdíl mezi nimi je při tom na první pohled zřejmý – nacismus je přeci zločinný již jako samotná ideologie založená na rasové a národní nadřazenosti a vůdcovském principu; oproti tomu komunismus jako ideologie vychází z požadavku rovnosti všech lidí bez rozdílu a za tím účelem volá po beztřídní společnosti a rovnoměrné distribuci bohatství, což je minimálně legitimní (když už ne vyloženě bohulibý) politický názor. To, že byla komunistická ideologie v minulosti zneužita různými zločinnými režimy, nemůže být důvodem k jejímu zákazu – podle stejné logiky bychom mohli zakázat i křesťanství, v jehož jménu byly v průběhu věků zavražděny miliony nevinných lidí při náboženských válkách či inkvizičním teroru.
Samozřejmě, že například v případě stalinistů může nominálně komunistické hnutí k potlačení práv a svobod směřovat, ale jak již bylo řečeno výše – to, jak se hnutí či režimy samy označují, nijak nevystihuje jejich skutečnou podstatu. V tradičním marxistickém pojetí je socialismus či komunismus nikoli potlačením, ale prohloubením lidských práv a svobod, protože je rozšiřuje i na práva a svobody ekonomické a sociální; stejně tak je prohloubením demokracie, kterou rozšiřuje i na ekonomiku ovládanou dosud nikým nevolenou vládnoucí menšinou kapitalistů a oligarchů. Za tohoto výkladu bychom mohli naopak hnát k trestněprávní odpovědnosti za propagaci hnutí směřujících k potlačení lidských práv a svobod všechny propagátory a sympatizanty kapitalismu a „liberální“ demokracie. Hlavní problém je v tom, že zákonodárci pod vlivem ideologů nově normativně zakotvují, co pod taková hnutí směřující k potlačení práv a svobod výslovně spadá, což je nebezpečný totalitářský trend.

Z právního hlediska je pak zmíněná novela především úplně zbytečná. To, že až dosud nebyla v zákoně například výslovně jmenována propagace nacismu, neznamenalo, že by ji snad soudy netrestaly. Problém byl a je v tom, že je u takovýchto trestných činů nutnost v každém případě zvlášť prokázat úmysl pachatele propagovat hnutí směřující k potlačení lidských práv, což jde poměrně těžko. Vzdor panice, která bezprostředně po schválení návrhu poslaneckou sněmovnou zavládla v levicových kruzích, si zkrátka nedokážu představit, za co bych měl být stíhán, když se například přihlásím k marxismu či trockismu – byla by to jistě zajímavá disputace před soudem při řešení teoretické otázky, zda směřují k potlačení lidských práv, ale pokud je sám takto nevnímám, respektive jsem je tak nikdy neoznačil (např. „Milý deníčku, dnes jsem propagoval marxismus – hnutí směřující k potlačení lidských práv a svobod“), těžko mi bude prokázán úmysl. Samozřejmě, chce-li jakýkoli režim perzekvovat své politické odpůrce, způsob si vždycky najde, věřím však, že se dosud u nás stále ještě pohybujeme v mezích právního státu. Zmíněná novela je však více než právem spíše politickou proklamací, která v právním řádu nemá co dělat.

STRHNĚME IDEOLOGICKOU ZÁVORU

Jak je to ve skutečnosti s oním strašidlem komunismu vysvětlil již v roce 1991 tehdy populární ministr financí Václav Klaus v projevu na konferenci ve Washingtonu. Namísto obav z návratu „komunismu“ označil za jeden z hlavních problémů „levicovou infiltraci ze západu“, vůči které je třeba vystavět „ideologickou závoru“.[13] Jestli můžeme něco označit za Klausovo životní dílo, je to právě tato pevná závora, kterou se mu podařilo v naší zemi vystavit dokonale. Typicky klausovská obsese kontrolou diskurzu, kdy je anti-levicovost stavěna jako civilizační obrana před zhoubnými vlivy, má bohužel dlouhou stopu až do současnosti nejen v podobě přetrvávajícího zastydlého antikomunismu, ale i v odporu k progresivismu, woke culture či ekologickým tématům.

Duch klausismu je ve skutečnosti v ODS stále přítomný a nejen v ní. Pokud se partneři ODS v koalici Spolu odlišují tu liberálnější, tu sociálně-konzervativní ideologií, je to zhruba stejná alternativa jakou představovali strany někdejší Národní fronty vůči KSČ.

V případě ODS se musí uznat, že jako jediná z českých stran disponuje skutečně mocným ideologickým aparátem, který zahrnuje například univerzitu CEVRO či volněji navázaný Liberální institut. Její ideologický aparát však proniká i do veřejných univerzit (VŠE, Masarykova univerzita Brno) a státních institucí, které by měly správně působit jako expertní a vědecké autority – vedle Národní ekonomické rady vlády (NERV) je to i již vícekrát zmíněný ÚSTR, který měl od svého vzniku za Topolánkovy vlády k této straně vždy velmi blízko. Jestli něco nese rysy totalitarismu a ohrožuje naši svobodu a demokracii, pak je to právě tato podivná ideologická pavučina.

Politické poměry v České republice se bohužel čím dál více přibližují těm, jaké existují v USA – občané mají možnost volby prakticky jen ze dvou relevantních stran (i když je jich u nás formálně více). Na jedné straně jsou to národně-konzervativní populisté inklinující ke krajní pravici (vedle ANO a SPD bohužel i nominálně levicové Stačilo!), na druhé straně pak představitelé liberálních elit odtržení od potřeb obyčejných lidí (Spolu, Starostové, pod Hřibovým vedením i Piráti), již zmíněná ODS pak vnitřně osciluje někde mezi tím. Výzvy liberálních stran k volbě rozumem s cílem zabránění nástupu populistů (Teď je čas stát na správné straně, rozuměj na té naší) tento marasmus pouze prohlubují. To, co potřebujeme, je alternativa v podobě silného levicového hnutí zastupujícího zájmy většinové pracující třídy. Socialismus je u nás pravicí vylučován z klasického trojúhelníku ideologií (konzervatismus - liberalismus - socialismus), ať je tedy osamoceným vrcholem! Ideologická závora není fyzická, existuje jen v našich hlavách – je potřeba ji strhnout a uvolnit cestu společenskému pokroku.

11 Proti novele nakonec hlasovali pouze poslanci SPD a to z jiných důvodů.
12 Zákon 40/2009 sb., trestní zákoník.

13 Projev údajně publikován v americkém časopise Problems of Communism při US Information Agency (vol. XLI, January – April 1992, str. 73); citován v Miloslav Ransdorf: Nové čtení Marxe. Díl I. 2. vydání, 2010, str. 12

UKRAJINSKÝ DLUH: NÁSTROJ NÁTLAKU A OKRÁDÁNÍ V RUKOU VĚŘITELŮ

ERIC TOUSSAINT

V tomto článku se Eric Toussaint zaměřuje na téma historie ukrajinského dluhu od devadesátých let, zejména pak od ruské invaze roku 2022. Věnuje se v něm několika otázkám: Kdo jsou věřitelé Ukrajiny? Jaký je jejich význam? Co za své půjčky požadují? Jakou roli hraje Evropská unie? Proč je integrace Ukrajiny do EU v rozporu se zájmem ukrajinského národa? Co se děje se zmrazenými ruskými aktivy? Proč je potřeba škrtnout ukrajinský dluh? Proč si prezident V. Zelenskyj škrtnutí nepřeje? Jaké jsou alternativy k současnému zadlužování? Jiné otázky tu pro nedostatek prostoru zůstávají stranou: fáze, v níž se nyní konflikt nachází, dodávky zbraní, diskuse na levici…

Jak se vyvíjel ukrajinský dluh od začátku invaze v únoru 2022?

Od začátku roku 2022 do konce listopadu 2024 stoupl vnitřní i vnější dluh Ukrajiny o 60 %. Před invazí činil necelých sto miliard dolarů, ke konci roku 2024 dosáhl téměř sto šedesáti miliard, z toho 45 miliard tvoří vnitřní veřejný dluh[1]. Věřitelé, vůči kterým narostlo ukrajinské zadlužení nejvíce, jsou v pořadí důležitosti Evropská unie, Světová banka a Mezinárodní měnový fond.

Hory dluhů nakupené za dva roky u Evropské unie

Dluh Ukrajiny vůči EU stoupl na více než osminásobek – z pěti miliard dolarů začátkem roku 2022 na 43 miliard. A když k tomu přidáme dluh vůči Evropské investiční bance (EIB) a Evropské bance pro obnovu a rozvoj (EBRD), vychází nám 47 miliard.

To je první věc, kterou je třeba podtrhnout: finanční pomoc od EU není uskutečňována v podobě darů, nýbrž půjček. V důsledku toho nepřestávají její pohledávky růst. Získává tím podstatný nástroj nátlaku na kyjevskou vládu. Úvěrová politika EU je perverzní: splácení má začít až za několik let, výměnou za úvěry pak EU po Ukrajině požaduje přizpůsobení jejích zákonů evropským úmluvám, které vesměs zvýhodňují soukromý sektor, vyžadují otevření veřejných služeb soukromé konkurenci… Velké evropské firmy se

1 Na základě údajů ukrajinského ministerstva financí: https://mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg

již těší na zisky, které jim poplynou z integrace Ukrajiny do celoevropského trhu v situaci, kdy se bude nacházet ve velmi slabé pozici a kdy budou v rámci rekonstrukce ve hře velmi objemné zakázky.

Ukrajinský dluh před ruskou invazí

Do nezávislosti vstoupila Ukrajina po rozpadu Sovětského svazu bez dluhů. Zadlužovat se začala zejména od roku 1994, především u Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Během třiceti let podepsala s MMF čtrnáct smluv o půjčce. Při sjednání každé nové dohody požadoval MMF prohloubení neoliberální politiky, která se nepříznivě podepisovala na životních podmínkách obyvatel v podobě zhoršení veřejných služeb, privatizace, poklesu reálných mezd a dávek sociální podpory… Stejně jako jiné země východní Evropy byla Ukrajina podrobena celé řadě šokových terapií, kterých využili místní oligarchové i zahraniční podniky k vydolování zisků. Korupce nabyla velmi závažných rozměrů.

Vzhledem k tomu, že před vstupem MMF a Světové banky do hry neměla Ukrajina žádný vnější dluh, je v jejím případě role půjček těchto dvou institucí snadno zjistitelná. Aby přesvědčily ukrajinskou vládu k prosazování politiky odpovídající jejich představám, poskytly jí v letech 1994 až 1999 vysoké úvěry s odloženou splatností – splátky začaly ukrajinský rozpočet výrazně zatěžovat teprve od roku 2000. Od toho okamžiku ovšem musela Ukrajina na splácení vynakládat velké úsilí: mezi lety 2000 a 2007 splatila čtyři miliardy dolarů, zatímco na nových úvěrech dostala pouze 700 milionů. Po vypuknutí velké severoatlantické finanční krize v letech 2007–2008 a jejích ničivých dopadech na světové hospodářství získala do roku 2011 další sérii půjček. Jejich splatnost byla opět odložena: od roku 2008 do roku 2010 získala od MMF nové úvěry ve výši 14,3 miliard dolarů a splatila pouze 800 milionů. V roce 2011 ale začaly MMF a Světová banka vyžadovat velmi vysoké splátky (10 miliard během tří let, tj. pro léta 2011 až 2013). Aby mohla požadované úhrady realizovat, přistoupila vláda k dalšímu seškrtání sociálních výdajů a půjčila si krom toho od Ruska. Výsledkem byla velká společenská nespokojenost, která ve spojení s dalšími faktory posléze vyústila ve velké lidové protesty na kyjevském Majdanu v únoru 2014. Protestní hnutí vedlo k svržení proruského prezidenta Viktora Janukovyče. Následně se vyhrotil konflikt mezi Ukrajinou a Putinovým Ruskem, které v březnu téhož roku anektovalo Krym. Vzápětí poskytly MMF a Světová banka nové prozápadní ukrajinské vládě další vysoké částky a uskutečnila se nová vlna privatizací. Od konce roku 2015 přestala Ukrajina splácet svůj dluh Rusku (viz co jsem o tom psal v roce 2022 – https://www.cadtm.org/Pourquoi-annuler-la-dette-de-l-Ukraine). MMF jí během dvou let půjčil jedenáct miliard, což znamenalo zdvojnásobení jejího dluhu vůči němu. S ním narostly i možnosti tlaku tohoto věřitele na kyjevskou vládu, na níž kladlo splácení mezi lety 2017 a 2021 vysoké nároky.

Více informací o působení MMF na Ukrajině před ruskou invazí lze nalézt v článcích, jež uveřejnil Jérôme Duval na stránkách CADTM (Výboru pro zrušení nelegitimních dluhů): – Le FMI activement présent en Ukraine depuis 1994 ne veut pas entendre parler de hausse de salaire („MMF, jenž působí na Ukrajině od roku 1994, nechce slyšet o zvýšení platů"), uveřejněno 5. dubna 2014 – Après avoir bloqué son programme en novembre 2009 suite à la décision du gouvernement d'augmenter le salaire minimum, le FMI revient à la charge et impulse la réforme des retraites („Po pozastavení svého programu půjček v listopadu 2009 v reakci na rozhodnutí vlády zvýšit minimální mzdu přechází MMF do útoku a dává impuls k důchodové reformě"), uveřejněno 11. dubna 2014 – Le FMI ou l'asphyxie du choix unique („MMF aneb dusivá jediná možná volba"), uveřejněno 23. dubna 2014 – La réforme sur la répartition des droits de vote du FMI est à nouveau bloquée par son actionnaire majoritaire („Reforma přerozdělení hlasovacích práv v rámci MMF opět zablokována jeho většinovým akcionářem"), uveřejněno 20. května 2014 – Ukraine: le FMI passe en force au Parlement („Ukrajina: MMF si v parlamentu vynucuje svou"), uveřejněno 2. června 2014 – L'Ukraine sous ingérence du FMI sombre dans la récession („Ukrajina: propad do recese pod taktovkou MMF"), uveřejněno 23. listopadu 2015 – L'Ukraine aux mains d'oligarques et financiers („Ukrajina v rukou oligarchů a finančníků"), uveřejněno 24. listopadu 2015.

Kdo jsou ostatní věřitelé vedle Evropské unie?

Ukrajinský dluh vůči Světové bance se více než ztrojnásobil – z původních 6,2 miliard dolarů vzrostl na dvacet miliard.

Vůči Mezinárodnímu měnovému fondu se od začátku roku 2022 do konce listopadu 2024 zvýšil z čtrnácti na 17,6 miliard. Je třeba zdůraznit, že navzdory válce obě instituce i nadále inkasují splátky. MMF navíc vyžaduje přemrštěný úrok, který někdy dosahuje až 8 %. V roce 2022 splatila Ukrajina MMF 2,4 miliard dolarů, v roce 2023 3,4 miliard a v roce 2024 3,1 miliard. Za tři roky války tedy skoro devět miliard inkasovaných MMF na účet Ukrajinců!

K tomu bychom mohli připočíst Kanadu, které před válkou Ukrajina nic nedlužila, zatímco ke konci roku 2024 dosahoval její dluh 5,25 miliard amerických dolarů.

Vůči USA má Ukrajina dluh nulový, neboť Washington jí raději než půjčky poskytuje dary. Díky svému rozhodujícímu vlivu na politiku Světové banky i MMF mají ovšem Spojené státy neomezenou ruku k vyvíjení nátlaku. A tak jako tak je Ukrajina natolik závislá na amerických zbraních, že pro Washington není problém určit Zelenského vládě politický směr podle svého přání.

Splácení dluhu vůči Rusku je od roku 2015 pozastaveno a zůstává od té doby na 0,6 miliard dolarů.

Vnější veřejný dluh Ukrajiny soukromým věřitelům

Ukrajinský dluh v podobě dluhopisů vydaných na finančních trzích a nakoupených investičními fondy typu Blackrock či velkými bankami lehce klesl – z dvaceti miliard dolarů na 18,2. Částka se trochu snížila, pozice věřitelů ale posílila po restrukturaci dluhu v druhém pololetí roku 2024 [link: https://ch.zonebourse.com/actualite-bourse/Les-detenteurs-d-obligations-de-l-Ukraine-approuvent-la-restructuration-de-la-dette-de-20-milliards-47786891/].

V jejím rámci svolili soukromí věřitelé k výměně původních cenných titulů, jejichž splatnost byla od července 2022 pozastavena, za nové, s nižší hodnotou, zato ale vyššími úroky. V konečném důsledku na dohodě vydělali, neboť před ní se ukrajinské obligace na sekundárním dluhopisovém trhu prodávaly za 30 % původní ceny.

Vnější veřejný dluh Ukrajiny dosahuje cca 115 miliard dolarů

Od vypuknutí invaze v únoru 2022 se celkový ukrajinský dluh vyšplhal na více než dvojnásobek – z 56 na 115 miliard dolarů.

Jeho složení vypadá následovně: necelých 50 miliard dluží EU, 20 miliard Světové bance, 18 miliard MMF, 5,2 miliard Kanadě, 1 miliardu Japonsku a 20 miliard soukromým věřitelům na finančních trzích.

Vyjádřeno v procentech, jde za EU 44 % pohledávek, za Světovou bankou a MMF cca 33 %, za Kanadou pak 4 %, za Japonskem 1 % a za soukromými zahraničními věřiteli (kteří drží převážně dluhopisy restrukturované v září 2024) přibližně 18 %.

Hlavními věřiteli jsou tedy EU, Světová banka a MMF. Jaké z toho plynou důsledky?

Za poskytnutí úvěrů ze strany EU, Světové banky a MMF přistoupila ukrajinská vláda na 325 podmínek a doporučení, které jsou, jak uvádí na svých stránkách ukrajinské ministerstvo financí, vypočteny v seznamu reforem a opatření (link: https://reformmatrix.mof.gov.ua/en/index/), jež se Ukrajina výměnou za finanční podporu od mezinárodních partnerů zavázala přijmout[2].

Věřitelům tu jde o ještě důraznější uplatňování již třicet let prosazované neoliberální politiky.

K sledování plnění uvedených podmínek a doporučení bylo schváleno 531 indikátorů. Pokud Ukrajina nedodrží plán a kalendář reforem, můžou její partneři, v první řadě Světová banka, MMF a Evropská unie, pozastavit nebo odložit půjčky, které země potřebuje. Tyto tři instituce ověřují realizaci a prohlubování jimi vyžadovaných a Zelenského vládou podporovaných neoliberálních opatření.

V roce 2024 se EU, USA a ostatní země G7 dohodly na novém plánu pomoci Ukrajině. V jeho rámci schválila EU na období 2024 až 2027 částku až padesáti miliard euro. Do konce roku 2027 předpokládá vyplacení celkem 38,27 miliard, přičemž z převážné většiny (33 miliard, tj. 85 %) se má jednat o půjčky, které bude Ukrajina muset vrátit. Dary mají představovat 5,27 miliard, tedy 15 % (tato suma pravděpodobně odpovídá prostředkům zabaveným Evropskou komisí z výnosů zmrazených ruských aktiv, uložených převážně v Bruselu – o těchto zmrazených aktivech viz níže).

Během roku 2024 bylo vyplaceno 12,4 miliard. A jak uvádí Evropská komise ve zprávě z listopadu 2024, „většina prostředků (…) bude do státního rozpočtu převedena za předpokladu dodržení podmínek zahrnutých v ukrajinském státním plánu reforem a investic[3]“.

Tento tzv. „ukrajinský plán“ pro období 2024–2027, obsažený v dokumentu čítajícím 331 stránek, byl vypracován Evropskou komisí. Realizace opatření, k nimž se v něm vláda zavázala, je soustavně kontrolována. Jak říká opět Evropská komise, „pomoc je vázána na dodržení požadavků spojených se zásadními otázkami, jako například makrofinanční stabilitou, dohledem nad rozpočtem a nad správou veřejných financí, sektorovými a strukturními reformami a investicemi (potřebnými k vstupu do EU)“ (viz https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-facility_en).

Vláda se také zavázala k jmenování koordinátora, který komunikuje s Evropskou komisí a má vysoké pravomoci ve věcech dodržení plánem stanoveného kalendáře: „Autoritou zodpovědnou za realizaci ukrajinského plánu je národní koordinátor (dále „koordinátor“). Koordinátor je jedinou spojnicí s Evropskou komisí v záležitostech monitorování[4]“.

„Koordinátor sleduje realizaci plánu na měsíční bázi a hodnotí dosažené pokroky. Vláda schválí proceduru sledování realizace plánu (dále „Proceduru“), která bude závazná pro všechny autority zapojené do realizace plánu[5]“.

Je třeba neustále zdůrazňovat, že si nesmíme dělat iluze o tom, co představuje pro Ukrajinu proces integrace do Evropské unie.

Připomeňme, že závazné evropské úmluvy nezahrnují dodržování a podporu sociálních práv. Ta byla tvrdě vybojována v národním rámci a nebyla do evropských úmluv přejata – úmluvy naopak posilují vzájemnou konkurenci pracujících tříd jednotlivých členských zemí Unie. Uveďme dva příklady v rámci EU: minimální mzda je v Bulharsku stanovena na 477 euro (hrubého) měsíč-

2 “A list of commitments for implementing reforms that Ukraine has undertaken to receive financial support from international partners.” https://reformmatrix.mof.gov.ua/en/index/ navštíveno 6.01.2025

3 “Most funding under the Facility will be disbursed to the State budget on fulfilment of the conditions included in the Ukraine Plan, which sets out the reform and investment agenda for the country.” Zdroj: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en navštíveno 6.01.2025

4 “The authority responsible for the effective implementation of the Ukraine Plan is the National Coordinator

(Coordinator). The Coordinator acts as a single point of contact for the European Commission in monitoring”, str. 314. Na stránkách ukrajinské vlády: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/en/ Na stránkách Evropské unie: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-facility_en navštíveno 6.01.2025

5 „The Coordinator will monitor the implementation of the Plan on a monthly basis to track the progress made.

The Government will approve a procedure for monitoring the implementation of the Plan (Procedure), which will be mandatory for all authorities involved in the implementation of the Plan.” str. 316, op. cit., navštíveno 6.01.2025

Příklady snah Evropské komise o pokračování v deregulaci ve prospěch soukromého sektoru a v privatizacích. Výňatky ze zprávy komise (link: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en) z října 2024

Na str. 15, v kapitole „Podnikání a průmyslová politika", stojí mimo jiné:

„V září 2024 byla také schválena nová verze deregulačního plánu obsahující program dynamických ***deregulačních*** *opatření a opatření na zlepšení podnikatelského prostředí v souladu s ukrajinským plánem.*

Loňská doporučení Komise byla v zásadě realizována. V průběhu následujícího roku by měla Ukrajina zejména

– v souladu s ukrajinským plánem pokračovat v ***deregulaci*** *a digitalizaci povolovacího řízení s cílem ještě většího zlepšení podnikatelského prostředí a podmínek pro investování;*

– realizovat opatření, která budou ***stimulovat soukromý sektor*** *a rozvoj průmyslu, (…) a podporovat pobídky určené k přilákání přímých zahraničních investic.*[1]*"*

V kapitole „Doprava" najdeme na stránce 17 deregulaci a privatizaci železnic, která má v budoucnu umožnit soukromým společnostem z EU činnost na ukrajinském území:

„Loňská doporučení Komise byla uvedena v život jenom částečně a zůstávají aktuální. V nadcházejícím roce by měla Ukrajina mimo jiné ***přijmout zákon o železniční dopravě, jenž vytvoří institucionální a zákonodárný rámec konkurenčního železničního trhu v souladu s normami EU****.*[2]*"*

V kapitole „Energetika" zdůrazňuje Komise potřebu liberalizovat energetické odvětví, a to v době, kdy byla Ukrajina tváří v tvář válečné situaci a k velké nelibosti EU ***nucena posílit veřejný monopol nad tímto sektorem****.*

V kapitole „Životní prostředí a klimatická změna" klade Evropská komise důraz na nutnost vytvoření trhu s emisními povolenkami, který by měl Ukrajinu „přiblížit k účinnému mechanismu oceňování kysličníku uhličitého pomocí obnovení povinného monitorování, hlášení a ověřování emisí skleníkových plynů, jakož i přijetí akčního plánu pro vybudování národního povolenkového trhu"[3] *(str. 18).*

Komise zaznamenává, že v podmínkách válečné ekonomiky nejenže zůstává podíl veřejného sektoru vysoký, ale dokonce stoupl:

„Hospodářská váha státu zůstává vysoká. V roce 2023 představoval veřejný sektor 22 % hrubé přidané hodnoty, oproti 6 % v roce 2021, a celková spotřeba veřejného sektoru stoupla na téměř 42 % HDP z necelých 40 % v roce 2022"[4] *(str. 55).*

Komise zdůrazňuje nutnost zredukovat roli státu v ekonomice a doporučuje urychlení privatizací – stát stále vlastní podíl v mnoha podnicích.

„Státní podniky stále hrají v ekonomice velkou úlohu; portfolio ukrajinského státu jich čítá více než tři tisíce. Vláda se v rámci Plánu pro Ukrajinu zavázala k sérii reforem za účelem snížení ekonomického vlivu státu. […] V roce 2023 dosáhly příjmy z privatizací za celý rok výše 108 milionů euro (0,05 % HDP), což představuje absolutní rekord. Privatizace zůstala ovšem omezena na menší majetkové a výrobní jednotky; v letech 2023 a 2024 nedošlo k žádným privatizacím velkého významu. Vláda se k nim nicméně plánuje vrátit, jakmile to okolnosti dovolí[5]*" (str. 55).*

Komise rovněž s politováním konstatuje, že stát musel navýšit svou účast v bankovním sektoru následkem špatného hospodaření soukromých bank.

„Podíl bank ve veřejném vlastnictví stoupl v roce 2023 na 53,6 % v důsledku znárodnění Sense bank v červenci 2024. V současnosti probíhá jmenování nové správní rady, přičemž k její usnášeníschopnosti je zapotřebí alespoň šesti členů. Byl přijat zákon o privatizaci státem vlastněných bank, což by mělo urychlit snížení podílu státu v odvětví. Očekává se, že ministerstvo financí jmenuje mezinárodně uznávaného finančního poradce s úkolem připravit prodej dvou strategických státem vlastněných bank, tj. Sense Bank a Ukrgasbank, jež obhospodařují 4 %, resp. 6 % celkových aktiv"[6] *(str. 56).*

Jedním z projevů výše zmíněné špatné správy bank a ekonomické krize je vysoká úroveň bankovních úvěrů, jež jsou již více než tři měsíce po splatnosti: v únoru 2024 dosahoval jejich podíl 36,8 % (str. 56).

---

1 *„A new version of the action plan on deregulation was also adopted in September 2024 providing measures for dynamic deregulation and enhancement of the business environment, in line with the Ukraine Plan.The Commission's recommendations from last year were largely implemented. In the coming year, Ukraine should, in particular:*
→ _in line with the Ukraine Plan, continue deregulation and digitalisation of permitting procedures to further enhance the business environment and investment climate in Ukraine;
→ _implement measures to stimulate private sector and industrial development, (…) and support incentives to attract foreign direct investment."

2 *„The Commission's recommendations from last year were only partially implemented and remain valid. In the coming year, Ukraine should in particular:*
→ _adopt the Law on railway transport creating an institutional and legislative set-up for competitive rail market in line with EU standards."

3 *„progress towards an effective carbon-pricing mechanism by resuming the compulsory monitoring, reporting and verification of greenhouse gas emissions and adopting the action plan for setting up a national emissions trading systém."*

4 *„**The state footprint in the economy remains high.** In 2023, the public sector accounted for 22% of gross value added, up from 6% in 2021, and total government consumption increased to almost 42% of GDP, from just below 40% in 2022."*

5 *„SOEs continued to play a significant role in the economy; Ukraine's state portfolio included more than 3000 of them. As part of the Ukraine Plan, the government has committed to a series of reforms aiming to reduce the state influence in the economy (…) In 2023, annual revenues from privatisation amounted to EUR 108 million (0.05% of GDP), an all-time high. Despite this, privatisation has been limited to small property and production assets; there have been no large-scale privatisation deals in 2023 and 2024. However, the government plans to relaunch them when conditions allow."*

6 *„The market share of the state-owned banks increased to 53.6% in 2023 following the nationalisation of Sense Bank in July 2024. The selection of a new Board is currently ongoing, with at least six members needed for the Board to be operational. The law on state-owned bank (SOB) privatisation was adopted, which should accelerate the reduction of state ownership in the sector. The Ministry of Finance is expected to appoint an internationally recognised financial advisor to prepare two systemic SOBs, i.e., Sense Bank and Ukrgasbank with 4 % and 6 % of total assets, respectively, for sale."*

ně, zatímco v Lucembursku dosahuje 2571 euro, tedy pětkrát tolik.

Závazky plynoucí z evropských úmluv se týkají otevření národních trhů neomezené konkurenci, vpuštění soukromého podnikání do veřejných služeb, liberalizace energetického trhu, omezení deficitu veřejných financí, poměru veřejného dluhu k HDP… Zato neobsahují tyto úmluvy závazky ohledně sociálního zabezpečení či minimální mzdy, stejně jako ohledně sbližování daňových systémů (to umožňuje daňovým rájům uvnitř EU těžit z velmi nízkého zdanění podnikatelského zisku, jak to dělají například Irsko a Lucembursko, abychom uvedli jen tyto dvě země), chybí v nich silné závazky k ochraně životního prostředí nebo veřejných statků…

Část obyvatelstva Ukrajiny vkládá velké naděje do vyhlídek na integraci do EU, která je mu představována jako záruka zlepšení jeho životních podmínek, platů, sociálních práv, boje proti korupci… Jedná se o velkou iluzi a mystifikaci.

Ve jménu výhledové evropské integrace[6] čekají Ukrajinu další privatizace, jež zasáhnou zejména státní výrobce a distributory energií. Chystá se též další prodej orné půdy zahraničnímu agrobyznysu.

Někteří na levici odpovídají na toto varování, že ukrajinská vláda je tak jako tak neoliberální a že i bez EU by prosazovala politiku, jak si ji Evropa přeje.

Ano, současná vláda je neoliberální, integrační dohody s EU ale dávají těm, kteří chtějí neoliberální politiku ještě víc posílit, do rukou další donucovací nástroje. Ukrajina podepisuje s Evropskou unií memoranda s platností mezinárodních smluv a EU je v pozici silnějšího, neboť je vůči Ukrajině v postavení věřitele. A bude v něm stále výrazněji, protože další úvěry dlužné částky ještě navýší.

Dejme tomu, že jednoho dne sestaví levicové síly po volbách vládu: hned budou konfrontovány s překážkami odsouhlasenými jejich předchůdci. Jejich prostor pro rozchod s neoliberální politikou bude velice omezený – musely by jít do přímého konfliktu s EU a porušit úmluvy. Dodejme, že také úvěry poskytované MMF a Světovou bankou jsou podmíněny pokračováním v (kontra) reformách vyžadovaných pro integraci Ukrajiny do EU.

Apelujeme tedy na ukrajinskou i mezinárodní levici, aby si nedělala iluze o domnělých blahodárných účincích evropské integrace Ukrajiny. Ukrajinský lid musí být informován o rizicích a nevýhodách, které z ní plynou. Musí mít samozřejmě právo vyslovit se pro integraci, levice by ho ale měla poučit o jejích nepříznivých dopadech.

Navzdory mylné představě rozšířené v řadách západní levice není pravda, že by již ukrajinská ekonomika byla zcela přizpůsobena neoliberálním principům a že by tudíž evropská integrace neobnášela další výraznější privatizace. Jak ukazuje zarámovaný text níže, tvoří odvětví, která ještě nebyla zprivatizována či vystavena neomezené volné konkurenci, stále ještě výrazný podíl národního hospodářství.

Jakou zátěž představuje v současnoti splácení dluhů?

V srpnu 2024 se částka vynaložená na splácení dluhu (50 miliard hryven) téměř vyrovnala výdajům na sociální oblast a zdravotnictví (viz informace na těchto stránkách, financovaných USAID (link: https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/) a tudíž jednoznačně neoliberálně a prozápadně zaměřených).

Co se děje s ruskými aktivy zmrazenými tradičními imperialistickými mocnostmi?

V rámci sankcí schválených po únorové invazi zmrazily státy G7 ruská aktiva ve výši blížící se 300 miliardám dolarů. U Euroclear (soukromé finanční instituce se sídlem v Bruselu a specializované na vypořádávání mezinárodních finančních nároků) jsou nyní uloženy cenné papíry (zejména akcie a obligace) a hotovost v celkové hodnotě zhruba 260 miliard eur. V USA jsou tč. zmrazena ruská aktiva odpovídající přibližně pěti miliardám dolarů.

V roce 2024 rozhodla G7 ruská aktiva nevyvlastnit, ale prodloužit jejich zmrazení. Na těch evropských (uchovávaných z největší části v Bruselu) byl nyní postaven mechanismus vytvořený EU k emitování dluhopisů „na pomoc" Ukrajině: ruská aktiva slouží jako záruka velkým investičním fondům a bankám, které tyto dluhopisy nakoupí. Peníze, které si EU takto půjčí, budou poté poskytnuty Ukrajině v podobě půjčky, kterou bude muset splácet.

Pro EU to bude velice výhodný obchod: co si sama půjčila, splatí na finančních trzích z výnosů ruských aktiv, která jsou sice zmrazená, Euroclear je ovšem investuje. Roční zisky z tohoto investování se odhadují na pět miliard eur.

Zkrátka, jedná se o půjčku, která nebude Evropskou unii nic stát. Díky ní může působit dojmem štědrosti a přitom posílit svou věřitelskou pozici ve vztahu k Ukrajině, jejíž zadlužení naopak stoupne.

Penzijním fondům a velkým bankám se investice do dluhopisů vrátí ze zisků z investovaných ruských aktiv.

Evropské banky pokračují navzdory sankcím ve svých aktivitách v Rusku

Je také důležité vědět, že několik evropských bank, mimo jiné rakouská Raiffeisen, německé Deutsche Bank a Commerzbank či italské Unicredit a Intesa San Paolo, nadále působí na území Ruské federace. Navzdory sankcím se jejich zisk v této zemi od začátku invaze zčtyřnásobil. V březnu a dubnu 2024 zaplatily ruskému státu na dani ze zisku 800 milionů eur, aniž by evropské úřady jakkoliv zareagovaly (viz odhalení Financial Times (link: https://www.ft.com/content/cd6c28e2-d327-4c2a--a023-098ca43eacfb) z 28. dubna 2024).

Neměl jsem dostatek času na podrobnější pátrání, nicméně bije do očí, že banka Raiffeisen, která navzdory sankcím pokračuje v Rusku ve svých podnikatelských aktivitách (viz její ruské stránky: https://www.raiffeisen.ru/), je zároveň přítomna i na Ukrajině (její ukrajinské stránky: https://raiffeisen.ua/en/korporativnim-kliyentam/poslugi/operaciyi-z-cinnimi-paperami) a je jedním z jedenácti oficiálních „primary dealers" dluhopisů, které ukrajinský stát prodává na finančních trzích (seznam těchto jedenácti státem vybraných bank je možno nalézt na stránkách ukrajinské vlády: https://mof.gov.ua/

6 V jedné zprávě Evropské komise datované k 30. říjnu 2024 se lze dočíst, že „28. února 2022 podala Ukrajina žádost o přistoupení k Evropské unii. V návaznosti na doporučení Komise z listopadu 2023 rozhodla Evropská rada v prosinci 2023 o zahájení přístupových rozhovorů. Vzhledem k splnění zbývajících čtyř etap obsažených v doporučeních Komise z listopadu 2023 schválila Rada v červnu 2024 rámec pro vyjednávání". Zdroj: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en navštíveno 6. ledna 2025.

V angličtině: „Ukraine applied for EU membership on 28 February 2022. Following the Commission's recommendation in November 2023, the European Council in December 2023 decided to open accession negotiations. With the four remaining steps set out in the Commission recommendations of November 2023 completed, the Council adopted the negotiating framework in June 2024".

en/perelik-pervinnih-dileriv). Raiffeisen půjčuje současně Rusku i Ukrajině a podniká v prvně jmenovaném navzdory sankcím, které jsou na tuto zemi uvalené a které by pro pro ni měly být závazné.

Proč je na místě podpora požadavku na škrtnutí ukrajinského dluhu?

Je nutno podotknout, že Zelenského vláda si odpuštění státního dluhu nepřeje. Coby kovaní neoliberálové jsou její členové přesvědčeni, že Ukrajina musí být za každou cenu důvěryhodná v očích soukromých investorů.

Místo aby se snažila financovat válku a obnovu zdaněním ukrajinských velkokapitalistů a zahraničních firem, uvaluje raději v souladu s doporučeními MMF a Světové banky co největší část daňového břemena na lidové vrstvy. Nejvyšší příjmy jsou této tíhy ušetřeny, majetek nejbohatších jí není dotčený, nemluvě o tom, že bohatí se umějí postarat, aby nebyli posláni na frontu, zatímco nižší vrstvy přinášejí v tomto ohledu obrovské oběti.

Druhou cestou, jíž získává Zelenského vláda zdroje do rozpočtu, jsou půjčky. Na vnitřním trhu si půjčuje zejména od bank vlastněných oligarchy a od bohatých, kterým v roce 2024 investice do vnitřního veřejného dluhu vynesly úrok 16,5 %[7]. Inflace byla v témže roce na úrovni 10 % až 11 %, úroková sazba centrální banky na 13,5 % (viz již výše zmíněné stránky: https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/).

Dluhy nakupené Ukrajinou před invazí z února 2022 byly nelegitimní a nemorální, neboť sloužily jako nástroj neoliberální politiky v jasném rozporu se zájmy obyvatel. Umožnily navíc výrazné obohacení privilegované menšiny, která ve svých rukou soustředila dříve veřejný majetek. Věřitelé, tj. v první řadě Mezinárodní měnový fond, Světová banka, oligarchové a investiční fondy, dobře věděli, že peníze, které půjčují, neslouží veřejnému zájmu.

Jak jsme viděli, stala se Evropská unie od vypuknutí války největším věřitelem Ukrajiny: její pohledávky za ní narostly na osminásobek, zatímco dluh vůči Světové bance vzrostl na trojnásobek a své půjčky navýšil i MMF. Tito věřitelé využívají své půjčky k tomu, aby Ukrajincům vnutili přitvrzenou neoliberální politiku. Tyto nové dluhy jsou tedy rovněž nelegitimní a nemorální.

Je důležité prosadit jejich škrtnutí či odmítnutí a připravit tak věřitele o prostředek nátlaku stejně jako o možnost obohacovat se na účet ukrajinského národa. Pokud mají Ukrajina a její lid zpět získat suverenitu, musí se osvobodit od nadvlády věřitelů jednajících pouze se zřetelem na vlastní prospěch a v rozporu se zájmem většiny obyvatel.

Odpor proti invazi a obnova by mohly být financovány i jinak než skrze zadlužení, jednak pomocí darů, jednak došlápnutím na ty, kteří se díky válce obohacují.

Vedle nezbytného škrtnutí dluhu jsou k financování odporu a obnovy nutná a dostupná i další opatření

Ve svém článku z května 2024 (link: https://www.cadtm.org/G7-Poursuite-ou-non-de-la-suspension-du-paiement-de-la-dette-ukrainienne) jsem v tomto ohledu kromě zrušení dluhu zmiňoval i následující návrhy: konfiskaci majetku oligarchů, a to jak ruských, tak i těch ukrajinských, kteří na situaci vydělávají. Tímto způsobem by se daly získat vysoké částky, které by mohly být vynaloženy na podporu ukrajinského národního odporu i rekonstrukce země.

Dodejme, že uvalení speciální daně na zbrojařské koncerny ve výši mimořádných zisků, které jim plynou jak z této války, tak i z dalších, by silně omezil jejich sklon radovat se z pokračování bojů a přispívat k němu, neboť by z něho neměla přímý profit.

Opatření na konfiskaci a vyvlastnění majetku oligarchů jdou přímo proti posvátnému charakteru soukromého vlastnictví. Proto k nim od roku 2022 téměř vůbec nedošlo: západní vlády k nim navzdory konfliktu s Ruskou federací nejsou příliš ochotny.

Bylo by poučné vypočítat, co se v tomto ohledu uskutečnilo, je toho ovšem velmi málo a získané prostředky se nestaly předmětem žádného transferu do fondu, který by byl pod kontrolou obyvatel Ukrajiny. Nebyla zavedena žádná zvláštní daň na firmy, které z války profitují – zmínil jsem zbrojaře, stejně tak bychom mohli uvést nebývalé zisky ropných a energetických firem v důsledku velkého vzestupu cen ropy a plynu od invaze.

Stejně tak by se dalo hovořit o růstu zisků firem na čele světového obchodu s obilím, zejména čtyř nadnárodních společností – tří amerických a jedné evropské – které společně ovládají 80 % obchodování s touto komoditou. Profit těchto korporací by měl být zatížen speciální daní, a to i zpětnou, za účelem pomoci jak světové, tak ukrajinské populaci. Stejně tak na škrtnutí ukrajinského dluhu je třeba trvat.

Uvažovat by se mělo i o zespolečenštění bank. Jak jsme uvedli, něco přes polovinu bankovního trhu je stále součástí veřejného sektoru, je ale potřeba postavit ho skutečně do služeb obyvatel, k čemuž je nutné transparentní účetnictví, občanská a kontrola, dohled nad politiky, decentralizace… Zbytek bankovního sektoru by měl být vyvlastněn a zespolečenštěn v zájmu vytvoření monopolního veřejného bankovnictví (s výjimkou menšího sektoru družstevního, pokud by byl skutečně pod kontrolou družstevníků).

Stát má momentálně monopol nad energetikou. Navzdory přání EU, Světové banky a MMF je žádoucí ho zachovat a demokratizovat. Občané stejně jako pracující tohoto sektoru musí mít kontrolu nad účetnictvím, sazbami, hospodařením…

Jinými slovy, je potřeba zespolečenštit i energetický sektor. Podpořit výstavbu drobných jednotek výroby elektřiny spravovaných místními územními celky, které se lépe chrání, zabezpečují a spravují. Plynuly by z toho i menší ztráty při přenosu elektřiny směrem k uživatelům. Drobné výrobní jednotky by umožnily vyhnout se používání fosilních paliv, na jejichž opuštění by se mělo začít pracovat, stejně jako na opuštění jádra.

Směřování k míru a k rekonstrukci v zájmu obyvatelstva zásadně vyžaduje rozvíjení jeho samoorganizace ve všech oblastech.

Přeloženo z francouzského originálu „La dette de l'Ukraine: un instrument de pression et de spoliation aux mains des créanciers", vyšlého na webu časopisu Contretemps 13. února 2025 (https://www.contretemps.eu/dette-ukraine-instrument-pression-spoliation-usa-russie/). Překlad Martin Churaň.

7 Viz stránky Ukrajinské národní banky (https://bank.gov.ua/en/news/all/u-2024-rotsi-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auktsionah-mayje-640-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu–mayje-1-458-mlrd-grn-v-ekvivalenti), kde je mnoho informací o dluhopisech vnitřního dluhu, ať už emitovaných v národní měně, eurech nebo dolarech. Mimo jiné tam nalezneme excelový seznam všech válečných dluhopisových emisí: Purchase of military domestic government debt securities between 24 February 2022 and 31 December 2024. Viz též https://mof.gov.ua/en/borgova-politika – navštíveno 6. ledna 2025.

ŽENY A MUŽI SPOLEČNĚ

SPOLEČNĚ PROTI SEXISMU

KÁDRY: BUDOVÁNÍ STRANY ORGANICKÝCH INTELEKTUÁLŮ

JOSEPH CHOONARA

V tradiční vojenské mluvě označoval pojem kádr jádro důstojníků, kolem něhož bylo možné vybudovat jednotku vojáků. Stejně jako mnoho jiných vojenských termínů si jej v meziválečném období osvojili revolucionáři: kádry byly jádrem aktivistů, kteří prosazovali myšlenky svých organizací a zajišťovali vedení a řízení v rámci třídního boje.

[12]Otázka „kádrizace“, vytváření kádrů z lidí, kteří tíhnou k revoluční politice, je zásadní pro každého, kdo věří, že politická organizace je nezbytná pro svržení kapitalismu a umožnění vzniku socialistické společnosti.[3] Ačkoli je početní růst revoluční organizace prostřednictvím náboru důležitý, je nepravděpodobné, že by taková organizace přesáhla rámec propagandistické sekty, pokud nebude mít jádro členů schopných jasně formulovat revoluční myšlenky a vést boj. Navíc, protože plnohodnotné revoluční myšlenky jsou mimo revoluční období doménou pouhé menšiny a v rozporu s dominantními myšlenkami ve společnosti, musí být toto jádro dostatečně sebevědomé ve svém pojetí světa, aby odolalo značnému společenskému tlaku na přizpůsobení se.

Takový kádr se nevyvine spontánně. Je pravda, že podmínky poznamenané vyostřením třídního boje mohou tento proces urychlit. Avšak ani v takovém případě není zdaleka automatické, že praktická zkušenost z třídního boje sama o sobě vytvoří kvalifikované revolucionáře potřebné k dlouhodobému budování organizace. Jednotlivé boje ochabují nebo jsou poraženy; objevují se nové problémy a otázky, které socialisty nutí k rozvíjení teorie, hledání nových vysvětlení a přehodnocování taktiky. Od určitého bodu musí i ti nejlepší aktivisté hledat způsob, jak systematicky teoretizovat svou činnost za pomoci nástrojů marxismu, a v případě potřeby tyto nástroje zdokonalovat. To neznamená pouze vztah, v němž jsou noví členové vychováváni těmi zkušenějšími, ale rozvoj celé kultury, v níž je každý člen součástí neustá-

---

1 Tento článek vznikl na základě diskusí a debat v Socialist Workers Party (SWP) začátkem roku 2025. Autor čerpal z rozhovorů se soudruhy na několika stranických akcích. Poděkování patří Marku Thomasovi, Saschovi Radlovi a Tomášovi Tengely-Evansovi za připomínky k raným verzím textu.

2 Oxfordský slovník angličtiny (Oxford English Dictionary, OED) dokládá používání tohoto termínu v „komunistických zemích“ od roku 1928, ale v podobném významu se objevuje v článcích publikovaných v The Communist International, anglicky psaném orgánu Kominterny, již v roce 1919, například v pátém čísle ve zprávě o ruském mládežnickém hnutí.

3 Autor používá v anglickém originále výraz cadrisation namísto cadreisation, ale v OED se nevyskytuje ani jedno z těchto slov.

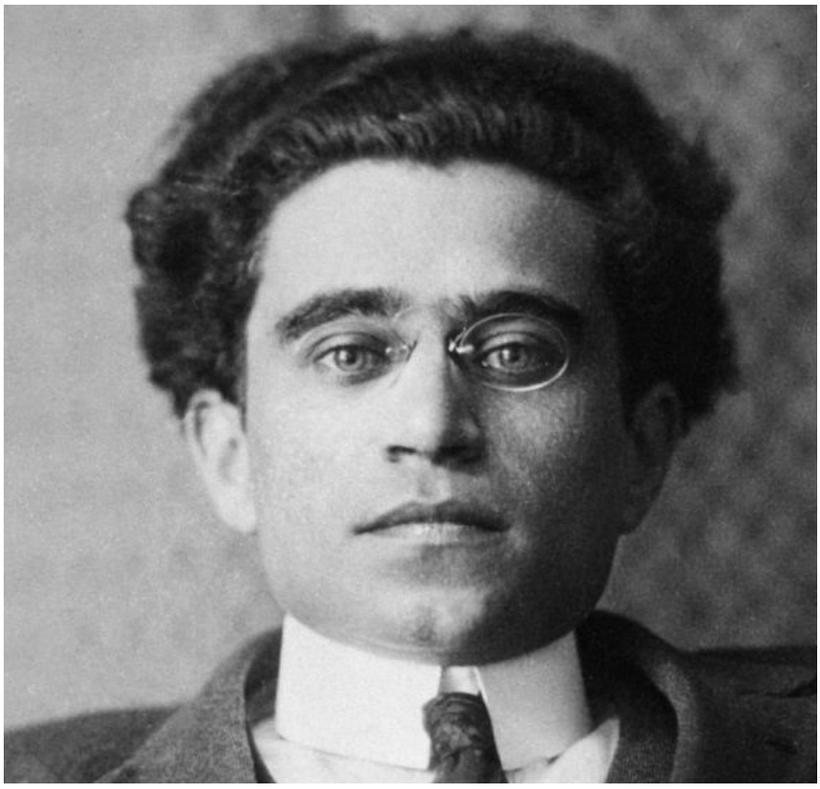

lého procesu rozvíjení teorie a praxe a jejich sjednocování.

Nejenže tvorba kádrů není ani zdaleka automatická, nelze ji vůbec chápat jako mechanickou operaci. Vzdělávací kurz o deseti schůzkách, jakkoli cenný, nezpůsobí, že se kádry budou valit z výrobní linky jako plechovky fazolí z konzervárny. Budování kádrů naopak vyžaduje vědomé úsilí v mnoha oblastech činnosti, pozornost věnovanou detailům a teoretické pochopení povahy revolučních organizací.

ODKAZ BOLŠEVIKŮ

Je užitečné začít koncepcí kádrů u Leninových bolševiků.[4] Bolševici zůstávají jedinou organizací v dějinách, která dovedla dělníky spolu s dalšími utlačovanými skupinami k vítězství v socialistické revoluci v celonárodním měřítku. I když tato revoluce nemohla přežít reakci za Stalina, zůstává inspirujícím úspěchem. Neznamená to, že organizace, které dnes vytváříme, budou kopírovat bolševiky nebo čelit stejným konkrétním problémům – nejde nám o cvičení v historické rekonstrukci. Nicméně některé z obecných problémů, kterými se bolševismus zabýval, nejsou specifické pouze pro společnost, v níž vznikly, ale mají své kořeny ve společenských vztazích kapitalismu a v podmínkách pracujících, kteří v tomto systému žijí a bojují. Patří k nim nerovnoměrné uvědomění dělnické třídy, možnost konfrontace s vysoce centralizovaným kapitalistickým státem, potřeba bojovat za reformy, aniž by se podlehlo reformismu, a vztah mezi vykořisťováním dělníků a širšími formami útlaku.[5]

Zásadní pro Leninův přístup je myšlenka, že strana není - mimo revoluční povstání - organizací dělnické třídy jako celku; neodráží ani typické nebo průměrné vědomí pracujících. Je spíše organizací těch nejpokrokovějších z nich, kteří se rozešli s kapitalistickým pojetím světa a chtějí tento systém svrhnout. Spojením takových lidí může strana účinněji zasahovat do bojů, posilovat bojovnost a sebedůvěru dělnické třídy a zároveň hlouběji vštěpovat revoluční pojetí světa a vtahovat do organizace další vrstvy pracujících. V revoluční situaci se může bazének „pokrokových" dělníků rozrůst v oceán, což straně umožní soustředit energii a sílu mas, aby se postavily kapitalistickému státu, rozbily jej a nahradily demokratickými orgány vlády dělnické třídy. Taková strana může využívat a rozvíjet soubor teorií vycházejících z Marxova chápání kapitalismu, chápání pramenícího z potenciálu sebeosvobození dělnické třídy, které se snaží shrnout a aplikovat historické poučení z třídních bojů.[6] Toto stručné vyjádření vztahu mezi stranou a třídou by nemělo znamenat jejich přímočarou mechanickou interakci. Jednou z cen draze zaplacených za stalinskou kontrarevoluci na konci dvacátých let bylo vytvoření mýtu o monolitním „leninismu", který kráčí s dělníky vstříc jejich nevyhnutelnému vítězství.[7] Skutečnost však byla zcela jiná.

DĚLNÍCI-BOLŠEVICI ROKU 1917

Když v únoru 1917 vypukla v Rusku revoluce, většina předních marxistů zůstávala v zahraničním exilu.[8] Velká část místního bolševického vedení v hlavním městě Petrohradě byla vězněna a vedoucí představitelé, kteří zůstali na svobodě, byli náhlým vypuknutím povstání paralyzováni.[9] Povstání však nebylo spontánní v tom smyslu, že by bylo zcela bez vůdců: podstatná vrstva odbojných dělníků, často zocelených určitou formou revolučního socialistického školení, zajišťovala vedení na místě.[10] Dělnické bolševické kádry patřily k těm, kteří sehráli roli v podpoře rozbíjení státní mašinérie, což umožnilo svržení carské diktatury.[11]

4 Bolševici byli původně frakcí Ruské sociálně demokratické dělnické strany, vedle menševiků, od rozštěpu v roce 1903. Vztahy mezi oběma frakcemi se v průběhu času měnily a v roce 1912 se ustavily jako samostatné organizace.

5 viz Choonara, Joseph: The Trouble with Lenin (Socialist Review 391, 2014); Hallas, Duncan: Towards a Revolutionary Socialist Party (1971) in Party and Class, 1996, s. 44-45

6 Za toto zásadní pochopení Leninova pojetí strany vděčím Tony Cliffovi (Lenin, Volume 1: Building the Party, 1986), Chrisi Harmanovi (Party and class, 1996) a Johnu Molyneuxovi (Marxism and the Party, 1978)

7 Lev Trockij (Říjnové lekce, 1924), Alexander Rabinowitch (The Bolsheviks Come to Power, 2017) a Tony Cliff (Trotsky on substitutionalism in Party and Class, 1996, s. 63-66) každý představují silnou protiváhu tomuto názoru.

8 podle starého juliánského kalendáře, který se v Rusku v té době používal

9 Trockij, Lev: Dějiny ruské revoluce, 1932/1933 (angl. The History of Russian Revolution, 1977, s. 130-131, 138 a 163); Liebman, Marcel: Leninism Under Lenin, 1980, s. 117 - 118

10 O tom, do jaké míry byli bolševici skutečně organizací dělnické třídy, složenou zejména z mladých dělníků s úzkým vztahem k továrnám a dalším velkým pracovištím, viz Molyneux: Marxism and the Party, 1978, s. 66-68

11 Jak tvrdí Birchall (The 'Reluctant Bolsheviks': Victor Serge's and Alfred Rosmer's Encounter with Leninism in Leadership and Social Movements, 2001, s. 54), Victor Serge v knihách Vie des révolutionnaires (Hachette Livre 1921)

Příklad toho uvádí Lev Trockij ve svých Dějinách ruské revoluce:

Dělník-bolševik Kajurov, jeden z autentických vůdců těch dnů, vypráví, jak se na jednom místě, na dohled od kozáckého oddílu, demonstranti rozprchli pod biči jízdní policie (...). Kajurov a s ním několik dělníků (...) smekli čepice a přistoupili ke kozákům se slovy: „Bratři kozáci, pomozte dělníkům v boji za jejich mírové požadavky; vidíte, jak se faraoni [carská policie] chovají k nám, hladovým dělníkům. Pomozte nám!" Toto vědomě pokorné chování, ty čepice v rukou - jaký přesný psychologický kalkul! Nenapodobitelné gesto! Celé dějiny pouličních bojů a revolučních vítězství se hemží takovými improvizacemi... A o několik minut později (...) dav vyhazoval v náručí kozáka, který před jejich očima zmasakroval šavlí policistu.[12]

Osobnosti jako Kajurov, dělník v petrohradské továrně Erikson a bolševik od zrodu organizace v roce 1903, „denně řídily revoluci v ulicích".[13] Trockij na svou řečnickou otázku - „kdo vedl únorovou revoluci?" - odpovídá: „Uvědomělí a temperamentní dělníci, které z velké části vychovala Leninova strana". Toto vzdělání se opíralo o pochopení „metod marxismu", o pochopení „stále se posilující živou zkušeností mas", včetně poučení z dřívější revoluce roku 1905.[14] I když to nebyla záruka vítězství, bez bolševismu by dovršení revoluce v říjnu 1917, s rozprášením Prozatímní vlády, která vznikla po únoru, a jejím nahrazení sovětskou demokracií budovanou zdola bojem dělníků a utlačovaných, nebylo možné. Přesto se jednalo o vítězství vedené živou tradicí, v níž Lenin spolu s Trockým, který se k bolševikům připojil v roce 1917, vedli neustálý tvůrčí dialog s dělníky, kteří vedli revoluční proces.

V letech před rokem 1917 Lenin opakovaně zdůrazňoval, že bolševici musí být centralizovanou organizací, která bude schopna jednat soudržně a vést dělnické boje. To mělo zásadní význam pro triumf v říjnu 1917, kdy bolševici dosáhli rozhodující převahy v klíčových průmyslových centrech a také získali většinovou podporu v klíčovém Petrohradě.[15] Později stalinismem vykreslovaný obraz efektivní monolitické mašinérie však byl silně přehnaný. Realitou byl špatně financovaný a personálně poddimenzovaný stranický aparát, periodické útoky represí, které narušovaly organizaci, v kombinaci s masivním přílivem nových, relativně nezkušených rekrutů v roce 1917, nemluvě o intenzivních, někdy až chaotických debatách.[16] Klíčové bylo, že se Lenin se svou organizací musel v zápalu revoluce odpoutat od dosavadní ortodoxie: že by se revoluce měla prozatím omezit na „demokratické" úkoly, a nikoliv přejít k socialistické revoluci proti kapitalismu.[17] Jak později tvrdil Trockij, Lenin byl schopen vést tento boj úspěšně, protože:

Nepředstavoval ani tak stranickou mašinérii, jako spíše předvoj proletariátu. Byl (...) přesvědčen, že tisíce dělníků (...) ho nyní podpoří. Masy byly v té chvíli revolučnější než strana a strana revolučnější než její mašinérie... Lenin měl vliv ani ne tak jako jednotlivec, ale protože ztělesňoval vliv dělnické třídy na stranu a strany na její mašinérii.[18]

Lenin byl však pouze jeden člověk. Kdyby neměl k dispozici značný počet bolševických kádrů, kteří byli schopni pochopit jeho argumenty, poměřit je s úmysly a bojovností dělníků, k nimž se vztahovali, a reagovat na ně, byl by tento okamžik ztracen. Jak tvrdí Tony Cliff, navzdory obrovské fluktuaci a nestabilitě „skutečnost, že (...) strana přežila s takovou silou, jakou měla, byla způsobena jejími hlubokými kořeny v dělnické třídě, tím, že byla skutečnou masovou dělnickou stranou (...). Pro stranu pracující v ilegálních podmínkách, v zemi, kde průmyslový proletariát čítal jen asi 2,5 milionu lidí, je několikatisícová kádrová organizace přežívající po mnoho let pozoruhodným úspěchem".[19] Jak poznamenává Trockij, zatímco během revolučního vzestupu mohou strany rychle růst, „proces výchovy kádrů vyžaduje značnou dobu a revoluce tento čas neposkytuje".[20] Vytvoření strany nenahradí vlastní aktivitu mas, ale bez předchozího vzniku strany kádrů se žádné revoluci pravděpodobně nepodaří vytlačit reformistické koncepce nebo čelit kapitalistickému státu a rozbít jej.

KÁDR VE SVÉM KONTEXTU

Lenin v období před rokem 1917 opakovaně psal o problému rozvoje kádrů. Jedním z problémů při čtení těchto spisů je rozlišování konkrétního od obecného. Téměř vše, co Lenin napsal, bylo polemické a odráželo konkrétní diskuse probíhající v socialistickém hnutí. Ilustruje to několik příkladů.

Před revolucí 1905 kladl Lenin v dílech jako Co dělat? důraz na budování soudržné sítě „profesionálních revolucionářů" spojených dohromady celostátními novinami, kteří by se dokázali vyhnout amatérismu, jenž dosud umožňoval policejním represím podkopat dřívější snahy. Lenin zdůrazňoval, že revolucionáři musí překonat rámec čistě ekonomického zápasu pracujících, který označoval za ekonomismus, a zabývat se širšími politickými otázkami útlaku, jimiž se již začali zabývat nejradikálnější ruští dělníci.[21] Lenin to spojil s potřebou jasné teorie: „Bez revoluční teorie nemůže být revoluční hnutí. Na tuto myšlenku nelze příliš naléhat v době, kdy módní hlásání oportunismu jde ruku v

a Notes d'Allemagne (La Brèche 1998) sehrál důležitou roli při popisu příběhů revolučních kádrů, na které historie z velké části zapomněla a kteří provedli revoluci v Rusku a v letech 1918-23 v Německu.

12 Trockij, Lev: Dějiny ruské revoluce (angl. The History of Russian Revolution, 1977, s. 127-128)

13 Haupt, Georges a Marie, Jean-Jacques: Makers of the Russian Revolution: Biographies, 1974, s. 222. Kajurov později působil jako velitel Rudé armády. V roce 1936 byl zastřelen tajnou policií poté, co odmítl podepsat pro něj sepsané přiznání týkající se údajného spiknutí s cílem odstranit Stalina.

14 Trockij, Lev: Dějiny ruské revoluce (angl. The History of Russian Revolution, 1977, s. 170-171)

15 Molyneux, John: Marxism and the Party, 1978, s. 78-82

16 Například ve městě Ivanovo-Vozněsensk bylo v době vypuknutí revoluce pouhých deset bolševiků, koncem léta jich bylo již 5440. Cliff, Tony: Lenin, Volume 2: All Power to the Soviets, 1985, s. 150-151

17 Cliff, Tony: Lenin, Volume 2: All Power to the Soviets, 1985, s. 97-139; Trockij, Lev: Říjnové lekce, 1924 (angl. The Lessons of October, 1987, s. 31-36); Liebman, Marcel: Leninism Under Lenin, 1980, s. 125-134, 151-154). Ačkoli to Lenin v té době nepřiznal, tento posun zahrnoval tiché přijetí Trockého strategie permanentní revoluce, kterou předtím přední bolševici včetně Lenina kritizovali.

18 Trockij, citace v Cliff, Tony: Trotsky on substitutionalism (1960) in Party and Class, 1996, s. 70

19 Cliff, Tony: Lenin, Volume 1: Building the Party, 1986, s. 35

20 Trockij, Lev: Třída, strana a vedení (in Party and Class, 1996, s. 88-89)

21 viz Molyneux, John: Marxism and the Party, 1978, s. 41-46; Harding, Neil: Theory and Practice in the Democratic Revolution. In Lenin's Political Thought, 2009, s. 151-152

ruce s poblouzněním nejjednoduššími formami praktické činnosti".[22] Dále pokračuje:

Člověk, který je (...) vratký v teoretických otázkách, který má úzký rozhled, který se vymlouvá na spontánnost mas, aby omluvil vlastní pomalost, který se podobá spíše odborovému tajemníkovi než mluvčímu lidu, který není schopen vymyslet široký a smělý plán, který by vzbudil respekt i u odpůrců, a který je nezkušený a neobratný ve svém vlastním profesionálním umění - umění bojovat s politickou policií - takový člověk není revolucionář, ale ubohý amatér![23]

Leninovi tohoto období se často vyčítá, že se snažil vytvořit stranu z inteligence, opíral se o skupiny, jako jsou studenti, a ignoroval iniciativu samotných dělníků. Skutečnost je však zcela jiná. Za prvé, jím navrhovaná organizace revolucionářů měla stát v centru mnohem širší sítě dělníků, kteří by byli dynamickou hybnou silou boje.[24] Navíc měl jasno v tom, že je nutné rekrutovat profesionální revolucionáře z řad dělníků.[25] V tomto ohledu se ohrazoval proti jakémukoli povýšenectví vůči dělníkům:

Naší první a nejnaléhavější povinností je pomáhat vychovávat dělnické revolucionáře, kteří budou ve stranické činnosti na stejné úrovni jako revolucionáři z řad intelektuálů (...). Pozornost proto musíme věnovat především tomu, abychom dělníky pozvedli na úroveň revolucionářů; naším úkolem vůbec není sestoupit na úroveň „pracujících mas", jak si to přejí ekonomisté [tj. stoupenci ekonomismu], nebo na úroveň „průměrného dělníka"(...). Zaostáváme, protože si neuvědomujeme svou povinnost pomáhat každému schopnému dělníkovi, aby se stal profesionálním agitátorem, organizátorem, propagandistou, šiřitelem literatury atd. atd. (...). Snažte se vytvořit každému schopnému dělníkovi podmínky, které mu umožní plně rozvinout a uplatnit jeho schopnosti: je z něj udělán profesionální agitátor, je povzbuzován, aby rozšiřoval pole své činnosti, aby ji rozšířil z jedné továrny na celý průmysl, z jedné lokality na celou zemi. Získává zkušenosti a obratnost ve své činnosti; rozšiřuje si rozhled a prohlubuje své znalosti; pozoruje zblízka přední politické vůdce z jiných míst a jiných stran; snaží se povznést na jejich úroveň a spojit v sobě znalost dělnického prostředí a svěžest socialistického přesvědčení s profesionální zručností, bez níž proletariát nemůže vést úporný boj proti svým skvěle vycvičeným nepřátelům.[26]

Leninovi se podařilo vytvořit síť založenou na jeho bolševických stranických funkcionářích – heroických revolucionářích s bezúhonným charakterem, kteří organizovali tajné schůze, agitovali mezi dělníky, koordinovali pouliční demonstrace a často jim hrozilo vězení nebo deportace. S vypuknutím revoluce v roce 1905 však mnozí z těchto aparátčíků, zocelených metodami předchozí fáze boje, zaostali za nově probuzenými masami. Lenin se nyní snažil přitáhnout do organizace nejpokročilejší složky dělnické třídy, aby pomohl překonat případný vnitřní konzervatismus. Čas konspiračních metod a utajování pominul:

Musíme výrazně zvýšit počet členů všech stranických (...) organizací (...), abychom byli schopni do jisté míry držet krok s proudem lidové revoluční energie (...). To (...) neznamená, že důsledné vzdělávání a systematická výuka marxistických pravd tím mají být zastíněny (...). Musíme mít na paměti, že naše „doktrinářská" věrnost marxismu je nyní posilována pochodem revolučních událostí, které všude poskytují masám věcné lekce (...). Proto nemluvíme o (...) zmírnění našeho nedůvěřivého a podezřívavého postoje k vlažným intelektuálům a suchopárným revolucionářům. Právě naopak (...). Mluvíme o tom, že pro naši dobu je důležité využívat poučení z velkých revolučních událostí (...) k předávání - ne studijním kroužkům jako v minulosti, ale masám - naší staré, „dogmatické" nauky...[27]

Leninova důvěra, že bolševismus nebude jednoduše pohlcen přílivem nově zradikalizovaných dělníků, vycházela z přesvědčení, že revoluce dokazuje správnost bolševické teorie zakotvené v organizaci, a že dělníci „budou jednat a promění fádní teorii v živou realitu".[28] Nejlepší ze stávajících kádrů se podařilo získat pro novou perspektivu prostřednictvím argumentů, zkušeností a tlaku mas.

V roce 1908 došlo tváří v tvář úspěšné kontrarevoluci k odklonu od socialistické politiky. Lenin poznamenává, že zatímco příslušníci inteligence, pro které byl marxismus v opojných dnech revolty módní, houfně odcházeli, důležité části dělnické třídy zůstávaly: „Strana (...) vstoupila na přímou cestu vedení dělnických mas pokročilými ‚intelektuály', kteří se rekrutují z řad samotných dělníků".[29] Později téhož roku tvrdil: Revoluce pozvedla k politickému životu tak hluboko zasuté vrstvy, často vynesla na povrch tolik náhodných lidí, tolik „rytířů na jeden den", tolik nováčků, že bylo zcela nevyhnutelné, že velmi mnoho z nich postrádalo jakýkoli ucelený pohled na svět. Takový pohled se nedá utvořit za (...) několik měsíců horečné činnosti (...). Proto je zcela nevyhnutelné vytřídění mezi novými sociálními vrstvami, novými skupinami, novými revolucionáři, které revoluce probudila...

V zájmu tohoto nového vytřídění je nezbytné posílit teoretickou práci. Onen „přítomný okamžik" v Rusku byl právě tím, kdy je marxistická teoretická práce, její prohlubování a rozšiřování diktováno nikoli stavem mysli toho či onoho jednotlivce, nikoli nadšením té či oné skupiny, a dokonce ani vnějšími represivními podmínkami, které mnohé odsoudily k vyřazení z „praktické činnosti" - ale celým objektivním stavem věcí v zemi. Když masy vstřebávají nové a mimořádně bohaté zkušenosti z přímého revolučního boje, stává se teoretický boj za revoluční perspektivu, tj. za revoluční marxismus, heslem dne.[30]

O rok později se Lenin k tomuto tématu vrátil a vyzval k „reedukaci" těch, kteří byli do organizace vtaženi ve „dnech svobody":

22 Lenin, V. I.: Co dělat?, 1902 [angl. in Collected Works, vol.5, 1960, s. 369]
23 Tamtéž [s. 466-467]
24 Harding, Neil: Theory and Practice in the Democratic Revolution. In Lenin's Political Thought, 2009, s. 184-185
25 Pokud jde o širší otázku, zda Lenin považoval marxismus za něco, co by mělo být dělníkům přineseno zvenčí, jak se často tvrdí na základě pasáží z knihy Co dělat?, viz Molyneux: Marxism and the Party, 1978, s. 46-50; Harman, Chris: Party and Class, 1996, s. 25-28
26 Lenin, V. I.: Co dělat?, 1902 [Collected Works, vol.5, 1960, s. 369]
27 Lenin, V. I.: Nové úkoly, nové síly, 1905 in Sebrané spisy [angl. Collected Works vol. 8, s. 217]
28 citace v Harding, Neil: Theory and Practice in the Democratic Revolution. In Lenin's Political Thought, 2009, s.231
29 Lenin, V. I.: Na správné cestě, 1908 in Sebrané spisy [angl. Collected Works vol. 15, s. 18]
30 Lenin, V. I.: Dva dopisy, 1908 in Sebrané spisy [angl. Collected Works vol. 15, s. 289-290]

Někteří z nich byli postupně vtaženi do proletářských aktivit a osvojili si marxistický pohled na svět. Jiní si zapamatovali jen několik hesel, aniž by pochopili jejich význam, dokázali jen opakovat staré fráze a nebyli schopni přizpůsobit staré zásady revoluční sociálnědemokratické taktiky změněným podmínkám.[31]

JAKÝ DRUH KÁDRŮ?

Dějiny bolševismu spolu s dějinami rané Kominterny (neboli Třetí internacionály) pod vedením vůdců, jako byli Lenin a Trockij, kteří se snažili zobecnit prvky ruských zkušeností pro zahraničí, nám poskytují množství podrobného materiálu o problému budování kádrů v různých momentech.[32] Bylo však ponecháno na jiných, aby se pokusili tyto poznatky rozvést do obecnějšího teoretického rámce. Zaměřím se zde na poznatky dvou dalších marxistů, Maďara Györgyho Lukácse, zejména pak na jeho dílo Lenin: Studie o jednotě jeho myšlení z roku 1924, a Itala Antonia Gramsciho, konkrétně na jeho Sešity z vězení sepsané ve vězení za Benita Mussoliniho. Nejprve je však třeba zhodnotit odkaz Trockého, jak se vyvíjel poté, co byl v roce 1917 získán pro bolševismus.

TROCKÉHO DVOJÍ DĚDICTVÍ

Po stalinské kontrarevoluci na konci 20. let sehrál Trockij klíčovou roli, když reflektoval a zachoval nejlepší prvky bolševismu proti množství mýtů a zkreslení. Bez jeho úsilí by z této tradice přežilo v nezměněné podobě jen málo. Žádný jednotlivec, jakkoli geniální, se však nemůže zcela povznést nad společenské a historické síly, s nimiž se potýká. Extrémní izolace a represe, jimiž Trockij a jeho následovníci trpěli - jak z rukou těch, kteří byli spojeni se západním kapitalismem, tak ze strany stalinského státního kapitalismu - vedly k dvojímu dědictví. Na jedné straně pokračující geniální spisy a opakované záblesky inspirace, na druhé straně skupiny schizmatických stoupenců, obvykle marginální pro dělnickou třídu, kteří se v poválečném období často dopouštěli toho, že nafukovali deklarovaný význam svých organizací přímo úměrně jejich bezmocnosti.[33]

Jak upozornil Cliff, Trockij ve třicátých letech opakovaně prohlašoval, že jeho skupina stoupenců je silnější a početnější než byli Leninovi stoupenci na počátku první světové války.[34] Taková srovnání však nebyla věrohodná. V roce 1912 se bolševici vrátili do carského parlamentu, dumy, se šesti poslanci z volebních obvodů s velkou koncentrací průmyslových dělníků. Bolševický deník Pravda vycházel v nákladu 40 000 - 60 000 výtisků, a to i v podmínkách intenzivních represí. V roce 1914 přispívalo na noviny 2 873 dělnických skupin v Rusku.[35] Síly, které dokázal mobilizovat Trockij, byly mnohem slabší, rozptýlené mezi zeměmi a postrádaly významné kořeny v dělnické třídě. Přesto Trockij v roce 1938 vyhlásil svou Čtvrtou internacionálu, která se snažila překlenout propast mezi požadavky situace – v neposlední řadě vzestupu fašismu uprostřed kolosální sociální krize a hrozící světové války – a úzkou základnou trockismu.

Tvorba kádrů a budování vedení je dobrá myšlenka, ale každá dobrá myšlenka dovedená do nelogických extrémů bez přesného posouzení společenského kontextu vede k absurditám. Trockij argumentoval: „Celá světová politická situace se vyznačuje především historickou krizí vedení proletariátu“.[36] Síly shromážděné Čtvrtou internacionálou však nebyly schopny toto vedení zajistit. Trockého spisy z třicátých let jsou plné výzev k „výběru“ a „výchově“ kádrů.[37] „Výchova“ bez silného spojení se skutečnými boji dělníků však nemůže vytvořit kádry schopné spojit teorii a praxi nebo nabídnout dělnické třídě směr, který by přesahoval obecnosti.[38]

A co hůř, Trockého krátkodobá prognóza, že kapitalistický systém je ve smrtelné agónii a že západní kapitalismus i stalinská byrokracie balancují na pokraji zhroucení, byla během dlouhé konjunktury, která následovala po válce, jednoduše nevěrohodná. Kdyby Trockij nebyl v roce 1940 zavražděn Stalinovým agentem, mohl svůj úsudek přehodnotit – bez něj jeho prognóza spíše zkostnatěla v ortodoxní trockismus, který si zachoval jen málo z Trockého geniality.[39]

LUKÁCSŮV LENIN

Jedním z prvních velkých děl, které systematicky zkoumalo, čím Lenin přispěl k marxistickému pojetí strany, bylo Lukácsovo pojednání vydané roku 1924, tedy v roce Leninovy smrti.

Leninova genialita spočívala podle Lukácse v tom, že rozpoznal často skryté tendence k proletářské revoluci, využíval marxistickou teorii jako vyjádření „sociální existence“ proletariátu

31 enin, V. I.: O likvidaci likvidacionismu, 1909 in Sebrané spisy (angl. Collected Works vol. 15, s. 457) ; Molyneux (Marxism and the Party, 1978, s. 63-65) správně tvrdí, že zkušenost z roku 1905 a reakce, která následovala, měly zásadní význam pro upevnění Leninovy koncepce revoluční strany. Vyžádaly si také ostrou konfrontaci s některými intelektuály, kteří byli do organizace přitahováni kolem roku 1905 a usilovně do bolševismu importovali různé filozofické výstřelky kolující mezi ruskou inteligencí a prezentovali nesmiřitelné ultralevicové postoje, které s potlačením revoluce a nutností spořádaně ustupovat nedávaly příliš smysl. Když v domě spisovatele Maxima Gorkého na Capri zorganizovali „bolševickou školu“, aby vychovávali kádry k obrazu svému, Lenin reagoval založením vlastní školy v Longjumeau u Paříže. Chopil se obušku na poli filozofie, která byla dříve ve straně považována za neutrální půdu, a napsal knihu Materialismus a empiriokriticismus, aby se postavil svému hlavnímu rivalovi Alexandru Bogdanovovi - viz Harding: Theory and Practice in the Democratic Revolution. In Lenin's Political Thought, 2009, s. 277-281; Cliff: Lenin, Volume 1: Building the Party, 1986, s. 281-293

32 viz Hallas, Duncan: The Comintern, 1985; Molyneux, John: Marxism and the Party, 1978, s. 84-93; a článek Garetha Jenkinse v tomto čísle (International Socialism 186)

33 Cliff, Tony: Trotsky, Volume 4: The Darker the Night, the Brighter the Star, 1993, s. 303 a 307; Hallas, Duncan: Trotsky's Marxism, 1979, s. 89

34 Cliff, Tony: Trotsky, Volume 4: The Darker the Night, the Brighter the Star, 1993, s.291-294

35 Tamtéž s. 296-297

36 Trockij, Lev: Smrtelná agonie kapitalismu a úkoly čtvrté internacionály, 1938

37 Otevřete si kterýkoli z různých svazků Trockého spisů z tohoto období, abyste viděli příklady.

38 Cliff (Trotsky, Volume 4: The Darker the Night, the Brighter the Star, 1993, s. 300-303) poukazuje na to, že Trockého organizační opatření tento problém ještě posílila. Vedle extrémně silného vedení internacionály shora Trockij tvrdil, že by každá mezinárodní sekce jeho stoupenců měla rozvíjet své chápání strategie a taktiky tím, že se budou navzájem kritizovat a usměrňovat. Pokusy takticky nezkušených skupin trockistů o takovou kritiku, často při relativní neznalosti místních podmínek, přinesly jen „hodně horka a málo světla“.

39 viz Hallas, Duncan: Trotsky's Marxism, 1979; Molyneux, John: Marxism and the Party, 1978, s. 117-140; Callinicos, Alex: Trotskyism, 1990.

„bojujícího za osvobození“ a aplikoval ji na problémy své doby.[40] To znamenalo, že Lenin do centra svého myšlení postavil to, co Lukács nazval „aktuálností revoluce“, a zajistil, aby „každý jednotlivý každodenní problém“ byl hodnocen „v konkrétních souvislostech se společensko-historickým celkem“ a spojen s potenciálem rozvoje revoluce.[41] Zatímco bolševismus byl nesmírně flexibilní v rozvíjení specifické taktiky pro postup v té či oné oblasti boje, Lenin svou taktiku důsledně podřizoval širší revoluční strategii, zahrnující „kombinaci taktik, které svým spojením a růstem vedou k dobytí moci dělnickou třídou“.[42] Bolševická taktická flexibilita se lišila od bezzásadové flexibility a oportunismu reformistických stran, pro něž bylo taktizování cílem samo o sobě. Jak tvrdila Rosa Luxemburgová, pro marxisty existuje „nerozlučná vazba mezi sociálními reformami a revolucí“, zatímco pro reformisty „konečný cíl, ať už je jakýkoli, není ničím (...), hnutí je vším“.[43]

Leninův revoluční přístup spočíval ve využití všech sil marxismu k řešení daných otázek, v uplatnění teorie k pochopení „reality celkového procesu, celistvosti společenského vývoje“ a v radikální přeměně tohoto „teoretického poznání v praxi“.[44] Jak říká Lukács: „konkrétní analýza konkrétní situace není opakem ‚čisté‘ teorie“, ale „vyvrcholením veškeré skutečné teorie (...), bodem, kde se (...) láme do praxe“.[45] To byl pravý opak upadání do dogmatismu a opakování věčných pravd. Jak prohlásil sám Lenin, když se v dubnu 1917 snažil změnit perspektivu své vlastní organizace:

„Naše teorie není dogma, ale návod k jednání,“ říkali vždy Marx a Engels a vysmívali se pouhému memorování a opakování „formulí“, které jsou v nejlepším případě schopny vytyčit pouze obecné úkoly, jež jsou nutně měnitelné konkrétními ekonomickými a politickými podmínkami každého konkrétního období historického procesu.[46]

Podobně to vidí i Lukács: „Sebelepší teoretické vzdělání je naprosto bezcenné, pokud se omezuje na obecnosti“.[47] Strana podle něj musí mít „dostatečnou teoretickou jasnost a pevnost“, aby si udržela své zásady, když jsou dělníci váhaví, i kdyby tím revolucionáři riskovali „dočasnou izolaci“, ale také pružnost, aby se poučila z bojů mas a rozpoznala v nich „revoluční možnosti, kterých si sama nebyla vědoma“.[48]

Z Lukácse vyplývá, že před skutečnými živými revolucionáři sdruženými v organizaci stojí obrovské, až skličující výzvy. Strana a její členové, z nichž se skládá, by měli usilovat o osvojení si co nejbohatšího a nejúplnějšího poznání marxismu, směřovat ho ke konkrétní analýze společnosti v její celistvosti, a tím usměrňovat praxi a zároveň vstřebávat poznatky k dalšímu rozvoji teorie. V tomto duchu píše Lukács na jiném místě: „Organizace je formou zprostředkování mezi teorií a praxí“.[49]

Lukácsovo chápání Lenina a bolševismu má však své meze. Někdy příliš zdůrazňuje homogenitu či soudržnost strany a zaměňuje model centralizované, disciplinované organizace s často chaotičtější realitou. Jak bylo uvedeno výše, bolševici rozhodně ne vždy dodržovali „nejpřísnější stranickou disciplínu“, jak naznačuje Lukács.[50] V klíčových okamžicích, jako byl rok 1905 a počátek roku 1917, rozhodně nebyla vždy „krok před bojujícími masami“, jak naznačuje, že měla být.[51] Nebezpečí je také obsaženo v chápání strany jako „hmatatelného ztělesnění proletářského třídního vědomí“, vzhledem k tomu, že každá strana je složena ze zcela omylných lidských bytostí.[52] Ve své studii o Leninovi Lukács sice stručně poznamenává, že každou stranu budují jednotlivci a že vytváření efektivní strany je proces, v němž se „plodná interakce mezi stranou a třídou opakuje - i když jinak - ve vztahu mezi stranou a jejími členy“.[53] U toho však končí.

GRAMSCI A ORGANICKÝ INTELEKTUÁL

U Gramsciho nacházíme úplnější vhled do typu revolucionářů, z nichž lze vytvořit účinnou revoluční stranu.[54] Klíčovým pojmem je zde pojem „organický intelektuál“. Sešity z vězení, v nichž tento a další koncepty najdeme, byly napsány pod nosem Gramsciho fašistických věznitelů. Dílo proto používá šifrovaný a neuchopitelný jazyk, který často maskuje ostré diskuse o problémech revolučních socialistů za obecné úvahy o širších sociálních, historických a kulturních tématech. Výjimkou není ani diskuse o organických intelektuálech.

Gramsci tvrdí, že všichni lidé jsou do jisté míry „intelektuálové“: i ty nejhrubší formy manuální práce zahrnují určitou úroveň „tvůrčí intelektuální činnosti“ a každý člověk je nositelem určitého typu intelektuálního pohledu, který přispívá k udržení nebo změně představ o světě.[55] Sociální třída, která by mohla aspirovat na řízení společnosti - vzmáhající se třída kapitalistů v předkapitalistických společnostech nebo dnešní dělnická třída - musí jít nad tento rámec a vytvářet osobnosti, které mohou své třídě zajistit „homogenitu a vědomí vlastní úlohy nejen v ekonomické, ale i v sociální a politické oblasti“.[56] To může zahrnovat asimilaci stávajících „tradičních intelektuálů“, ale vyžaduje to také vytváření organických intelektuálů, kteří vyrůstají ze třídy, ze které vzešli, ale zůstávají s ní spjati.[57]V případě dělnické třídy je podle

40 Lukács, György: Lenin: Studie o souvislosti jeho myšlení, 1924 (angl. Lenin: A Study of the Unity of his Thought, 1974, s. 9-11)
41 Tamtéž (s. 11, 13)
42 Cliff, Tony: Lenin, Volume 1: Building the Party, 1986, s. 253-254; viz též Lukács (Lenin, s. 72)
43 Luxemburgová, Rosa: Sociální reforma nebo revoluce?, 1900 (angl. in Selected Political Writings, 1971, s. 52,53). Tento názor opakuje i Lukács (Lenin, s. 72)
44 Lukács: Lenin (angl. vydání s. 17, 18)
45 Tamtéž (s. 43)
46 Lenin, citováno v Cliff, Tony: Lenin, Volume 1: Building the Party, 1986, s. 254
47 Lukács: Lenin (angl. vydání s. 16)
48 Tamtéž (s. 35, viz též s. 83)
49 Lukács, György: Metodické poznámky k organizační otázce in Dějiny a třídní vědomí, 1922 (angl. History and Class Consciousness, 1974, s. 229)
50 Lukács: Lenin (angl. vydání s. 35)
51 Tamtéž
52 Tamtéž (s. 27). Molyneux (The Point is to Change it!, 2012, s. 165-168) podle mého názoru správně spojuje tyto prvky Lukácsova spisu s problematikou v dřívějších dílech jako Dějiny a třídní vědomí, například s pojmem „přisuzovaného třídního vědomí“ (zugerechnetes Klassenbewusstsein), které Lukács zřejmě spojuje se stranou.
53 Lukács: Lenin (angl. vydání s. 37, 38)
54 V čísle 114 časopisu International Socialism jsou shromážděny čtyři články zabývající se Gramsciho životem a dílem, na které čtenáře odkazujeme pro kontextové informace a výzvy při interpretaci zápisků.
55 Gramsci, Antonio: Sešity z vězení, 1929 – 1935 (angl. Selections from Prison Notebooks, 1971, s. 8-9, 323)
56 Tamtéž (s. 5)
57 Tamtéž (s. 10). Gramsci (s. 6) to přirovnává k rolnictvu, které vygenerovalo mnoho italských intelektuálů, ale tyto osobnosti se odpoutaly od zájmů své třídy, což je diskvalifikovalo z toho, aby byli organickými intelektuály. viz též s. 204

Gramsciho nutné „nepřetržitě pracovat na zvyšování intelektuální úrovně [...] masového prvku [...], produkovat [...] intelektuály nového typu, kteří vyrůstají přímo z mas, ale zůstávají s nimi v kontaktu, aby se stali takříkajíc výztuhou v korzetu“.[58] Gramsci dodává: „To, že by všichni členové politické strany měli být považováni za intelektuály [...], se může snadno stát terčem posměchu [...]. Ale [...] nic nemůže být přesnější“. Je pravda, že strany mohou mít vlastní vnitřní strukturu, vlastní stupně vedení, ale její členové sdílejí funkci, která je „řídící a organizační“, tedy „intelektuální“.[59]

Rozvoj organických intelektuálů nespočívá v tom, že se dělníci vyřadí z boje a pošlou se do knihovny, aby tam přemítali nad knihami a odpoutali se od činnosti. Limity tohoto přístupu k vytváření kádrů byly dobře známy už v Gramsciho době. Na počátku své kariéry, několik let před vznikem bolševismu, se Lenin, stejně jako většina ruských marxistů, snažil budovat studijní skupiny mezi dělníky. Podle jednoho vyprávění dělníka zapojeného do takové skupiny byli dělníci informováni, že „musí umět vysvětlit vznik vesmíru a původ druhů, a proto musí znát teorie Kanta, Laplace, Darwina a Lyella“. Sám Lenin dělníkům přednášel a vysvětloval pasáže z Kapitálu, což bylo, jak jeho studenti později uznali, poněkud náročné. Jak poznamenává Neil Harding: „Nepochopení nebylo o moc větší, než by se dalo očekávat. Byl to [...] první kontakt třiadvacetiletého intelektuála s dělníky v zemi, kde byla propast mezi těmito dvěma skupinami větší než kdekoli jinde v Evropě“.[60] Ačkoli setkání jistě vybavila Lenina základním povědomím o dělnických poměrech, didaktický přístup měl tendenci, pokud se to vůbec podařilo, podněcovat dělníky k tomu, aby se svým učením odlišovali od svých kolegů.

Gramsci, podobně jako Lukács, zdůrazňuje potřebu sjednotit teorii s praxí, a nikoliv abstraktní knižní učení oddělené od aktivní činnosti. To zahrnuje „zajištění toho, aby se [...] obecná praktická činnost, která neustále inovuje fyzický a sociální svět, stala základem nového a celistvého pojetí světa“.[61] A dodává: „Způsob bytí nového intelektuála již nemůže spočívat ve výmluvnosti, která je vnějším a momentálním hybatelem citů a vášní, ale v aktivní účasti na praktickém životě, jako konstruktivní aktér, organizátor, ‚stálý přesvědčovatel‘, a ne jen prostý řečník“.[62] To znamená, že je třeba si stále klást Leninovu otázku a snažit se na ni odpovědět: „Co je třeba dělat? “[63] Cílem je, aby organičtí intelektuálové, sdruženi ve straně, nabízeli svému okolí vedení a směřování a zároveň tuto činnost kolektivně reflektovali. To vyžaduje přeměnu dělníků v „kvalifikované politické intelektuály, vůdce a organizátory“ všech relevantních „činností a úkolů“ napříč sociální, ekonomickou a politickou oblastí.

Je však nutné rozvíjet důsledné marxistické teoretické chápání, které přesahuje pouhé učení se ze zkušenosti.[64] V tomto ohledu Gramsci popisuje revoluční socialistickou organizaci jako „antitezi katolické“ církve, která se snažila snížit intelektuální úroveň na rovinu obecného dogmatu. Marxismus naproti tomu odmítá myšlenku, že je třeba „ponechat ‚prosté‘ lidi v jejich primitivní filozofii selského rozumu“. Místo toho trvá na tom, aby byl „politicky umožněn intelektuální pokrok mas, a nikoli pouze malých intelektuálních skupin“.[65] To neznamená, že každý člen revoluční strany musí okamžitě znát odpověď na každou otázku. Musí si však být přinejmenším jistí, že když se setkají s prokapitalistickým ideologem, může v rámci jejich skupiny organických intelektuálů se společným pohledem někdo sebevědomě „argumentovat lépe“.[66] To zase vyžaduje kulturu, v níž pravidelně probíhají důkladné teoretické diskuse, které podrobují zkoumání a zpochybňují mainstreamové myšlenky v jejich každodenních projevech i v oné rafinovanější podobě, v níž je prezentují tradiční intelektuálové.

Úloha revolučních stran tedy spočívá ve „formování schopných vůdců“; strana „vybírá, rozvíjí a rozmnožuje vůdce, kteří jsou nezbytní, má-li se určitá sociální skupina [...] proměnit z živelného chaosu v organicky připravenou politickou armádu“.[67] To neznamená, že by se koncepce revolučních dělníků zcela oddělila od širšího dělnického vědomí a vytvořila předvoj odtržený od mas pracujících. Dělnická třída může, jak Gramsci zdůrazňuje, tíhnout k revolučním idejím; disponuje jádrem „správného úsudku“, které se vyvíjí v ‚embryonální‘ podobě a objevuje se „příležitostně a v záblescích“, když „skupina působí jako organický celek“.[68] Toto embryonální pojetí světa je „zdravým jádrem, které existuje ve ‚zdravém rozumu‘, tou jeho částí, kterou lze nazvat ‚správným úsudkem‘ a která si zaslouží, aby se stala jednotnější a ucelenější“.[69]Toto pojetí světa však existuje v napětí s jinými formami, „povrchně explicitními nebo verbálními [...] zděděnými z minulosti a nekriticky převzatými“.[70] Výsledné „rozporuplné vědomí“ může vést k pasivitě, ale právě proto, že jsou obě pojetí ve vzájemném napětí, jsou možné náhlé posuny v aktivitě dělníků.[71] Když vypuknou boje, musí se organičtí intelektuálové tvořící revoluční stranu pokusit vyvodit z nich onen dobrý úsudek, sjednotit teorii a praxi a zároveň vtáhnout do organizace nové dělníky:

Strany nabírají jednotlivce z řad pracujících a výběr se provádí na základě praktických a teoretických kritérií zároveň. Vztah mezi teorií a praxí je tím těsnější, čím je koncepce vitálně a radikálně novátorská.[72]

Duncan Hallas vyjadřuje podobný názor o něco srozumitelnějším jazykem:

Úkolem socialistů je propojit svou teorii a cíle s problémy a zkušenostmi zápasících tak, aby dosáhli syntézy, která bude praktickým vodítkem pro další činnost a odrazovým můstkem pro další pokrok. Taková syntéza je smysluplná do té míry, do jaké skutečně řídí aktivity účastníků a je modifikována ve světle praxe a změn okolností, které sama vyvolává.[73]

58 Tamtéž [s. 340]
59 Tamtéž [s. 16]
60 Harding, Neil: Theory and Practice in the Democratic Revolution. In Lenin's Political Thought, 2009, s. 72-76
61 Gramsci: Sešity z vězení [angl. Selections from Prison Notebooks, 1971, s. 9]
62 Tamtéž [s. 10]
63 Barker, Johnson a Lavalette: Leadership and Social Movements, 2001, s. 5
64 Gramsci: Sešity z vězení [angl. Selections from Prison Notebooks, 1971, s. 10]. Zde je Gramsciho jazyk obzvláště záhadný: „od techniky jako práce se postupuje k technice jako vědě a k humanistickému pojetí dějin, bez kterého zůstává člověk pouze ‚specialistou‘ a nestává se ‚vedoucím‘ [specialistou a politickým činitelem]“.
65 Tamtéž [s. 332-333]
66 Tamtéž [s. 339]
67 Tamtéž [s. 191]
68 Tamtéž [s. 327]
69 Tamtéž [s. 328]
70 Tamtéž [s. 333]
71 Tamtéž [s. 333]
72 Tamtéž [s. 335]
73 Hallas, Duncan: Towards a Revolutionary Socialist Party [1971] in Party and Class, 1996,

DNEŠNÍ „NEUSTÁLÍ PŘESVĚDČOVATELÉ“

Při pečlivé aplikaci jsou tyto přístupy přínosné pro přemýšlení o tom, jak bychom měli dnes postupovat při budování kádrů. Jistě platí, že mimořádně nestabilní stav politiky vyžaduje výkonné kádry, schopné přebírat iniciativu a jasně a účinně reagovat na události. Vezměme si například palestinské útoky na Izrael ze 7. října 2023. Nebylo zdaleka automatické, že by pracující, dokonce i ti, kteří sympatizují s Palestinou, rychle vyvodili správné závěry nebo se cítili dostatečně jistí, aby podle nich jednali, zejména vzhledem k oné záplavě proizraelských nálad ze strany politického establishmentu a napříč mainstreamovými médii. Postupem času se nálada veřejnosti v reakci na genocidní válku vedenou Izraelem změnila, ale byla to právě počáteční reakce části levice a propalestinských aktivistů, která pomohla hnutí mobilizovat a připravila půdu pro masové protesty v ulicích a na univerzitních kampusech. V Británii skupiny jako Socialist Workers Party (SWP) vydaly obrovské množství materiálů, v neposlední řadě prostřednictvím časopisu International Socialism, které útok zasadily do širšího politického kontextu, nastínily dlouhodobý útlak Palestinců a pravděpodobnou reakci Benjamina Netanjahua, důvody, proč má boj takovou podobu, jakou má, roli sionismu a imperialismu v dějinách Izraele a potřebu jednostátního řešení docíleného širším třídním bojem v regionu.[74]

Byla by to však špatná revoluční strana, kdyby její členové jen čekali na pokyny z ústředí, které by jim vysvětlily, co si mají myslet nebo jak mají reagovat. Představa kádrů jako poslušných pěšáků, kteří plní plán vymyšlený nějakým „velkým vůdcem“, je stalinistický výmysl. Organičtí intelektuálové ve skupinách, jako je SWP, museli mít bohaté a nezávislé znalosti teorie, aby mohli vyvracet argumenty, s nimiž se setkávali, a vést a řídit akce dělníků nebo studentů. Teorie, o kterou se opírají, nemá kořeny jen v pochopení dějin regionu, ale také ve vykrystalizovaných zkušenostech z dřívějších bojů za Palestinu, jichž se členové účastnili, v širším posouzení stavu britské politiky, ve schopnosti chápat formy organizace a taktiky, které by mohly fungovat při mobilizaci jednotlivých vrstev aktivistů atd. Teorie sama o sobě nezaručuje správnou taktiku. Politika je složitá, nepředvídatelná a plná nejistoty, takže zasahování do bojů je stejně tak umění jako věda, ale teorie je nezbytná pro definování obecných obrysů situace a tím i pro vedení intervencí.[75]

Jedním z důležitých aspektů vedení v takových chvílích je minulost aktivistů. Pokud jsou organičtí intelektuálové, jak říkal Gramsci, „neustálými přesvědčovateli“ v dělnické třídě, jejich schopnost vést se opírá o důvěru získanou v dřívějších fázích boje v celé řadě otázek. Uplatňování vlivu v tomto kontextu nezávisí na získání stoprocentního souhlasu všech pracujících s každým tématem. Spíše stačí, že někteří jsou o tom plně přesvědčeni, zatímco někteří pouze dávají revolucionářům výhodu důvěry - protože v minulosti poskytli účinné praktické a ideologické vedení. Zde mají dělníci tendenci posuzovat integritu revolucionářů nejen podle jejich schopnosti předkládat argumenty, které se protínají s lidovými náladami, což běžně dělá i velké množství reformistů, ale i těch nepopulárních. Například mnozí z kádrů SWP vedli boje na pracovištích během stávkové vlny v letech 2022-3 . To zahrnovalo nejen organizování a koordinaci stávkových akcí, ale také upozorňování na limity odborové byrokracie a kritiku funkcionářů, kteří nedokázali zorganizovat dostatečně vytrvalé akce, podkopávali boje nebo se snažili získat podporu pro špatné dohody. Ačkoli tyto postoje nebyly vždy všeobecně přijímány, když byla stávková vlna na vzestupné křivce, větší počet zaměstnanců se k nim stal vnímavým na základě vlastních zkušeností. A opět, argumenty v této souvislosti nevycházely pouze z praktických zkušeností, ale odrážely také pokračující snahu o teoretické uchopení povahy odborů a vztahu mezi řadovými členy a byrokracií.[76]

ÚSTŘEDNÍ POSTAVENÍ TEORIE

I když samotné studium knih nestačí k vytvoření organických intelektuálů, kultura čtení a debaty a diskuse na vysoké úrovni zůstávají důležitou součástí budování kádrů. V rozporu s líčením Lenina jako machiavelistické postavy, která nenuceně nasazuje teorii tak, aby vyhovovala pragmatickým cílům, hrála snaha o důsledné rozvíjení a uplatňování marxistické teorie ústřední roli v každé etapě dějin bolševismu. Alex Callinicos to dobře vystihl:

Seriózní Leninův intelektuální životopis by odhalil více než ležérní postoj k teorii systematický způsob, jakým jej každý významný zvrat událostí přiměl přehodnotit, jak nejlépe chápat situaci z teoretického hlediska. Před revolucí v roce 1905 se Leninova důkladná analýza zejména ruských agrárních struktur v knize Vývoj kapitalismu v Rusku (1899) stala teoretickým základem jeho kritiky populistických nadějí na agrární socialismus (...). Krize, kterou v mezinárodním socialistickém hnutí urychlilo vypuknutí první světové války, přiměla Lenina k obecnějšímu přehodnocení socialistické teorie a strategie, které se odrazilo zejména ve Filosofických sešitech, jež vznikly na základě jeho četby Hegela, a v knize Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu. Tento proces vyvrcholil v knize Stát a revoluce, nedokončeném textu o marxistické teorii státu, kterou napsal na útěku v létě 1917, mezi únorovou a říjnovou revolucí.[77]

I když jen málokdo z nás dokáže to, co Lenin v oblasti teorie, nic nemůže být pro rozvoj revoluční strany toxičtější než anti-teoretická atmosféra. Připustit hrubý antiintelektualismus znamená přijmout logiku, která se táhne kapitalistickými pracovními procesy fungujícími na pracovišti - oddělit myšlení od realizace, přičemž to první je výhradní záležitostí kapitalistů a jejich najatých manažerů.[78] Pokud se takový přístup přenese do strany, přenechá teorii specializovaným „tradičním intelektuálům“ a přetne nit spojující teorii s praxí.

Ujasnění si teoretických východisek mezi členy je obzvláště důležité v malé revoluční skupině, a do této kategorie bohužel spadají všechny dnešní skutečné revoluční strany. Dopis Tonyho Cliffa portugalskému socialistovi Brunovi da Pontemu z roku 1975, který napsal během revoluce v této zemi, to

s. 47.
74 Viz například články v čísle 181 časopisu International Socialism.

75 Callinicos, Alex: Leninism in the 21st Century? Lenin, Weber and the Politics of responsibility in Lenin Reloaded: Towards a Politics of Truth, 2007, s. 27.
76 viz například Choonara, Joseph: The British labour Movement's Halting Recovery (International Socialism 178, 2023), The Ebb and Flow of Britian's Strike Wave (International Socialism 180, 2023)

77 Callinicos, Alex: Leninism in the 21st Century? Lenin, Weber and the Politics of responsibility in Lenin Reloaded: Towards a Politics of Truth, 2007, s. 24-25.
78 Braverman, Harry: Labor and Monopoly Capital, 1974

zdůrazňuje v souvislosti se Sjednocenou revoluční frontou, kterou založila jedna z krajně levicových skupin: „Nebude to ani malá ostrá sekera, ani velká těžká, i když tupá sekera. Obojím můžete porazit strom, ale porazit strom malou tupou sekerou nelze“.[79] Jinými slovy, pokud za sebou nemáte váhu masové organizace, je nezbytné nabídnout pracujícím mimořádně vysokou míru politické ujasněnosti.

Zdůrazňovat potřebu číst není totéž jako obhajovat eklekticismus v oblasti teorie, což je charakteristické pro většinu „akademického marxismu“, který kvůli odtržení od aktivity zřídkakdy ověřuje své myšlenky v praxi. Je samozřejmě nutné číst hodně a rozumět klíčovým debatám na levici. Pro marxisty bylo důležité, aby koncem devadesátých let prostudovali knihu Naomi Klein No Logo, v roce 2000 knihu Michaela Hardta a Antonia Negriho Impérium, po roce 2010 knihu Thomase Pikettyho Kapitál v 21. století nebo v nedávné době knihu Andrease Malma How to Blow Up a Pipeline.[80] Všechny tyto knihy četla značná menšina účastníků hnutí, v nichž se angažovala revoluční levice, a myšlenky v nich obsažené mnohem více ovlivňovaly diskuze, než byly čteny. Taková díla je třeba číst kriticky z hlediska klasické marxistické tradice. Klasická povaha této tradice spočívá právě v důrazu na potenciál sebeemancipace dělnické třídy prostřednictvím revoluce.[81] Příslušnost k této tradici neosvobozuje marxisty od potřeby kritičnosti - ani klasický kánon není zdaleka jednoznačný a jeho vývoj je neustálý. Kapitalismus a třídní boj neustále přinášejí nové situace a výzvy a absence dalšího vývoje teorie vede k dogmatismu, který v konečném důsledku deformuje praxi.[82] Pojem klasického marxismu, pojatý jako živá a rozvíjející se tradice, poskytuje platformu zakořeněnou v perspektivě sebeemancipace dělnické třídy, z níž lze hodnotit jiné teoretické přístupy.

Tato klasická tradice byla bohužel v důsledku řady historických procesů odsunuta na okraj. Patří k nim vliv stalinismu od konce 20. let 20. století, oživení sociální demokracie v době hospodářského rozmachu, který následoval po druhé světové válce, a útlum dělnických bojů od konce 70. let 20. století. Revoluční organizace jsou důležité pro podporu angažovanosti v tomto klasickém přístupu.

Pracující, kteří se snaží rozvíjet své chápání marxismu, čelí dalším výzvám i poté, co vstoupí do revoluční organizace. Vzhledem k tlaku, který na nás vyvíjí kapitalismus, je čas zřejmým omezením. Nicméně skupiny pracujících si v minulosti dokázaly vyčlenit čas na čtení, když byly dostatečně politicky angažované a motivované. Zaměstnanci v nejvyspělejších kapitalistických zemích mají dnes obvykle mnohem více volného času než před 160 lety, kdy vyšel Marxův Kapitál. Tehdy se „dělníci Německého všeobecného odborového svazu v New Yorku [...] scházeli každý týden na Lower East Side v ‚nízké, špatně větrané místnosti v hotelu Tenth Ward‘, aby si ho společně přečetli“.[83] V Británii na počátku 19. století, v době, kdy byla asi třetina dělníků zcela negramotná a většina ostatních měla jen základní vzdělání, existoval v dělnických čtvrtích čilý prodej radikálních periodik, kluby zakládané tkalci za účelem nákupu levicově orientovaných novin, čítárny zakládané hrnčířskými dělníky, knihkupectví a kavárny, kde bylo možné konzumovat podvratnou literaturu, a čtenářské skupiny v malých městech a na vesnicích.[84] Ještě významnější překážkou četby než čas je odcizení, jemuž jsou dělníci vystaveni a které snižuje jejich potenciální intelektuální či tvůrčí schopnosti. Boj proti těmto faktorům, budování kultury teoretické angažovanosti, je politickým projektem. Je třeba za něj vědomě bojovat a obnovovat jej. Součástí funkce vzdělávacích setkání nebo denních škol organizovaných stranami, jako je SWP, je kromě poskytnutí základních znalostí marxismu také vytvoření předpokladů pro další samostatnou četbu či kolektivní diskuse o teorii a dodání sebedůvěry pracujícím, aby se o to pokusili.

Revoluční organizace by se také měla vždy snažit ukázat hodnotu teorie, aby pomohla motivovat ke čtení. To bude členům pravděpodobně zřejmé, pokud se budou účastnit debat v odborech nebo v agitačních skupinách, vystupovat na schůzích stranických poboček nebo na akcích širšího hnutí a podobně, zejména pokud tyto zkušenosti budou členové strany kolektivně hodnotit.[85] Podobnou roli může sehrát prodej socialistických publikací, ať už při veřejném prodeji, nebo systematičtěji na pracovišti, který socialisty přivádí do kontaktu s širšími vrstvami pracujících a ověřuje jejich myšlenky. Roger Cox, bývalý aktivista ve strojírenském průmyslu působící v SWP a její předchůdkyni, Mezinárodní socialistické straně, to v rozhovoru pro časopis International Socialism dobře vystihl:

Na svém úseku jsem prodával 15 výtisků novin Socialist Worker [...]. Často říkám mladším členům, že naše ideje se mohou zdát marné, protože je musíte neustále opakovat. Musel jsem ty noviny prodávat a bylo to vždycky těžké. Člověk chodil nahoru a dolů a ptal se: „Výtisk Socialist Worker?“ A lidé říkali: „Žvanění na obranu černochů a Irů?“ Bylo to utrpení, ale člověk to musel dělat. Jednou jsem seděl na záchodě,

79 Tony Cliff to Bruno da Ponte, 8 October 1975, dostupné na Marxists.org. Cliff tuto metaforu použil při několika příležitostech. Zdá se, že zdrojem je starozákonní Kazatel 10,10: „Ztupí-li se sekera a nenaostří-li se znovu, je nutno víc napnout síly. Užitečná a prospěšná je moudrost.“

80 Klein, Naomi: No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies, 1999; Hardt, Michael a Negri, Antonio: Empire, 2000; Piketty, Thomas: Capital in the 21st Century, 2014; Malm, Andreas: How to Blow Up a Pipeline, 2021.

81 O Marxově identifikaci tohoto principu a jeho významu pro vymezení klasické marxistické tradice viz Draper, Hal: The Two Souls of Socialism, 1966 a Karl Marx's Theory of Revolution I: The State and Bureaucracy, 1977; Molyneux, John: What is the real Marxist tradition? (International Socialism 20, 1983); Löwy, Michael: The Theory of Revolution in the Young Marx, 2005

82 Jednu z takových inovací představuje Trockého rozvinutí teorie permanentní revoluce. Viz Hallas, Duncan: Trotsky's Marxism, 1979, s. 7-26. Tony Cliff (State Capitalism in Russia, 1974) se zase musel rozejít s trockistickou ortodoxií při rozvíjení své teorie byrokratického státního kapitalismu. Pozdější inovace, jako například analýza politického islamismu od Chrise Harmana (The Prophet and the Proletariat, International Socialism 64, 1994), byly zásadní pro informování o tom, jak se lidé na globálním Jihu staví k těmto hnutím nebo jak bojují proti islamofobii v zemích, jako je Velká Británie.

83 Battistoni, Alyssa: Math and Poetry, 2025. Za sdílení tohoto příkladu děkuji Charliemu Kimberovi.

84 Thompson, Edward P.: The Making of the English Working Class, 1980, s. 783, 787-789. Když jsem v polovině devadesátých let vstoupil do SWP, jednou z nejpůsobivějších věcí pro mě bylo vidět, jak mají starší soudruzi, ať už z jakéhokoli prostředí, doma na čestném místě stěnu s dost ohmatanými marxistickými knihami a časopisy.

85 Hodně jsem se naučil, když jsem na schůzích stranických poboček odhaloval mezery ve svých vlastních teoretických nebo historických znalostech.

sral jsem a četl si Guardian. A přišli dva chlapi. Jeden z nich byl vyloženě rasistický chlápek jménem George a říká tomu druhému, kterému jsem ty noviny prodal: „Zatracený negři, co sem lezou atd.“ Ten druhý se otočí a říká: „Georgi, proč nezavřeš hubu?“. A zničí ho pomocí argumentů, které si přečetl v novinách. Pak vám to dojde: testuje se vaše konzistentnost. Každý týden vás testují. Každý týden zažíváte toto napětí a musíte jej překonat. Je to, co říkáte teď, stejné jako to, co jste říkal minulý týden? A pokud je to jinak, proč je to jinak? Musí vám věřit.[86]

KÁDRY A DEMOKRACIE

Otázku kádrů nelze oddělit od otázky stranické demokracie. Říká se, že leninistické organizace jsou založeny na něčem, co se nazývá „demokratický centralismus“. Ten je často vykládán velmi formalisticky: demokratická diskuse, po níž následuje disciplinovaná jednota v akci. Ve skutečnosti však mezi oběma prvky existuje organičtější vztah, kdy demokracie pomáhá spojovat zkušenosti z třídních bojů a centralizace umožňuje straně v praxi ověřovat perspektivu, která se díky tomu vyvinula. Hallas dobře vysvětluje nepostradatelný význam skutečné diskuse:

Masová strana, na rozdíl od sekty, je nutně zmítána nesmírně mocnými silami (...). Tyto síly se nevyhnutelně projevují i uvnitř strany. Aby se strana udržela na správné cestě (v praxi tedy aby neustále korigovala svůj kurz v měnící se situaci), pak se složitý vztah mezi vedením, různými vrstvami kádrů a pracujícími, které ovlivňují a jsou jimi ovlivňováni, projevuje a musí projevovat v politickém boji uvnitř strany. Pokud je tento boj uměle zadušován administrativními prostředky, strana ztratí směr.[87]

To odráží přístup, který nastínil Gramsci:

„Centralismus v hnutí“, tj. neustálé přizpůsobování organizace skutečnému hnutí (...) neustálé začleňování prvků vyvržených z hlubin řadových členů do pevného rámce řídícího aparátu, který zajišťuje kontinuitu a pravidelnou akumulaci zkušeností. Demokratický centralismus (...) bere v úvahu pohyb, který je organickým způsobem, jakým se projevuje historická realita, a neztuhne mechanicky v byrokracii; a zároveň bere v úvahu to, co je relativně stabilní a trvalé.[88]

Dodává, že ve stranách dělnické třídy „je nezbytný prvek stability, který zajistí, že hegemonii nebudou vykonávat privilegované skupiny, ale pokrokové prvky - organicky pokrokové ve vztahu k ostatním silám, které (...) jsou nesourodé a kolísavé“.[89]

Z toho vyplývá, že pro efektivní fungování demokratického centralismu je zapotřebí kádrů se společným teoretickým přístupem, které jsou schopny aktivně zasahovat do vnitrostranických diskusí, reflektovat zkušenosti a vnášet do nich své poznatky. Jednota teorie a praxe je zde zásadní. Debata izolovaná od praxe směřuje k abstraktní scholastice, ale debata izolovaná od teorie k dojmologii a povrchnosti.

SUBSTITUCE A OPORA

Jak by mělo být zřejmé z toho, co již bylo řečeno, aktivní intervence do bojů dělnické třídy je krví marxistické organizace. Potíž však nastává, když je dělnická třída relativně utlumená, jako tomu bylo v posledních desetiletích v Británii. Stávková vlna v letech 2022-3 tento vzorec přerušila a poskytla více příležitostí k učení a intervenci, ale celkově zůstal rozsah vlastní dělnické aktivity zdola omezený.

Před vstupem do bolševické strany Trockij varoval před nebezpečím „substitucionalismu“, kdy si strana uzurpuje roli dělnické třídy. Tím by podle něj vznikla jakási substituční kaskáda, v níž by „stranická organizace nahradila stranu jako celek, dále by ústřední výbor nahradil organizaci a nakonec by ‚diktátor‘ nahradil ústřední výbor“.[90] Po roce 1917 Trockij svůj postoj změnil a od své podpory vytváření organizací bolševického typu už nikdy později neustoupil. Cliffova diskuse o tomto problému však připouštěla latentní možnost substitucionalismu v bolševismu a tvrdila, že protilátkou proti němu je „aktivita samotné třídy“.[91] Lenin, jak jsme viděli, se snažil čerpat z vitality dělnických povstání z let 1905 nebo 1917, aby čelil případným takovým tendencím v bolševismu.

V současné době je nepravděpodobné, že by se malá revoluční strana, jako je SWP, snažila nahradit dělnickou třídu sama sebou nebo jinými společenskými silami, ale v kontextu omezeného boje můžeme vidět nebezpečí prvků kaskádového efektu, o kterém hovořil Trockij. Nízká úroveň vlastní dělnické aktivity znamená, že do revoluční organizace lze jen zřídka přilákat sebevědomé bojovníky se zkušenostmi s vedením boje.[92] Navíc, protože marxismus je u široké společnosti tak vzdálen „zdravému rozumu“, mnoho těch, kteří se připojují k revolučním organizacím, tak činí bez většího obecného porozumění, které historicky formovalo krajní levici. Dokonce i mezi studenty sice často dochází k seznámení s radikálními myšlenkovými proudy, včetně těch, které se odvolávají na marxismus, ty jsou však obvykle poměrně vzdálené klasické marxistické tradici a jen zřídka se snaží sjednotit teorii a praxi. Tato omezení vytvářejí pokušení, aby zkušené kádry ve straně vykonávaly její klíčové funkce - například organizovaly její pobočky a nesly odpovědnost za formulování jejích klíčových myšlenek nebo vedly její intervence v širších bojích. To může bránit novějším členům, aby se učili nebo dokonce vnášeli svou kreativitu do aktivit, do nichž se revoluční levice zapojuje. Za těchto okolností je možné, že organizace rostou, aniž by obnovovaly nebo rozvíjely své kádry.[93]

Náprava vyžaduje vědomé úsilí. Vzdělávání nových členů je klíčové, ale nelze jej oddělit od potřeby zvýšit teoretickou úroveň strany jako celku - cílem není pouze reprodukovat současnou úroveň teoretického porozumění, ale pozvednout ji pro všechny a vytvořit kulturu neustálé debaty a diskuse, jak bylo popsáno výše. To musí být spojeno s praxí a promyšlenějším přístupem k zapojení členů do této praxe. Například pravidelné schůze členů,

86 Cox, Roger: Marxist politics at work during the long boom and its breakdown (International Socialism 161, 2019)
87 Hallas, Duncan: Trotsky's Marxism, 1979, s. 84
88 Gramsci, Antonio: Sešity z vězení (angl. Selections from Prison Notebooks, 1971, s. 188-189)
89 Tamtéž (s. 189)
90 citace v Cliff, Tony: Trotsky on substitutionalism (1960) in Party and Class, 1996, s. 56
91 Tamtéž s. 70
92 Hallas, Duncan: Towards a Revolutionary Socialist Party (1971) in Party and Class, 1996. Hallas zde zdůrazňuje potřebu znovu spojit revoluční organizaci s vrstvami militantních dělníků - a zde má na mysli vrstvu zradikalizovaných odborových důvěrníků (shop stewards), kteří vedli boje na konci 60. a začátku 70. let v Británii.
93 Členská základna SWP vzrostla v posledních třech letech přibližně o čtvrtinu; rozsah tvorby kádrů tomuto růstu zatím neodpovídá.

nových i starých, by měly diskutovat o tom, co se v konkrétní kampani dělá a proč, a hodnotit úspěchy či neúspěchy této taktiky. Noví členové by měli být povzbuzováni k tomu, aby se účastnili schůzí své buňky a přebírali organizační úkoly, přičemž by měli se zkušenějšími diskutovat o tom, jak to nejlépe udělat. Organizace vždy zahrnuje „řemeslné dovednosti“ s prvky „zručnosti, rozvahy, znalosti manévrování a kliček, tvořivého přístupu. Takové řemeslné znalosti se dají předávat, často spíše ‚učňovskou‘ než tradiční akademickou cestou“.[94] V tomto ohledu může být užitečný individuální mentoring, ačkoli všestranný rozvoj kádrů často zahrnuje učení se od řady zkušenějších, z nichž každý má jiné silné stránky a přístupy. Jednou z největších výzev je potřeba, aby noví členové pochopili, jak fungovat v trvalých, ale často konfliktních vztazích s lidmi, kteří jsou politicky napravo od nich – v rámci činnosti v jednotné frontě nebo práce v odborech. To zahrnuje složité diskuse, a proto jsou při absenci masových bojů zakořeněných na pracovišti klíčovým terénem, na kterém se členové mohou začít školit ve strategii a taktice. Zkušení členové - kteří mají obvykle tu výhodu, že si vybudovali pověst mezi levicovými aktivisty ve svém okolí, takže usnadňují budování širšího hnutí - jsou pro tuto práci zásadní, ale při každé příležitosti by se měli zapojit i ti noví.

Nemůže se jednat o to, že nové soudruhy hodíme do vody a uvidíme, zda se potopí, nebo budou plavat. Spíše můžeme znovu použít některé myšlenky marxistického psychologa a pedagoga Lva Vygotského.[95] Vygotskij a jeho spolupracovníci tvrdili, že „i na úrovni učení (...) je ‚myšlení‘ spíše společenským vztahem než individuální vlastností uloženou v hlavě (...), lidé se učí jednáním v konkrétních, historicky podmíněných situacích ve snaze dosažení vnitřní soudržnosti uprostřed společenských rozporů“.[96] Vygotskij je pedagogům pravděpodobně nejlépe známý díky pojmům, jako je „zóna nejbližšího vývoje“, tedy rozdíl mezi tím, co by dítě mohlo zvládnout samostatně, a tím, co by mohlo zvládnout „při řešení problémů pod vedením dospělých nebo ve spolupráci se schopnějšími vrstevníky“.[97] Prostřednictvím činnosti v této zóně, s vhodnou oporou poskytovanou vrstevníky nebo učiteli, by si žáci mohli osvojit jak větší schopnost samostatně dosáhnout svého úkolu, tak si při tom vytvořit abstraktní a obecné formy teoretického vhledu, které by bylo možné aplikovat na řadu konkrétních situací.[98]

Bylo by chybou považovat nové členy organizace za „děti“ nebo zkušené členy za „dospělé“ nebo čistě za „učitele“. Jak jsem již tvrdil, tvorba kádrů by měla být trvalým procesem v celé straně, a jak uznával Lenin, v kritických okamžicích se strana musí učit z třídních bojů - a noví členové mohou mít pro osvojení těchto lekcí zásadní význam. Přesto zde lze nalézt širší pojetí vědomí a učení, které se uplatňuje i mimo úzký vzdělávací kontext.[99] Marxisté se jistě snažili zobecnit Vygotského myšlenky, aby pochopili procesy učení a vývoje, které probíhají v rámci sociálních hnutí. Jak tvrdí John Krinsky a Colin Barker:

Vědomí ve všech svých aspektech není jen něčím, co vzniká pouze kvazi-přirozeným individuálním psychologickým vývojem, ale je budováno, zprostředkováno aktivními sociálními vztahy jednotlivců s ostatními. Stejně tak je tomu i se strategií sociálního hnutí: myšlenka kooperativního, sociálního učení se rozšiřuje na učení dospělých, jejichž život v jistém smyslu zahrnuje neustálou „strategickou“ práci.[100] Nevidím důvod, proč by se takový přístup nemohl zobecnit i na kolektivní učení, které probíhá v revoluční straně, když se snaží strategicky zasahovat do dění ve světě. Společné úsilí o intervenci prostřednictvím revoluční strany by mělo méně zkušené členy tlačit k tomu, aby pracovali nad rámec toho, čeho by mohli dosáhnout jako jednotlivci, ale s podporou zkušenějších soudruhů a kolektivní reflexí výsledků. Zjednodušeně řečeno: žádný soudruh by neměl dělat to, co může s vhodnou podporou udělat ten méně zkušený, a žádný soudruh by neměl dělat sám to, co by mohl udělat ve spolupráci s méně zkušeným. To by se mělo dít bez vytváření atmosféry, v níž jsou zkušení soudruzi považováni za zdroj veškeré moudrosti nebo osvobozeni od potřeby dalšího učení, a bez potlačování kreativity členů strany, nových či starých.

ZÁVĚR

Zdá se, jak naznačují nedávné události, že jsme dosáhli historického bodu zlomu, doby, kdy kapitalismus upadá do stále hlubšího chaosu, ničí mnoho institucí a struktur, jejichž prostřednictvím se v nedávné historii reprodukoval, a vyvolává sérii krizí.[101] Nejvýraznější reakcí je vzestup globální krajní pravice, která touží na tomto chaosu vydělat a kterou ztělesňuje především návrat Donalda Trumpa do funkce prezidenta USA. Nevíme přesně, jaké příležitosti se v této souvislosti vytvoří pro boj a odpor vedený radikální levicí - můžeme si však být jisti, že budoucnost bude vypadat nápadně odlišně od nedávné minulosti. Budeme čelit stále ostřejší verzi volby Rosy Luxemburgové: mezi socialismem a barbarstvím. Chceme-li se účinně chopit všech možností, které se nám otevírají, je otázka obnovy revoluční socialistické tradice klíčová. Budování kádrů, rozvíjení organických intelektuálů, kteří mohou udávat směr bojům kolem sebe, je nezbytné, pokud chceme nabídnout naději uprostřed narůstající hrůzy.

Publikováno v časopise International Socialism číslo 186, originál dostupný na isj.org.uk.

Z anglického originálu Cadrisation: building a party of organic intellectuals přeložil Pavel Šnajdr.

---

94 Barker, Johnson a Lavalette: Leadership and Social Movements, 2001, s. 6

95 Obecné hodnocení viz Bassett, Jane: For a Progressive Pedagogy: Why We Need Vygotsky (International Socialism 182, 2024). Vygotskij působil v prvních letech existence Sovětského svazu, zemřel v roce 1934. Jeho práce byly za Stalina v letech 1936-1956 zakázány.

96 Krinsky, John: Marxism and the Politics of Possibility: Beyond Academic Boundaries, 2013, s. 117

97 Vygotskij, Lev: Myšlení a řeč, 1934 (angl. Thinking and Speech in Collected Works vol.1, 1978, s. 86)

98 Tento poznatek dále rozvíjely osobnosti jako Vasilij Davydov. Viz Engeström, Yrjö: Non scolae sed vitae discimus: Towards Overcoming the Encapsulation of School Learning, 2005, s. 164-165

99 viz Chik Collins (Vygotsky on language and social consciousness: underpinning the use of Voloshinov in the study of popular protest, 2000), který se snaží skloubit Vygotského s dalšími mysliteli, jako je Valentin Vološinov, aby vytvořil širší konceptualizaci jazyka a sociálního vědomí vhodnou pro studium lidového protestu.

100 Krinski, John a Barker, Colin: Movement Strategizing as Developmental Learning: Perspectives from Cultural-Historical Activity Theory, 2016, s. 216

101 Choonara, Joseph: The Late, Late Capitalism Show (International Socialism 185, 2025)

A CO ČTEŠ TY?

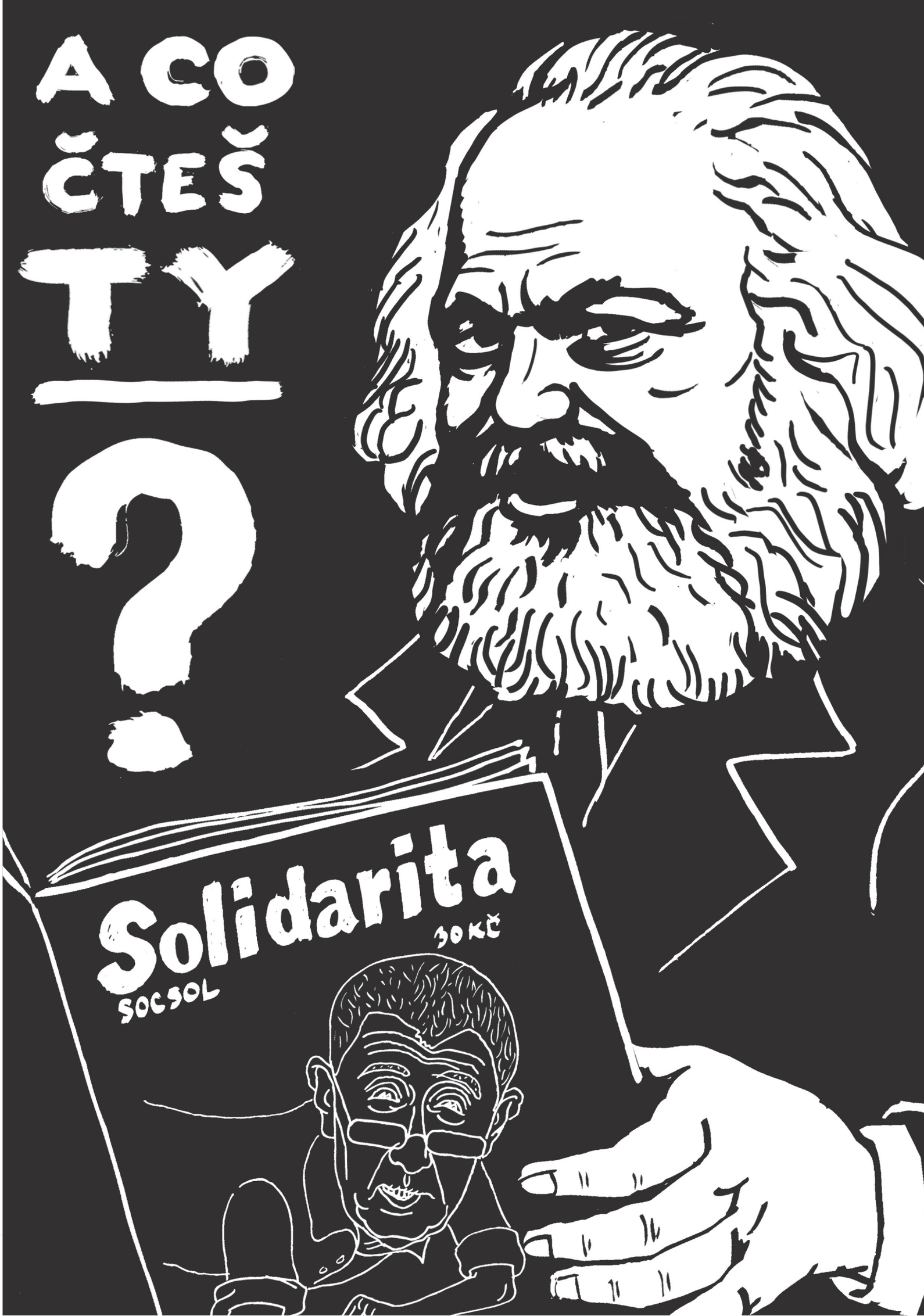

HEINRICH HEINE: POLITICKÁ ZÁVĚŤ

Básník a publicista Heinrich Heine (1797 – 1856) byl vůdčí osobností německého romantismu, ale také blízkým přítelem (a vzdáleným příbuzným) Karla Marxe, se kterým sdílel osud politického exulanta a podílel se s ním v Paříži na tvorbě radikálního exilového časopisu Vorwärts!, kde publikoval několik svých básní. V rámci kulturní rubriky zde otiskujeme závěrečnou část Heineho tzv. politické závěti, jak bývá nazývána jím psaná předmluva ke sbírce jeho francouzsky psaných novinových sloupků vydané pod názvem Lutèce v roce 1855. Heine text napsal v posledním období svého života, kdy jej těžká nemoc trvale upoutala na lůžko, které nazýval Matratzengruft (matracový hrob). Jakkoli Heineho zřejmě nemůžeme označit za skutečného socialistu, protože jeho levicové přesvědčení bylo nevědecké, zdrženlivé a spíše intuitivní, zůstává text díky své emocionální hloubce a politické jasnozřivosti nadčasovým poselstvím.

... Prohlášení, že budoucnost patří komunistům, jsem vyslovil s obavami a strachem, a nebyla to přetvářka. S hrůzou a zděsením myslím na dobu, kdy tito chmurní obrazoborci dosáhnou nadvlády. Svýma mozolnatýma rukama nemilosrdně rozbijí všechny mramorové sochy krásy tak drahé mému srdci; rozbijí cetky a volánky, které básník tolik miloval; zničí mé vavřínové háje a na jejich místo zasadí brambory; lilie, které netkají ani nepracují, a přesto jsou oděny tak skvostně jako král Šalamoun v celé své nádheře, budou vytrženy z půdy společnosti, pokud nebudou ochotny vzít vřeteno do ruky; růže, ty zahálčivé snoubenky slavíka, stihne stejný osud; slavíci, ti zbyteční pěvci, budou loveni a bohužel moje Kniha písní poslouží prodavači k výrobě papírových kornoutů, do nichž bude sypat kávu a šňupací tabák pro stařenky budoucnosti. To všechno předvídám a zmocňuje se mě nevýslovný smutek, když pomyslím na zkázu, kterou vítězný proletariát hrozí mým veršům, jež zaniknou spolu se starým romantickým světem. A přece se ve vší upřímnosti přiznávám, že tentýž komunismus, tak nepřátelský všem mým zájmům a zálibám, vládne nad mou duší kouzlem, kterému se nedokážu ubránit. V mé hrudi se v jeho prospěch zvedají dva hlasy – dva hlasy, které se nechtějí nechat umlčet a které snad nejsou ničím jiným než ďábelským našeptáváním. Ať už je to však jakkoli, jsem jimi posedlý a žádný exorcismus je nedokáže zkrotit.

Prvním z těchto hlasů je hlas logiky. Ďábel je logik, řekl Dante. Strašlivý sylogismus mě ovládá a já nejsem schopen vyvrátit tuto premisu: „Že všichni lidé mají právo jíst.“ A tak jsem nucen podřídit se všem jejím důsledkům. Když o tom přemýšlím, riskuji, že přijdu o rozum, vidím, jak kolem mě vítězoslavně tančí všichni démoni pravdy a nakonec se mého srdce zmocní velkorysé zoufalství a já vykřiknu: „Tato společnost je již dávno souzena a odsouzena! Nechť je spravedlnosti učiněno zadost! Ať je rozbit tento starý svět, ze kterého se vytratila nevinnost, ve kterém se daří sobectví a kde je člověk vykořisťován člověkem! Ať jsou zcela zničeny ty obílené hroby, kde sídlila lež a bezpráví! A budiž požehnán prodavač, který jednou z mých básní vyrobí kornouty, do nichž bude sypat kávu a šňupací tabák pro ty dobré staré ženy, které se v našem současném nespravedlivém světě musely připravit o toto potěšení: fiat justitia, pereat mundus!“[1]

Druhý z těch dvou hlasů, které mi učarovaly, je ještě silnější a pekelnější než ten první; je to totiž hlas nenávisti,

1 latinské rčení: Ať zvítězí spravedlnost, i kdyby měl zhynout svět.

nenávisti ke straně, pro niž je komunismus nejstrašnějším protivníkem a která je proto naším společným nepřítelem. Mluvím o takzvaných představitelích německého národovectví, o těch falešných vlastencích, jejichž láska k vlasti spočívá pouze v idiotské nenávisti k cizincům a sousedním národům a kteří každý den vylévají svůj jed zejména vůči Francii. Ano, tyto zbytky či potomky teutomaniaků z roku 1815, kteří jen zmodernizovali své šaškovské ultra-německé kostýmy a trochu si zastřihli uši, jsem celý život nenáviděl a bojoval proti nim a teď, když mi meč padá z umírající ruky, se utěšuji přesvědčením, že komunismus, který se s nimi na své cestě utká jako s prvními, jim zasadí ránu z milosti. A nebude to rána holí. Ne, bude to prostý kopanec, kterým je obr rozdrtí stejně, jako když zašlápnete ropuchu. To bude jeho první krok. Pro nenávist k představitelům nacionalismu mohu dát svou lásku komunistům. Ti alespoň nejsou pokrytci s náboženstvím a křesťanstvím stále na rtech. Komunisté, pravda, nemají náboženství (nikdo není dokonalý), komunisté jsou dokonce ateisté (což je jistě velký hřích), ale jako hlavní dogma vyznávají ten nejzásadnější kosmopolitismus, univerzální lásku ke všem národům, rovnostářské bratrství všech lidí, svobodných občanů této zeměkoule. Toto základní dogma je totéž, které kdysi hlásala evangelia, takže v duchu a v pravdě jsou komunisté křesťanštější než naši takzvaní germánští vlastenci, tito omezení zastánci výlučné národnosti.

Mluvím příliš mnoho, v každém případě více, než mi dovoluje opatrnost a bolest krku, kterou právě trpím. A tak dodám jen dvě slova na závěr (...). Dnes v Německu opět převládají nacionalisté a křičí se svolením pana starosty a dalších vysokých autorit. Jen si křičte. Přijde den, kdy vás osudový kopanec rozdrtí! S tímto přesvědčením mohu bez obav odejít z tohoto světa.

Heinrich Heine, 1855

ZA ČÍM STOJÍME

PROTI IRACIONÁLNÍMU A ABSURDNÍMU SYSTÉMU

Globální kapitalismus je systém nerovností, ve kterém chudí chudnou a bohatí bohatnou. Stamiliony hladoví a umírají na snadno léčitelné nemoci, zatímco je technologicky možný důstojný život pro všechny. Systém upírá drtivé většině možnost rozvíjet své tvůrčí schopnosti a degraduje ji na úroveň stroje. Lidé jsou nuceni pracovat déle a na více úvazků, zatímco nezaměstnanost stále roste a uvrhuje další masy do chudoby a nejistoty. V kapitalismu vznikají války o suroviny a trhy, jsou drancovány přírodní zdroje, likvidována kulturní rozmanitost. Ačkoli jsou veškeré hodnoty tvořeny lidskou prací, kontrolu nad jejich distribucí má kapitál. Kapitalismus spočívá v honbě za ziskem na úkor lidských potřeb. Je to iracionální a absurdní systém.

ZA SOCIALISMUS ZDOLA

Jako alternativu ke kapitalismu nabízíme systém, který nazýváme socialismem zdola. Jedná se o systém samosprávných rad, jež rozhodují o politických i ekonomických otázkách. Demokracie zde není omezena na hlasování jednou za čtyři roky, ale proniká dennodenně všemi oblastmi života společnosti. To umožňuje začít vytvářet společnost bez nezaměstnanosti, bez chudoby, bez útlaku.

Naprosto odmítáme režimy bývalého východního bloku v ČSSR, SSSR, ale také v Číně, na Kubě atd. Považujeme je za tzv.státněkapitalistické režimy. Jestliže dnešní kapitalismus je typický mocí nadnárodních korporací a jim poplatných parlamentů, měla tehdy veškerou ekonomickou a politickou moc třída stranické byrokracie. Hlásíme se k tradici levicové opozice vůči těmto režimům.

Podporujeme zápasy námezdně pracujících za kratší pracovní dobu, vyšší mzdy, lepší pracovní podmínky, bezplatnou lékařskou péči a sociální zabezpečení a všechny ostatní emancipační snahy. Nespoléháme ovšem na parlamentní politiku. Jen nezávislá aktivita pracujících prostřednictvím stávek, kampaní, manifestací apod. může vést k systémové změně. Jen sami pracující mohou dosáhnout svého vlastního osvobození.

SOLIDARITA

Úsilí o socialismus zdola je součástí celosvětového boje. Prosazujeme solidaritu s pracujícími, nezaměstnanými a utlačovanými v jiných zemích. Jsme v zásadní a aktivní opozici vůči všemu, co proti sobě staví neprivilegované obyvatele různých zemí, různé národnosti, různé barvy pleti, různého pohlaví, sexuální orientace, náboženství či profese. Podporujeme tedy kampaně a boje proti rasismu a xenofobii; proti islamofobii, nesnášenlivosti vůči Romům apod. Bojujeme za úplnou politickou, ekonomickou a sociální rovnost žen a mužů, vystupujeme proti diskriminaci na základě sexuální orientace.

Fašismus a nacismus považujeme za zásadní hrozby všem dosaženým demokratickým a sociálním právům. Ačkoli jejich hesla často znějí antikapitalisticky, ve skutečnosti jsou fašismus a nacismus pokračováním kapitalismu, jen jinými prostředky. V dobách krize jsou tyto politické hrozby zvláště aktuální.

REVOLUČNÍ ORGANIZACE

Kapitalistický systém vytvořil vysoce organizované instituce včetně státu, které kontrolují bohatství, média a represivní složky. Abychom čelili moci těchto institucí, musíme se sami organizovat. Chceme být zárodkem revoluční strany, která bude spojovat aktivisty různých hnutí a pracující třídy. Na rozdíl od parlamentních stran pro ni bude účast ve volbách jen prostředkem, jak dále šířit myšlenky svobody, rovnosti a solidarity. Tato revoluční organizace může zásadně přispět k tomu, aby emancipační hnutí sílila, a podílet se na rozvíjení myšlenek a strategií, které povedou k překonání kapitalismu.

PŘIDEJTE SE K NÁM

SOLIDARITA
VYDÁVÁ SOCIALISTICKÁ SOLIDARITA
WWW.SOCSOL.CZ

Registrační číslo Ministerstva kultury ČR: E 20370
Redakční e-mail: redakce@socsol.cz
Předplatitelský e-mail: predplatne@socsol.cz

ŠÉFREDAKTOR:
Martin Šaffek

REDAKČNÍ RADA
Jan Májíček, Markéta Juřicová,
Petr Dvořák, Pavel Šnajdr

SAZBA:
Martin Šaffek

KOREKTURY
Petr Dvořák, Markéta Juřicová

Vždy na straně pracujících!

Sledujte nás na sociálních sítích

- Kanál Solidarita na WhatsUpu
- Skupina Solidarita na Telegramu
- Stránka socsol na Facebooku
- Účet socsol.cz na Instagramu
- Pište na mail info@socsol.cz

Odebírejte mailový zpravodaj

Přidejte se k nám!